

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา

Mahachulalongkornrajavidyalaya University Nakhon Ratchasima Campus

www.nkr.mcu.ac.th

วารสาร มจร สุรนารีนาร

MCU Suranaree Journal

ISSN (Print) : 2985 - 1106

ปีที่ 1 ฉบับที่ 1 มกราคม – เมษายน 2566 Vol. 1 No. 1 January-April 2023

• วัตถุประสงค์

มจร สุรนารีนาร เป็นวารสารวิชาการราย 4 เดือน ปีละ 3 ฉบับ

ฉบับที่ 1 มกราคม – เมษายน

ฉบับที่ 2 พฤษภาคม – สิงหาคม

ฉบับที่ 3 กันยายน – ธันวาคม

มีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมการศึกษาค้นคว้า เผยแพร่ผลงานวิจัย ผลงานทางวิชาการ ทางด้านพระพุทธศาสนา ปรัชญา จริยศาสตร์ การศึกษา และสหวิทยาการด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ของนักวิจัย นักวิชาการ คณาจารย์ นิสิต นักศึกษาในระดับบัณฑิตศึกษา และบุคคลทั่วไป เพื่อเชื่อมโยงองค์ความรู้ทางด้านพระพุทธศาสนาและศาสตร์สมัยใหม่ ทุกบทความที่ตีพิมพ์เผยแพร่ได้ผ่านการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิอย่างน้อย 3 ท่าน เปิดรับบทความทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ

บทความที่ส่งมาขอรับการตีพิมพ์ใน มจร สุรนารีนาร จะต้องไม่เคยตีพิมพ์หรืออยู่ระหว่างการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อตีพิมพ์ในวารสารอื่น ผู้เขียนบทความจะต้องปฏิบัติตามหลักเกณฑ์การเสนอบทความวิชาการหรือบทความวิจัยเพื่อตีพิมพ์ใน มจร สุรนารีนาร อย่างเคร่งครัด รวมทั้งระบบการอ้างอิงต้องเป็นไปตามหลักเกณฑ์ของวารสาร ภาษาที่รับตีพิมพ์ : ภาษาไทย, ภาษาอังกฤษ

ทัศนะและความคิดเห็นที่ของบทความที่ปรากฏใน มจร สุรนารีนาร ถือเป็นความรับผิดชอบของผู้เขียนบทความนั้น และไม่ถือเป็นทัศนะและความรับผิดชอบของกองบรรณาธิการ มจร สุรนารีนาร

The MCU Suranaree Journal is an academic journal published thrice a year.

issues 1st issue January-April

2nd issue May-August

3rd issue September-December

It aims to promote disseminate interdisciplinary research and academic achievements in Buddhism, philosophy, education, political science, and humanities and social sciences. Researchers, scholars, teachers, graduate students, and the public Linking Buddhism with modern scientific knowledge through the application of Buddhist comprehensive principles in social and national development. All the articles published are peer-reviewed by at least two experts. The articles are in both Thai and English.

The articles, submitted for The MCU Suranaree Journal, should not be previously published or under consideration of any other journals. The author should carefully follow the submission instructions of The MCU Suranaree Journal including the reference style and format.

Views and opinions expressed in the articles published by The **MCU Suranaree Journal** are of responsibility by such authors but not the editors and do not necessarily reflect those of the editors.

● **เจ้าของ**

สำนักวิชาการ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา
419 หมู่ 7 ถ.ชาติพัฒนา ต.หัวทะเล อ.เมือง จ.นครราชสีมา 30000
โทร/โทรสาร 044 – 924 556 [http:// www.nkr.mcu.ac.th](http://www.nkr.mcu.ac.th) E mail - journalkorat66@gmail.com

● **Owner**

Academic Office, Mahachulalongkornrajavidyalaya University Nakhon Ratchasima Campus
419 M. 7, Chatchanat Rd., Hua Thale, Mueang District, Nakhon Ratchasima, 30000, Thailand.
Tel/Fax: + 66 449 245 56 [http:// www.nkr.mcu.ac.th](http://www.nkr.mcu.ac.th) E mail - journalkorat66@gmail.com

● **ที่ปรึกษา (Advisors)**

อธิการบดี	Rector
รองอธิการบดีฝ่ายบริหาร	Vice-Rector for Administration
รองอธิการบดีฝ่ายวิชาการ	Vice-Rector for Academic Affairs
รองอธิการบดีฝ่ายวางแผนและพัฒนา	Vice-Rector for Planning and Development
รองอธิการบดีฝ่ายกิจการทั่วไป	Vice Rector for General Affairs
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย	Dean, Graduate School

● **บรรณาธิการบริหาร (Executive Editor)**

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ยุทธนา พุนเกิดมะเร็ง
Assistant Professor Dr. Yuttana Poonkerdmaroeng

● **บรรณาธิการ (Chief Editor)**

พระมหาสุพัตร์ วชิราวุธ, รศ.ดร.
Phramaha Supat Vajirāvudho, Associate Professor Dr.

● **ผู้ช่วยบรรณาธิการ (Chief Editor)**

อาจารย์ ดร.สิทธิศักดิ์ พรหมสิทธิ์	นายสุกิจจ์ บุตรเคน
Dr. Sittisak Promsit	Mr.Sukit Boothken

● กองบรรณาธิการ (Editorial Board)

● พระครูวินัยธรสุริยา สุริโย (คงคาไหว), ดร.	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
● พระมหาเกรียงศักดิ์ อินทปญโญ, ดร.	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
● ศาสตราจารย์ ดร.วัชร งามจิตรเจริญ	มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
● รองศาสตราจารย์ ดร.สุนันท์ เสนารัตน์	มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์
● รองศาสตราจารย์ ดร.สุพจน์ แสงเงิน	มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร
● ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วิไลวรรณ วงศ์จินดา	มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลสุวรรณภูมิ
● ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สมชาย ดำเนิน	สมาคมนักวิจัยแห่งประเทศไทย
● ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุรพงษ์ แสงเรณู	มหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ด
● ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ประทีป พิษทองกลาง	มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา
● อาจารย์ ดร.มัลลิกา ภูมะธน	มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์
● อาจารย์ ดร.เกรียงไกร พินยารัก	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

● ผู้ทรงคุณวุฒิพิจารณาบทความ (Reviewers)

ผู้ทรงคุณวุฒิภายในมหาวิทยาลัย

1) พระมหาสมบุญ วุฑฒิกโร, รองศาสตราจารย์ ดร.	รองอธิการบดีฝ่ายวิชาการ
2) พระสุธีรัตนบัณฑิต, รองศาสตราจารย์ ดร.	บัณฑิตวิทยาลัย
3) พระมหาพรชัย สิริโวโร, ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.	คณะมนุษยศาสตร์
4) พระครูปลัดนิเวศ ชินวโร, ดร.	คณะสังคมศาสตร์
5) พระปลัดระพี พุทธิสาร, ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.	คณะสังคมศาสตร์
6) พระครูใบฎีกาหัสดี กิตตินนโท, ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.	คณะพุทธศาสตร์
7) รองศาสตราจารย์ ดร.ประพัฒน์ ศรีกุลกิจ	คณะพุทธศาสตร์
8) รองศาสตราจารย์ ดร.ปัญญา นามสง่า	คณะพุทธศาสตร์
9) รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพงษ์ คงสัตย์	คณะมนุษยศาสตร์
10) รองศาสตราจารย์ ดร.ประพัฒน์ ศรีกุลกิจ	คณะพุทธศาสตร์
11) รองศาสตราจารย์ ดร.ปัญญา นามสง่า	คณะพุทธศาสตร์
12) ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เสถียร ทั้งทองมะดัน	คณะพุทธศาสตร์
13) อาจารย์ ดร.ลำพอง กลมกุล	คณะครุศาสตร์

ผู้ทรงคุณวุฒิภายนอกมหาวิทยาลัย

1) พระมหามหินทร์ ปุริสุตโต, ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.	มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
2) ศาสตราจารย์ ดร.ประยงค์ แสนบุราณ	ผู้ทรงคุณวุฒิ (ข้าราชการบำนาญ)
3) รองศาสตราจารย์ ดร.สุวิญ รักษัตย์	มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
4) รองศาสตราจารย์ ดร.ปกรณ สิงห์สุริยา	มหาวิทยาลัยมหิดล

5) รองศาสตราจารย์ ดร.ประเวศ อินทองปาน	มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
6) รองศาสตราจารย์ ดร.ธีรวิทย์ ภิญญไณฐกานต์	มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี
7) รองศาสตราจารย์ ดร.สุนันท์ เสนารัตน์	มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์
8) รองศาสตราจารย์ ดร.วรกาญจน์ สุขสดเขียว	มหาวิทยาลัยศิลปากร
9) ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.มานิตย์ อรรคชาติ	มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา
10) ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ธวัชชา เดชสุภา	มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา
11) ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วีระชัย ยศโสธร	มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์
12) ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อาสนะ เชิดชู	มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ
13) ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ธนาภัสสร สนิธิรักษ์	มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์
14) ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.หอมหวล บังระหา	มหาวิทยาลัยขอนแก่น
15) ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วิเชียร แสนมี	มหาวิทยาลัยขอนแก่น
16) ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สมหวัง แก้วสุฟอง	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
17) อาจารย์ ดร.สุริยาวัธ สุวรรณบุบผา	มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลอีสาน
18) อาจารย์ ดร.ภาวิณี บุญจันดา	มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์
19) อาจารย์ ดร. ส่งเสริม แสงทอง	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

● ฝ่ายประสานงานและจัดการ (Coordination and Management)

๑. นางสาวศิริพร หาญพิชัย	๒. พระฐิติ กิตติปัญญา, ดร.
๓. อาจารย์ ดร.เกรียงไกร พินยารักษ์	๔. นายณัฐพนธ์ เป้าคำ

● กำหนดออกเผยแพร่

- ฉบับที่ 1 มกราคม - เมษายน
- ฉบับที่ 2 พฤษภาคม - สิงหาคม
- ฉบับที่ 3 กันยายน - ธันวาคม

● พิมพ์ที่

เรือจ้างการพิมพ์

เลขที่ 769 ถนน สุรนารายณ์ อำเภอเมืองนครราชสีมา นครราชสีมา 30000 ประเทศไทย

โทร. 044 244 314 แฟกซ์ 044-248285

769 Suranarai Road, Mueang Nakhon Ratchasima District, Nakhon Ratchasima 30000, Thailand Tel. 044 244 314 Fax 044-248285

บทบรรณาธิการ

บทบรรณาธิการของวารสาร มจร สุรนารีนาร มีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมการศึกษา ค้นคว้า เผยแพร่ผลงานวิจัย ผลงานทางวิชาการ ทางด้านพระพุทธศาสนา ปรัชญา จริยศาสตร์ การศึกษา และสหวิทยาการด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ของนักวิจัย นักวิชาการ คณาจารย์ นิสิต นักศึกษาในระดับบัณฑิตศึกษา และบุคคลทั่วไป เพื่อเชื่อมโยงองค์ความรู้ทางด้านพระพุทธศาสนาและศาสตร์สมัยใหม่ พระพุทธศาสนาและทางปรัชญานั้นมีความสำคัญอย่างมากต่อยุคสมัยนี้ โดยเฉพาะเมื่อพบว่ามี การเปลี่ยนแปลงเกี่ยวกับความหลากหลายทางทรัพย์สินสมบัติทางวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นตลอดเวลาในปัจจุบัน บทบรรณาธิการบทนี้จะ เป็นพื้นที่ที่สามารถสะท้อนความคิดเห็น และวิพากษ์วิจารณ์เกี่ยวกับปัญหาทางวัฒนธรรม และสังคมที่เกิดขึ้นในปัจจุบันได้อย่างชัดเจน โดยการสอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงในสังคมและเทคโนโลยี โดยเฉพาะการใช้ชีวิตในสังคมของคนในยุคดิจิทัล วารสารฉบับนี้จะเป็นแหล่งข้อมูลและแพลตฟอร์มสำหรับการเสนอแนะเพื่ออาจจะมีบางประเด็นที่สามารถนำไปแก้ไขปัญหาก็เกี่ยวข้องบางประการกับความหลากหลายทางวัฒนธรรมในสังคมปัจจุบันอย่างเหมาะสมและทันสมัย ทำให้สามารถสร้างความเข้าใจและเชื่อมโยงระหว่างวัฒนธรรมต่าง ๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ บทความต่าง ๆ ในวารสารฉบับที่ 1 ปีที่ 1 2566 นี้ จะเสริมสร้างชุมชนที่มีความตั้งใจที่จะรักษาและส่งเสริมความหลากหลายทางวัฒนธรรมในยุคสมัยนี้ อย่างยั่งยืน และทันสมัยให้แก่คนในสังคมได้อย่างเท่าเทียม

พระมหาสุพัทธ์ วชิราวุธ, รศ.ดร.

บรรณาธิการ

สารบัญ

เรื่อง

บทความวิชาการ

หน้า

~ 6 ~

บทความวิจัย : Research Articles

อัตถิภาวนิยมตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาท

1-9

EXISTENTIALISM ACCORDING TO THERAVADA BUDDHIST PHILOSOPHY

สุรางคณา สุนทรพนาเวช, พจนา มาโนช, เมธา หริมเทพาธิป และสมเจต หลวงกัน

Wachararesee Suntornwanawes, Phortchana Manoch, Metha Harimtepathip
and Somjet Luangkan

นวัตกรรมทางพุทธธรรมในกาลามสูตร

10 - 19

INNOVATION OF BUDDHIST DHAMMA IN KALAMA SUTTA

พระมหาสมณวินทร์ ปุริสุตตโม, สุรางคณา สุนทรพนาเวช, อิทธิศักดิ์ เลอยศพรชัย, ชิสากันยาวิริยะ, สิริพันธ์ กันยาวิริยะ, ชัยโรจน์ นพเฉลิมโรจน์ และเมธา หริมเทพาธิป

Phramaha Maghavin Purisuttamo, Wachararesee Suntornwanawes,

Itthisak Leryotpornchai, Chisa Ganyaviriya, Sirin Ganyaviriya,

Chairoj Nopchalemroj and Metha Harimtepathip

บทความวิชาการ : Articles

จริยศาสตร์กับการปฏิบัติหน้าที่ของข้าราชการตำรวจ

20 - 29

ETHICS WITH THE PERFORMANCE OF POLICE OFFICERS.

พ.ต.ท. หญิง ดร. ปิยะนุช ศรีสรานุกรม / Pol.Lt.Col. Piyanuch Srisaranukrom

วัฒนธรรมไทยบนพื้นฐานของพระพุทธศาสนา

30 - 44

THAI CULTURAL BASED ON BUDDHISM

ณทิพรดา ไชยศิลป์ / Natiprada Chaisin

ศึกษาการใช้หลักพุทธธรรมเพื่อการแก้ปัญหาความยากจน

45 - 57

STUDY TO SOLVE POVERTY PROBLEM ACCORDING TO BUDDHA'S DHAMMA

ชาตรี ชุมเสน / Chatree Chumsen

บทความวิจารณ์หนังสือ : Book Review

พระพุทธศาสนากับโลกธุรกิจ: การใช้หลักพุทธธรรมในการทำธุรกิจ บทสนทนาระหว่าง

58 - 62

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) กับ นายลอเรนส์ แวน เดน มิวเซนเบิร์ก

แปล/เรียบเรียงโดย พนิดา อังจันทร์เพ็ญ

อัตถิภาวนิยมตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาท

EXISTENTIALISM ACCORDING TO THERAVADA BUDDHIST PHILOSOPHY

สุรางคณา สุนทรพนาเวศ¹, พจนา มาโนช², เมธา หริมเทพาธิป³ และ สมเจต หลวงกัน⁴
Wachararesee Suntornwanawes s, Phortchana Manoch, Metha Harimtepathip
and Somjet Luangkan

บทคัดย่อ

อัตถิภาวนิยมให้ความสำคัญกับเสรีภาพของปัจเจกชนที่จะแก้ปัญหาและพัฒนาตนเองด้วยความกล้า ต่อการเผชิญปัญหา กล้าประเมินวิธีการปฏิบัติ และกล้าลงมือทำด้วยความรับผิดชอบ ซึ่งสอดคล้องตามแนว พุทธปรัชญาเถรวาทที่ส่งเสริมให้บุคคลเสริมสร้างสติปัญญา ใช้วิจารณญาณ และปฏิบัติเพื่อความพ้นทุกข์ด้วย ตนเอง บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์อัตถิภาวนิยมตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาท ใช้วิธีการศึกษา เชิงคุณภาพ โดยรวบรวม เรียบเรียง และวิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับปรัชญาอัตถิ ภาวนิยมและคำสอนในพุทธปรัชญาเถรวาทที่เกี่ยวข้องกับประเด็นการวิจัย ผลการวิจัยพบว่า อัตถิภาวนิยม ตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทให้เสรีภาพแก่ปัจเจกชน ส่งเสริมให้บุคคลรู้จักแยกแยะ ประเมินค่า และกล้า ตัดสินใจตามหลักกาลามสูตร แก้ปัญหาด้วยพลังสร้างสรรค์ คือ เข้าใจถึงปัญหา สาเหตุของปัญหา เป้าหมาย ของชีวิต และแนวทางปฏิบัติสายกลางที่ทำให้เกิดการคลายความยึดมั่นถือมั่นตามหลักอริยสัจ 4 ส่งเสริม การศึกษาและพัฒนาศักยภาพอันโดดเด่นของปัจเจกบุคคลให้เติบโตและงอกงาม เป็นคุณประโยชน์ต่อตนเอง และส่วนรวมด้วยหลักภาวนา 4 ดังนั้นจึงสรุปได้ว่า คำสอนตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทช่วยเสริมสร้างปรัชญา อัตถิภาวนิยม ให้เกิดการเข้าใจตนเองอย่างลึกซึ้ง จากนั้นจึงส่งเสริมให้เกิดการละตัวตน เพื่อให้เกิด คุณประโยชน์แก่ส่วนรวมต่อไป

คำสำคัญ: อัตถิภาวนิยม, พุทธปรัชญา, เถรวาท, พุทธปรัชญาเถรวาท

Abstract

Existentialism values the freedom of individuals to solve problems and to develop themselves with the courage to face them. Dare to assess the method of action and dare to act responsibly This is in line with Theravada Buddhist philosophy that encourages people to develop their intellect, use their judgment, and practice for the release of suffering on their own. This research article aims to analyze existentialism according to Theravada Buddhist philosophy. A qualitative study method was used by collecting, compiling, and analyzing data from documents and research related to existential philosophy and teachings in Theravada Buddhist philosophy related to the research issues. The results showed that Existentialism

¹ ศูนย์พอเพียงศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา/Center of Sufficiency Studies, Graduate School, Suan Sunandha Rajabhat University

Corresponding Author, E-mail: metha.ang@gmail.com

according to Theravada Buddhist philosophy gives freedom to individuals. Encourage people to know how to distinguish, evaluate and dare to make decisions according to the Kalama Sutra. Solving problems with creative power is understanding the problem. the cause of the problem goal of life and the middle way that causes the dissolution of adherence to the 4 Noble Truths. Promote education and develop the outstanding potential of individuals to grow and flourish. It is beneficial to oneself and the public with the four principles of meditation. Therefore, it can be concluded that Teachings based on Theravada Buddhist philosophy reinforce existentialist philosophy. to achieve deep self-understanding and then encouraged to abandon one's identity in order to continue to benefit the public.

Key word: Existentialism, Buddhist Philosophy, Theravada, Theravada Buddhist Philosophy

บทนำ

อัตถิภาวนิยมเป็นมนุษยนิยม (Existentialism is a humanism) (Jean-Paul Sartre, 2007, p. 18) ที่มองความเป็นจริงของชีวิต (Authenticity) ไว้ว่า มนุษย์เป็นสิ่งมีอยู่ในโลก มนุษย์ดำรงอยู่ท่ามกลางสถานการณ์ที่แวดล้อม ดังนั้น มนุษย์จึงควรตระหนักรู้ และเลือกตัดสินใจด้วยตัวเขาเองอย่างรับผิดชอบ เพราะมนุษย์มีอิสระอะไรอื่นที่ นอกจากผลรวมของการกระทำของเขาเอง (Jean-Paul Sartre, 2007, p. 37) ฌอง ปอล ซาทร์ (Jean-Paul Sartre, 1905 - 1980) นักปรัชญาสำนักอัตถิภาวนิยม ชาวฝรั่งเศส จึงมอบหลัก 3 กล้า เพื่อให้มนุษย์มีเสรีภาพแห่งตนอย่างเต็มที่ คือ 1. กล้าเผชิญปัญหา 2. กล้าประเมินวิถีปฏิบัติ และ 3. กล้าลงมือ ทำด้วยความรับผิดชอบ การที่ส่งเสริมให้แต่ละคนเกิดการพึ่งตนเองเช่นนี้ก็เพราะอัตถิภาวนิยมเชื่อว่า ปรัชญาเป็นเรื่องของบุคคล แต่ละคนมีปรัชญาของตนเองโดยเฉพาะ เซอร์เรน คีร์เคกอร์ด (Søren Kierkegaard, 1813 - 1855) เป็นคนแรกที่เสนอให้ใช้ประสบการณ์ส่วนตัวสำหรับสร้างความคิดปรัชญาขึ้น การศึกษาความคิดปรัชญาคนอื่นก็เพื่อดูตัวอย่างว่าคนอื่นพบปรัชญาอย่างไร เพื่อฝึกฝนสติปัญญาให้รู้จักจับประเด็น ความคิดของตนเอง เพื่อทำความเข้าใจตนเองอย่างลึกซึ้ง ดังนั้น คีร์เคกอร์ด (Kierkegaard) จึงได้ชื่อว่าเป็น บิดาของขบวนการปรัชญาอัตถิภาวนิยม (กิริติ บุญเจือ, 2560, หน้า 236) ต่อมา ซาทร์ (Sartre) จึงเน้นสอนในเรื่อง “ความมีอยู่มาก่อนสารัตถะ” (Existence precedes essence) คือ มนุษย์เรามีตัวมีตนมาก่อนแล้วจึง ปั่นความหมายขึ้นเป็นสารัตถะภายหลัง สารัตถะนี้ไม่มีจริง มนุษย์เราปั่นขึ้นด้วยความลุ่มหลง แล้วคิดว่าเป็น ปรัชญา ซาทร์จึงกล่าวว่า สิ่งที่เป็นวัตถุทั้งหลายนั้น สักแต่ดำรงอยู่ แต่มนุษยชาติมีอยู่เพื่อตัวเขาเอง (being for itself) (Jean-Paul Sartre, 1957, p. 305) ให้สังเกตว่า ซาทร์ใช้คำว่า is สำหรับความมีอยู่ของภาวะในตัว ส่วนความมีอยู่ของภาวะสำหรับตัว ใช้คำว่า “exist” เพราะฉะนั้นต่อไปซาทร์จะใช้ existence (อัตถิภาวะ) สำหรับมนุษย์เท่านั้น และใช้ “being” (ภาวะ) สำหรับสิ่งอื่นทั้งหมด ถ้าจะใช้ being สำหรับมนุษย์ ก็ต้องใช้ให้เต็มว่า “being for itself” (ภาวะสำหรับตัว) ดังนั้น มนุษย์จึงมีอิสระอะไรอื่นที่นอกเหนือไปจากผลรวมของ กิจกรรมทุกอย่างในชีวิตของเขาเอง (Jean-Paul Sartre, 1947: 37)

ซาทร์ บรรยายสภาพของมนุษย์ไว้ในหนังสือ อัตถิภาวนิยม คือ มนุษยนิยม (Existentialism is a Humanism, 1946) มีเนื้อความดังต่อไปนี้

“เราหมายความว่าอย่างไร เมื่อกล่าวว่าความมีอยู่มาก่อนสารัตถะ เราหมายความว่าคนเราก่อนอื่น ทั้งหมดมีอยู่ พบตัวเอง ปรากฏอยู่ในโลก ต่อจากนั้นจึงนิยามตัวเองขึ้นมา การที่คนเราในสายตาของอัตถิภาวนิยมเป็นสิ่งที่นิยามไม่ได้ ก็เพราะในตอนเริ่มต้น เขาไม่เป็นอะไรเลย เขาจะเป็นอะไรขึ้นมาบ้างก็ต่อภายหลัง แล้ว

ต่อจากนั้นเขาจะเป็นอะไรก็ได้แล้วแต่เขาจะสร้างตัวเองขึ้น ดังนั้นจึงไม่มีธรรมชาติมนุษย์ เพราะไม่มีพระเจ้า สำหรับคิดเข้าใจธรรมชาตินั้น คนเราจึงสักแต่ว่ามีอยู่ ไม่ใช่เขาเป็นอะไรก็ได้แล้วแต่เขาจะคิดให้ตัวของเขาเป็น แต่จะเป็นตามที่เขาปรารถนาให้ตัวของเขาเป็น และตามที่ตัวเขาเองจะคิดเข้าใจตัวเองหลังจากมีอยู่ก่อนแล้ว คือหลังจากที่เขาอยากให้ตัวของเขาเป็นโดยอาศัยการกระโดดเผชิญหน้าความมีอยู่”

ดังนั้น จะเห็นว่า “ภาวะสำหรับตัว” ไม่ได้สักแต่ว่า “เป็น” เหมือน “ภาวะในตัว” เพราะภาวะสำหรับตัว “ไม่พอใจในความว่างเปล่าของตนเอง” จึงดิ้นรนที่จะรวม (ยึด) กับภาวะในตัว การดิ้นรนนี้ไม่ใช่การดิ้นรนลอย ๆ แต่ดิ้นรนในสภาพแวดล้อมเฉพาะของตน วิธีดิ้นรนจึงเป็นเรื่องเฉพาะตัวของแต่ละคน ไม่มีทางเป็นไปได้ที่จะเหมือนกันทั้งหมด เหมือนกันเลย สภาพแวดล้อมต่าง ๆ รวมกันนี้ ชาร์ลส์เรียกว่าเป็นประมวลข้อเท็จจริง (facticity) เมื่อรวมกันกับมุมมอง (perspective) เฉพาะตัวของแต่ละบุคคล ก็จะเป็นธรรมชาติของบุคคลนั้นที่สร้างตัวตนในสภาพแวดล้อมนั้น ๆ กลายเป็นภาวะในตัวสำหรับตัว (being - for - itself - for - itself) จากพรรณสดังกล่าวนี้จะเห็นได้ว่า คนเราดิ้นรนเพื่อลบความว่างเปล่า ต้องการให้มีอะไรเป็นขึ้นเป็นอันขึ้นในตัว จึงพยายามสร้างตัวขึ้นเป็นนักคิด นักเขียน นักปรัชญา นักวิทยาศาสตร์ ศิลปิน สถาปนิก ฯลฯ หรืออย่างน้อยก็เป็นนักเลง เพื่อให้ “ตั้ง” เอาไว้ก่อน จะได้พ้นจากสภาพภาวะในตัวที่ทำให้หงุดหงิดซึมเศร้า

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) (2551: 36) สรุปไว้ว่า ปรัชญาอรรถิภาวนิยมนั้นเป็นปรัชญาที่จะทำให้ชีวิตมนุษย์เป็นไปได้อีกมากกว่าที่เป็นอยู่ เพราะการที่มนุษย์เข้าใจตัวเองว่ามีอยู่อย่างไรนั้นจะส่งผลต่อการเลือก และตัดสินใจด้วยตนเอง ถือเป็นจริยธรรม เบื้องต้นสำหรับมนุษย์ ปรัชญาอรรถิภาวนิยมนั้นจึงให้ความสำคัญแก่การดำรงอยู่ของมนุษย์มาก่อนคุณค่า อื่นใด เป็นปรัชญาที่พรากอำนาจจากเฉพาะมาไว้ในกำมือของมนุษย์ทำให้มนุษย์เป็นอิสระจากการกำหนด หรือถูกควบคุมจากอำนาจภายนอก มนุษย์จึงสามารถเลือก และตัดสินใจได้ด้วยตัวเอง และถือว่า อรรถิภาวนิยม เกิดขึ้นเนื่องมาแต่ความไม่พอใจต่อสภาพสังคมปัจจุบันที่มนุษย์ต้องสูญเสียตนเอง จนกระทั่ง เป็นที่พึงของตนเองไม่ได้ สถาบันต่างๆ ในสังคม เช่น ระบบการเมือง ศาสนา จารีตประเพณี ตลอดจน ความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์ ต่างไม่ได้ให้ความหวังใด ๆ แก่มนุษย์ มนุษย์จำต้องเกี่ยวข้องกับสิ่งเหล่านี้เป็นอย่างเป็นทาส ดำรงชีวิตอย่างไรศักดิ์ศรีของการเป็นมนุษย์ เหมือนสวะที่ลอยไปตามกระแสน้ำ อรรถิภาวนิยมได้เรียกร้องให้มนุษย์กอบกู้ศักดิ์ศรีความเป็นคนของตนเองคืน ด้วยการนำเสรีภาพที่มีอยู่โดย ธรรมชาติของตนออกมาใช้

ส่วนพุทธปรัชญาเถรวาท เป็นปรัชญาประยุกต์รูปแบบหนึ่งที่สำคัญกับมนุษย์ และการพัฒนา มนุษย์อย่างรอบด้านทั้งทางด้านพฤติกรรมทางกาย (กายภาวนา) ความประพฤติ (ศีลภาวนา) ความรู้สึกนึกคิด (จิตภาวนา) และความตระหนักรู้ (ปัญญาภาวนา) โดยให้เสรีภาพในการตัดสินใจด้วยวิจยญาณของแต่ละคน ตามหลักกาลามสูตร โดยเชื่อว่า มนุษย์เป็นสิ่งมีชีวิตที่มีปัญญา สามารถกำหนดรู้ทุกข์และหาทางออกจากทุกข์ได้ด้วยศักยภาพแห่งตนเองตามหลักคำสอนอริยสัจ 4 ซึ่งมีทั้งแบบตรัสรู้เองโดยชอบ ได้แก่ พระพุทธเจ้า ที่สั่งสมการฝึกฝนอบรม บำเพ็ญความเป็นโพธิสัตว์มาหลายภพชาติจนตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าในชาติสุดท้าย และแบบที่อาศัยกัลยาณมิตร เช่น พระพุทธเจ้า พระอริยบุคคล เป็นต้น ชี้ให้เห็นธรรมและช่วยตั้งศักยภาพของแต่ละคนออกมาพัฒนาให้โดดเด่นจนเกิดเป็นเอตทัคคะด้านต่าง ๆ อย่างไรก็ดีตาม กัลยาณมิตรเป็นเพียงผู้ชี้ทางเท่านั้น ส่วนการปฏิบัติและความรู้แจ้งที่เกิดขึ้นจำเป็นต้องมาจากการที่แต่ละคนต้องรับผิดชอบตนเอง พังพาทตนเองรู้แจ้งด้วยตนเอง (ปัจเจกตตัง) ทั้งสิ้น

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาเพื่อตอบโจทย์การวิจัยที่ว่า อรรถิภาวนิยมนั้นตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทนั้นเป็นอย่างไร โดยอาศัยการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง การวิเคราะห์ตีความด้วยรูปแบบการวิจัยเชิงคุณภาพ เพื่อที่จะได้นำคำตอบไปพัฒนาคุณภาพชีวิตต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อวิเคราะห์อัตถิภาวนิยมตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาท

คำนิยามศัพท์เฉพาะ

อัตถิภาวนิยม หมายถึง ปรัชญาที่สอนให้มนุษย์แต่ละคนเข้าถึงเสรีภาพในตัวเองด้วยหลัก 3 กล้า คือ 1) กล้าเผชิญปัญหา 2) กล้าประเมินวิธีปฏิบัติ 3) กล้าลงมือทำด้วยความรับผิดชอบ

พุทธปรัชญาเถรวาท หมายถึง หลักธรรมในพุทธศาสนาเถรวาท สำหรับบทความวิจัยฉบับนี้ ได้แก่ หลักธรรมในกาลามสูตร หลักธรรมเรื่องอริยสัจ 4 และหลักธรรมเรื่องภาวนา 4 ซึ่งหลักธรรมเหล่านี้เกี่ยวข้องกับการอธิบายให้เห็นถึงอัตถิภาวนิยมตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาท

อัตถิภาวนิยมตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาท หมายถึง ภาวะแห่งเสรีภาพอันเกิดจากความไม่ยึดมั่นถือมั่นในตัวตน (ขั้น 5) และความว่างเปล่า (อนัตตา) หลุดพ้นจากมายาคติและอคติทั้งปวง เป็นพื้นที่ที่สามารถรองรับความหลากหลายแห่งอัตถิภาวะของปัจเจกชนได้อย่างไม่ขัดแย้ง มีความเข้าใจ ยอมรับ ภาวะปัจจุบันที่เกิดขึ้น พึ่งตนเองได้และสร้างคุณประโยชน์ให้เกิดแก่ผู้อื่นได้ด้วยใจที่เป็นธรรม

ประโยชน์ที่ได้รับ

การวิจัยครั้งนี้ นอกจากทำให้ทราบว่าอัตถิภาวนิยมตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทเป็นอย่างไรแล้ว ยังสามารถก่อให้เกิดคุณประโยชน์ได้ดังนี้

1. สามารถนำผลการวิจัยไปพัฒนาตนเองให้เกิดการพึ่งพาตนเองได้จากภายใน เต็มเต็มใจให้หนักแน่น มั่นคง กล้าเผชิญปัญหา กล้าประเมินวิธีปฏิบัติ และกล้าลงมือทำด้วยความรับผิดชอบอย่างมีวิจารณญาณ มีเป้าหมายเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต
2. สามารถนำผลการวิจัยไปออกแบบหลักสูตรเพื่อการพัฒนาตนเองและเสริมสร้างภาวะผู้นำที่มี วิจารณญาณ มีใจเปิดกว้างที่สามารถเป็นพื้นที่รับฟังความรู้สึกนึกคิดของคนอื่นได้ แม้ว่าทัศนะนั้นจะแตกต่างหรือขัดแย้งกับทฤษฎีของตน ก็พร้อมที่จะรับฟังอย่างเคารพ เรียนรู้ ทำความเข้าใจ เพื่อวิเคราะห์ ประเมินค่า และประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์แก่ส่วนรวม
3. สามารถนำผลการวิจัยไปออกแบบเป็นกิจกรรมการเรียนรู้โดยจัดเป็นวงเสวนา (dialogue) รูปแบบต่าง ๆ เพื่อการเรียนรู้ตนเองและผู้อื่นอย่างลึกซึ้ง

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้ระเบียบวิธีการวิจัยเอกสาร (Documentary Research) อย่างเป็นขั้นเป็นตอน ดังนี้

1) ขั้วรวบรวมข้อมูล ได้แบ่งเอกสารเป็นเอกสารปฐมภูมิและเอกสารทุติยภูมิ

1.1) เอกสารปฐมภูมิ ประกอบด้วย พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย 2500 ปี พ.ศ. 2535 จัดพิมพ์โดย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย โดยศึกษาในส่วนของพระสูตรปิฎกเป็นหลักที่เกี่ยวข้องกับ หลักธรรมในกาลามสูตร อริยสัจ 4 และภาวนา 4 และหนังสือแปลของ ฌอง - ปอล ซาทร์ 3 เรื่อง ได้แก่ หนังสือเรื่อง Existentialism is a Humanism (1947) แปลโดย Carol Macombre และ John Kulka และ หนังสือเรื่อง Being and Nothingness. (1957). แปลโดย Hazal E. Branes และหนังสือเรื่อง Existentialism

is a Humanism แปลโดย Carol Macomber โดยมุ่งศึกษาปรัชญาอัตถิภาวนิยมที่จะนำไปวิเคราะห์เพื่อตอบ โจทย์งานวิจัยครั้งนี้.

1.2) เอกสารทฤษฎีภูมิ ประกอบด้วย ก) เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับอัตถิภาวนิยมและหลัก พุทธปรัชญาที่เกี่ยวข้องกับอัตถิภาวนิยม และ ข) บทความ ทศนะที่เกี่ยวข้องกับอัตถิภาวนิยมและหลักพุทธ ปรัชญาที่เกี่ยวข้องกับอัตถิภาวนิยม

2) **ขั้นตรวจสอบและเรียบเรียงข้อมูล** หลังจากที่ได้รวบรวมข้อมูลจากเอกสารปฐมภูมิ และเอกสาร ทฤษฎีภูมิ เกี่ยวกับแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในเรื่องอัตถิภาวนิยม หลักพุทธปรัชญาที่เกี่ยวข้อง กับอัตถิภาวนิยมมาแล้ว ผู้วิจัยได้ทำการตรวจสอบข้อมูลว่า ข้อมูลที่ได้มานั้นครบถ้วน ตรงตามประเด็นหรือไม่ มีข้อมูลไหนที่ขาดก็หามาเพิ่มเติม มีข้อมูลใดที่ไม่เกี่ยวข้องก็ตัดออกไป จากนั้น กำหนดหัวข้อเรื่อง เชื่อมโยง เนื้อหาส่วนของพระไตรปิฎก เอกสารทางวิชาการ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องที่สอดคล้องกัน หลังจากนั้นทำการ จัดระเบียบข้อมูลและเรียบเรียงข้อมูลตามโครงสร้างเนื้อหาที่สอดคล้องกับสารบัญ

3) **ขั้นวิเคราะห์ข้อมูล**

เมื่อรวบรวม ตรวจสอบ และเรียบเรียงเอกสารเสร็จสิ้นแล้ว ผู้วิจัยได้นำเอกสารเรียบเรียงเสร็จแล้วนั้น มาวิเคราะห์อัตถิภาวนิยมตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทตามวัตถุประสงค์ที่ได้ตั้งไว้ วิเคราะห์ตีความตัวบท และ ความสัมพันธ์เชื่อมโยงอย่างรอบด้าน เพื่อนำไปสรุปผล อภิปรายผล และเสนอแนะต่อไป

สรุปผลการวิจัย

อัตถิภาวนิยมตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาท คือ ภาวะแห่งเสรีภาพอันเกิดจากความไม่ยึดมั่นถือมั่นใน ตัวตน (ขันธ 5) และความว่างเปล่า (อนัตตา) หลุดพ้นจากมายาคติและอคติทั้งปวง เป็นพื้นที่ที่สามารถรองรับ ความหลากหลายแห่งอัตถิภาวะของปัจเจกชนได้อย่างไม่ขัดแย้ง มีความเข้าใจ ยอมรับ ภาวะปัจจุบันที่เกิดขึ้น พึ่งตนเองได้และสร้างคุณประโยชน์ให้เกิดแก่ผู้อื่นได้ด้วยใจที่เป็นธรรม

องค์ความรู้ใหม่จากบทความวิจัยฉบับนี้ ได้แก่

1. เสรีภาพที่แท้จริงตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาท เกิดจากความไม่ยึดมั่นถือมั่นในขันธ 5 เพราะขันธ 5 ไม่ใช่ของเรา ทั้งนี้ก็เพราะ สิ่งใดที่ถูกเห็น สิ่งนั้นไม่ใช่เรา ดังนั้น ขันธ 5 ได้แก่ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ จึงไม่ใช่เราเพราะเป็นสิ่งที่ถูกเห็น เมื่อไม่ใช่ของเรา สิ่งนี้จึงเป็นของสาธารณะ “ความมีอยู่มาก่อน สาระัตถะ” (Existence precedes essence) จึงได้แก่ ขันธ 5 ที่อยู่ภายใต้กฎไตรลักษณ์ เป็นสิ่งที่ดำรงอยู่ เกิด ดับ และเชื่อมต่อหมุนเวียนเป็นวัฏจักรที่ไม่สิ้นสุด (สังสารวัฏ) มันมีอยู่อย่างนั้นเอง (ตถตา) เป็นสิ่งที่ดำรงโดย ตัวมันเอง (thing - in - itself) โดยอิงอาศัยกันและกันเกิดขึ้นจากเหตุปัจจัย และอิงอาศัยกันและกันดับลงจาก เหตุปัจจัย

2. การที่มนุษย์พยายามดิ้นรนด้วยตัณหา อยากได้ อยากมี อยากเป็น เพื่อให้เกิด “ภาวะสำหรับตัว” เป็นการ “สร้างอัตตาซ้อนอัตตา” ด้วยสิ่งสมมติ ปฏิเสธหรือขาดการยอมรับ “ภาวะในตัว” อันได้แก่ ขันธ 5 ว่า เป็นของว่างเปล่าจากการมีตัวตนอันแท้จริงถาวร ความ “ไม่พอใจในความว่างเปล่าของตนเอง” ทำให้มนุษย์ ต่อด้านความจริงที่ปรากฏอยู่ต่อหน้า ยิ่งดิ้นรนยิ่งไร้ซึ่งอิสระ ยิ่งยึดมั่นถือมั่นในทิวทัศน์หรือมุมมอง (perspective) ยึดติดในคุณค่าสมมติ กระหายการยอมรับ การอยากเป็นคนสำคัญ เมื่อไม่ได้ดังหวังก็เกิดความหดหู่ โกรธ ซึมเศร้า จมในอารมณ์ เป็นทาสของตัณหา

3. เกณฑ์ตัดสินใจตามหลักกาลามสูตรเปิดโอกาสให้ปัจเจกชนทุกคนได้ใช้วิจารณญาณของตนเองในการวิเคราะห์ ประเมินค่า อย่างรอบด้าน เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด หรือลดสิ่งที่เป็นทุกข์โทษให้มากที่สุด ให้เสรีภาพในการตัดสินใจและมีความรับผิดชอบต่อผลที่ตามมาจากการตัดสินใจนั้นตามกฎหมายแห่งกรรม เพราะทุกการกระทำย่อมส่งผลกระทบบกลับมาเสมอ (action = reaction)

4. หลักคำสอนเรื่องอริยสัจ 4 ส่งเสริมหลัก 3 กล้าในปรัชญาอัตถิภาวนิยมของชาร์ตร เพราะส่งเสริมให้กล้าเผชิญปัญหาด้วยการกำหนดรู้ว่าจะไร คือ ทุกข์ ทำความเข้าใจจนเห็นสาเหตุ ยอมรับสภาพธรรมนั้นด้วยใจที่เป็นกลาง และกล้าประเมินวิธีปฏิบัติ และกล้านำสิ่งเหล่านี้มาฝึกฝนอบรมตนเองตามทางสายกลางหรือมรรคมรรค 8 เพื่อให้เกิดการพัฒนาทั้ง 4 ด้านตามหลักภาวนา 4 คือ (1) กายภาวนา : การพัฒนาสุขภาวะด้านพฤติกรรมและสิ่งแวดล้อม เปรียบดังใบไม้ที่คอยดูแลหล่อเลี้ยงสมดุลแห่งชีวิต (2) สติภาวนา : การพัฒนาสุขภาวะด้านความประพฤติต่อตนเอง ครอบครัวและสังคม เปรียบดังเปลือกไม้ที่คอยปกป้องรักษาและเกื้อกูลสมดุลแห่งชีวิต (3) จิตภาวนา : การพัฒนาสุขภาวะด้านจิตใจ เปรียบดังกระพี้ไม้ที่คอยเชื่อมต่อและปรับสมดุลแห่งชีวิต และ (4) ปัญญาภาวนา : การพัฒนาสุขภาวะด้านสติปัญญาเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต เปรียบดังแก่นไม้ที่สร้างความมั่นคง สร้างภูมิคุ้มกัน และทิศทางสมดุลแห่งชีวิต

อภิปรายผล

จากผลการวิเคราะห์อัตถิภาวนิยมตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาท อภิปรายผลได้ว่า สอดคล้องกับแนวคิดใน **สูตรตนตปิฎก สยุตตนิทาย นิทานวคค** (ส.น. (บาลี) 16/37/62 - 63) ที่กล่าวถึงหลักอทิปปัจจยตาไว้ว่า “อิมสมิ สติ อิท โหติ, อิมสสุปปาทา อิท อูปปชชติ, อิมสมิ อสติ อิท น โหติ, อิมสส นิโรธา อิท นิรุชฌติ” หมายความว่า “เมื่อสิ่งนี้มี สิ่งนี้ย่อมมี, เพราะความเกิดขึ้นของสิ่งนี้ สิ่งนี้จึงเกิดขึ้น, เมื่อสิ่งนี้ไม่มี สิ่งนี้ย่อมไม่มี, เพราะความดับของสิ่งนี้ สิ่งนี้จึงดับ” และสอดคล้องกับแนวคิดใน **สูตรตนตปิฎก องคตตนิทาย ติกนิปาต** (องคต. ติก. (บาลี) 20/137/278) ที่กล่าวถึงสิ่ง ปรวิสัยหรือภาวะทั่วไปอันเป็นสากลที่ว่า “อิมสมิ สติ อิท โหติ, อิมสสุปปาทา อิท อูปปชชติ, อิมสมิ อสติ อิท น โหติ, อิมสส นิโรธา อิท นิรุชฌติ” หมายความว่า “ภิกษุทั้งหลาย ตถาคตจะเกิดขึ้นหรือไม่เกิดขึ้นก็ตาม ธาตุเหล่านี้ก็คงตั้งอยู่ตามธรรมดา” ซึ่งชั้น 5 ก็รวมอยู่ในสภาวะดังกล่าวนี้ ซึ่งไม่มีใครสร้าง ไม่มีใครกำหนด ไม่ขึ้นกับผู้รู้ใดๆ ไม่มีใครควบคุม เป็นของที่ดำรงอยู่อย่างนั้นเอง ความเป็นจริงชั้น 5 เป็นสิ่งที่ว่างเปล่า คือ ว่างเปล่าจากสิ่งที่จะให้ยึดถือเอาเป็นตัวตนได้จริง และในทฤษฎีเกี่ยวกับความเป็นมนุษย์พุทธปรัชญาเห็นว่า เป็นสิ่งที่เกิดมาได้โดยยาก แม้เกิดมาแล้วจะดำรงชีวิตอยู่ก็ยาก (กิจโณ มนุสสปฏิลาโก กิจจ มจฺจาน ชีวิต กจฺจ สทฺธมฺมสฺสวน กิจโณ พุทฺธานมฺบุปฺปาโท ฯ) (ขุ.ธ. (บาลี) 25/182/49) นอกจากนี้ ยังสอดคล้องกับคำอธิบายของ **เอกบุณญวราธรรณ พลอยพรรณณา และคณะ** (2564: 220 - 221) ที่สรุปหลักอัตถิภาวนิยมในพระพุทธศาสนาไว้ว่า เสรีภาพ เป็นคำที่นำมาใช้เรียกผู้ไม่ยึดมั่นถือมั่นในชั้น 5 และเสรีภาพนี้ไม่ได้เกิดขึ้นมาพร้อมกับการเกิดของมนุษย์เพราะเสรีภาพนี้จะได้ด้วยการฝึกฝน อบรม ขัดเกลาตัวเอง ด้วยศีลธรรมอย่างเคร่งครัด จนจิตหลุดพ้นจากอวิชชา ตัณหา อุปาทาน จนจิตบรรลุลोकุตตรธรรม เพราะความไม่มีกิเลสครอบงำจิตใจ จึงได้ชื่อว่า จิตมีเสรีภาพที่แท้จริง และความเสรีภาพนี้ รับรู้ได้ด้วยตนเองด้วยการปฏิบัติตามหลักคำสอนทางพุทธศาสนาอย่างถูกต้อง การนำแนวคิดอัตถิภาวนิยม ที่มีอยู่ ในหลักคำสอนของพระพุทธศาสนามาเป็นกระบวนการพัฒนามนุษย์ให้เข้าถึงเป้าหมายที่แท้จริงในระดับ โลกียะคือการกระทำของตนให้ตั้งอยู่ในกุศลธรรม และระดับโลกุตระด้วยการละสังโยชน์ได้ ซึ่งมีขั้นตอน การเข้าถึงเสรีภาพคือการรักษาศีล เจริญสมาธิจนได้ฌาน แล้วยกจิตขึ้นสู่วิปัสสนาด้วยการพิจารณาเห็น ไตรลักษณ์ และละสังโยชน์

เครื่องผูกสัตว์ไว้ในสังสารวัฏ และการจะมีเสรีภาพมาก หรือน้อยขึ้นอยู่กับ การ ละสังโยชน์ได้ ถ้าละได้ทั้ง 10 ข้อ ก็จะบรรลุนิพพานที่ถือเป็นเสรีภาพขั้นสูงสุดในพระพุทธศาสนา

ส่วนองค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากการวิจัย ได้แก่ 1) ความมีเสรีภาพที่แท้จริงในพระพุทธศาสนาเป็นสิทธิที่ผู้ปฏิบัติทุกเพศวัยสามารถเข้าถึงได้ และ บรรลุได้อย่างเท่าเทียมกัน 2) การเข้าถึงเสรีภาพของพระพุทธศาสนาในระดับโลกียภาวะ ผู้ปฏิบัติสามารถเข้าถึงด้วยวิธีปฏิบัติตามหลักสมถกรรมฐานด้วยกระบวนการฝึกจิตให้มีสมาธิจนได้ฌานในระดับต่าง ๆ 3) การเข้าถึงเสรีภาพของพระพุทธศาสนาในระดับโลกุตตรภาวะ ผู้ปฏิบัติจะเข้าถึงได้ด้วยกระบวนการของวิปัสสนากรรมฐาน ด้วยการยกจิตที่เกิดสมาธิจนได้ฌานขึ้นสู่วิปัสสนามีปัญญาไตรตรองในกฎไตรลักษณ์ คือ อนิจจัง ทุกขัง และอนัตตา 4) สติปัฏฐาน 4 คือ กายานุปัสสนา เวทนานุปัสสนา จิตตานุปัสสนา และธัมมานุปัสสนา เป็นวิธีการที่สำคัญที่ถูกนำมาเป็นเครื่องมือในการขับเคลื่อนผู้ปฏิบัติให้เข้าถึงเสรีภาพที่แท้จริงในพระพุทธศาสนา 5) เสรีภาพหรืออรรถิภาวะในพระพุทธศาสนาเมื่อละกิเลส ได้แก่ โลภะ โทสะ และโมหะ ออกจาก จิตได้แล้ว จะเป็นเครื่องมือสร้างสันติสุขในระดับปัจเจกบุคคล และสังคม และสอดคล้องกับ **ประยงค์ แสนบุราณ** (2559: 153) ที่ได้กล่าวไว้ในหนังสือ พระพุทธศาสนากับนานาชาติและปรัชญาศึกษาแนวเปรียบเทียบ สรุปได้ว่า เสรีภาพในพระพุทธศาสนากับของชาวยุโรปแตกต่างกันโดยสิ้นเชิง แม้จะใช้ คำพูดอย่างเดียวกัน แต่ความหมายของคำพูดนั้นอยู่คนละระดับ เสรีภาพของชาวยุโรป เป็นเสรีภาพระดับโลกียะ เป็นการใช้เสรีภาพของชาวโลก เป็นเสรีภาพปะปนคลุกเคล้าอยู่กับอวิชชา ตัณหา อุปาทาน ผลของการใช้เสรีภาพมีสุขบ้างเมื่อสมหวัง และมีทุกข์บ้างเมื่อไม่สมหวัง แม้จะสุขหรือทุกข์ก็สุขหรือทุกข์ เพราะอวิชชา ตัณหา อุปาทาน เป็นสภาวะของชาวโลกแท้ ๆ

ส่วนเสรีภาพในคำสอนของพระพุทธศาสนา ไม่ใช่เสรีภาพที่เกิดขึ้นมาพร้อมกับการเกิดของคน แต่เป็นเสรีภาพที่เกิดขึ้นจากการฝึกฝน อบรม ชัดเกลียด ตัวเองด้วยศีลและธรรมอย่างเคร่งครัด จนจิตหลุดพ้นจากอวิชชา ตัณหา อุปาทาน เมื่อเสรีภาพเกิดขึ้นแล้ว จึงหลุดพ้นจากภาวะของชาวโลกหรือที่เรียกว่า “จิตอยู่เหนือโลก” เป็นโลกุตตรภาวะ สุขหรือทุกข์ซึ่งเป็นโลกธรรม จึงไม่สามารถทำให้ท่านเสพเสวยได้ ท่านพ้นจากสุขหรือทุกข์เหล่านี้ เพราะไม่มีกิเลส คือ อวิชชา ตัณหา อุปาทาน ครอบงำจิต จิตเป็นอิสระ จิตมีเสรีภาพอย่างสมบูรณ์ เสรีภาพอย่างนี้แหละ คือ เสรีภาพ ที่แท้จริง และไม่ใช่เสรีภาพที่ทุกคนจะมีได้ แต่ไม่ใช่เสรีภาพที่ทุกคนจะสร้างขึ้นให้แก่ตนเองไม่ได้ เพียงแต่ผู้สร้างต้องมีความเพียรพยายามอย่างจริงจัง โดยปฏิบัติตามหลักไตรสิกขาให้บริบูรณ์ก็จะพบเสรีภาพนั้น และสอดคล้องกับ **พระมหาจุฬาลงกรณ กุลตาทิ (เสริมจันทร์)** (2562: บทคัดย่อ) ได้ทำวิจัยเรื่องวิเคราะห์อรรถิภาวนิยามในพุทธปรัชญาเถรวาท พบว่า พบว่า แนวคิดในพุทธปรัชญาเป็นอรรถิภาวนิยาม เพราะให้ความสำคัญในความเป็นมนุษย์ที่มีใจเพียงแค้นเดียวอยู่ แต่ให้ดำรงอยู่อย่างมีสติรู้เท่าทันปรากฏการณ์จึงเชื่อว่าดำรงอยู่อย่างมีคุณค่า ในการวิเคราะห์แนวคิดเรื่องอรรถิภาวนิยาม ผู้วิจัยเห็นด้วยกับชาวยุโรป ที่ให้ความสำคัญกับการดำรงอยู่ของมนุษย์ แต่ไม่เห็นด้วยกับประเด็นที่เน้นการดำรงอยู่ของมนุษย์มากเกินไป เพราะการกระทำนั้นจะทำให้มนุษย์ยึดมั่นอนัตตา พุทธปรัชญาเถรวาทไม่เพียงแต่ให้ความสำคัญกับคุณค่าของการดำรงอยู่เท่านั้น แต่ยังแนะนำให้คนเราไม่ให้ยึดมั่นถือมั่นตัวตน เพราะว่า เพียงการดำรงอยู่หาใช่เป้าหมายที่แท้จริงไม่ นิพพานต่างหากคือเป้าหมาย และสอดคล้องกับงานวิจัยของ **พระวิฑูล สุนตจิตโต และคณะ** (2563: บทคัดย่อ) ปรัชญาอรรถิภาวนิยามเป็นปรัชญาที่ให้ความสำคัญแก่นมนุษย์ว่ามีความสำคัญสูงสุด มีความเป็นตัวของตัวเองและสามารถเลือกกระทำการสิ่งใด ๆ ได้ตามความพอใจ แต่จะต้องรับผิดชอบในสิ่งที่ตนเองกระทำ สิทธิเสรีภาพนั้นอรรถิภาวนิยามกล่าวถึงความรับผิดชอบของการกระทำของมนุษย์ทั้งในแง่ความสัมพันธ์กับตัวเอง และความสัมพันธ์กับคนอื่น ๆ และสอดคล้องกับแนวคิดของ **ภัทรพร เตชทวีฤทธิ์** (2561: 27) ที่อธิบายว่า ทฤษฎีอรรถิภาวนิยามพัฒนามาจากงานของนักปรัชญาชาวยุโรปหลายท่านตั้งแต่ศตวรรษที่ 19 โดยเริ่มจากเชอ

เรน เคียร์เคอเกอร์ (Søren Kierkegaard, 1813-1855) ได้เขียนหนังสือเกี่ยวกับความน่ากลัว ความวิตกกังวล และความไม่แน่นอนในชีวิต และฟรีดริช นีทเชอ (Friedrich Nietzsche, 1844-1900) ให้ความสำคัญกับความต้องการอำนาจในตนเอง (will to power) ต่อมามาร์ติน ไฮเด็กเกอร์ (Martin Heidegger, 1889-1976) ได้เขียนหนังสือ Being and Time ซึ่งมีความสำคัญอย่างมากต่อการพัฒนาทฤษฎีอัตถิภาวนิยม โดยเน้นในประเด็น การตระหนักรู้ถึงการมีชีวิตอยู่ (awareness of existence หรือ dasein) นอกจากนี้ ฌ็อง-ปอล ซาร์ตร์ (Jean-Paul Sartre, 1905-1980) นำเสนอถึงการมีอิสระของมนุษย์ในการเลือกและตัดสินใจ ด้วยตนเองภายใต้ข้อจำกัดของบริบทแวดล้อม และมาร์ติน บูเบอร์ (Martin Buber, 1878-1965) กล่าวถึงการดำเนินชีวิตระหว่างสองสิ่ง (betweenness) คนเราไม่สามารถดำเนินชีวิตด้วยตนเอง โดยปราศจากการปฏิสัมพันธ์กับสิ่งอื่นหรือบุคคลอื่น (I/Thou relationships) และสอดคล้องกับ ฟรังค์เคิล (Frankl, 1985: 123-134) ที่ได้ให้ความหมายของอัตถิภาวะไว้ว่า อัตถิภาวะ หมายถึง การมีชีวิตอยู่ของมนุษย์ ความหมายของการมีชีวิต และการพยายามค้นหาความหมายของการมีชีวิตอยู่เป็นรูปธรรม โดยความหมายของชีวิตมนุษย์มีการเปลี่ยนแปลงแตกต่างระหว่างบุคคลและระหว่างช่วงเวลา จึงเป็นการกล่าวถึงความหมายของชีวิต ณ ช่วงเวลานั้น และสอดคล้องกับแนวคิดของ เดอร์เซน (Deurzen, 2002: 2-3) กล่าวถึง ทฤษฎีอัตถิภาวนิยมว่าเป็นแนวคิดที่ให้ความสำคัญกับศักยภาพของบุคคลที่จะตัดสินใจเลือกในการดำเนินชีวิตโดยพิจารณาข้อมูลอย่างรอบคอบ

ข้อสรุปและข้อเสนอแนะ

อัตถิภาวนิยมให้ความสำคัญกับเสรีภาพของปัจเจกชนที่จะแก้ปัญหาและพัฒนาตนเองด้วยความกล้าต่อการเผชิญปัญหา กล้าประเมินวิธีการปฏิบัติ และกล้าลงมือทำด้วยความรับผิดชอบ ซึ่งสอดคล้องตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทที่ส่งเสริมให้บุคคลเสริมสร้างสติปัญญา ใช้วิจารณ์ญาณ และปฏิบัติเพื่อความพ้นทุกข์ด้วยตนเอง ดังนั้นเพื่อให้เกิดประโยชน์เพื่อการนำผลการวิจัยไปใช้งาน และเพื่อการวิจัยต่อไปเพื่อการต่อยอด จึงมีข้อเสนอแนะเชิงนโยบายไว้ดังนี้

ข้อเสนอแนะเพื่อการนำผลการวิจัยไปใช้งาน

1. การพัฒนาตน : สามารถนำผลการวิจัยไปพัฒนาตนเองให้เกิดการพึ่งพาตนเองได้จากภายใน ด้วยหลัก 3 กล้า คือ กล้าเผชิญปัญหา กล้าประเมินวิธีปฏิบัติ และกล้าลงมือทำด้วยความรับผิดชอบอย่างมีวิจารณ์ญาณ คือ การวิเคราะห์ (แยกแยะ) วิจัย (ประเมินค่า) และวิธาน (ประยุกต์ใช้โดยเล็งผลอันเลิศ) โดยมีเป้าหมายเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต

2. การพัฒนาหลักสูตร : สามารถนำผลการวิจัยไปออกแบบหลักสูตรเพื่อการพัฒนาตนเองและเสริมสร้างภาวะผู้นำที่มีวิจารณ์ญาณ มีใจเปิดกว้างที่สามารถเป็นพื้นที่รับฟังความรู้สึกนึกคิดของคนอื่นได้ แม้ว่าทัศนะนั้นจะแตกต่างหรือขัดแย้งกับทฤษฎีของตน ก็พร้อมที่จะรับฟังอย่างเคารพ เรียนรู้ ทำความเข้าใจ เพื่อวิเคราะห์ ประเมินค่า และประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์แก่ส่วนรวม เช่น หลักสูตรภาวะผู้นำเชิงพุทธ หลักสูตรผู้นำตามแนวทางศาสตร์พระราชา หลักสูตรผู้นำการเปลี่ยนแปลงในยุคศตวรรษที่ 21 เป็นต้น

3. การพัฒนากิจกรรม : สามารถนำผลการวิจัยไปออกแบบเป็นกิจกรรมการเรียนรู้โดยจัดเป็นวงเสวนา (dialogue) รูปแบบต่างๆ เพื่อการเรียนรู้ตนเองและผู้อื่นอย่างลึกซึ้ง เช่น รูปแบบการ “ภาวนาเสวนา” (insight dialogue meditation) รูปแบบการเสวนา “วอยซ์ไดอะล็อก” (voice dialogue) บทสนทนา 4 มิติ (PURE learning process) การเสวนาอย่างมีวิจารณ์ญาณ (critical mind dialogue) วงเสวนาแบบพุทธธรรมเชิงประสบการณ์ เป็นต้น

ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยต่อไป

ผู้วิจัยจึงเสนอแนะพหุเป็นตัวอย่างเพื่อการวิจัยครั้งต่อไปตามหัวข้อดังต่อไปนี้

1. วิเคราะห์ตีความอัตถิภาวนิยมบนพื้นฐานปรัชญาหลังนวยุคสายกลาง
2. วิเคราะห์ตีความอัตถิภาวนิยมตามแนวพุทธปรัชญามหายาน
3. ศึกษาเชิงวิเคราะห์การให้คำปรึกษาแบบกลุ่มตามแนวอัตถิภาวนิยม

เอกสารอ้างอิง

- กิริติ บุญเจือ. ศ. (2560). *ปรัชญาและจริยศาสตร์สมัยปัจจุบัน (ช่วงวิจักษณ์ระบบเครือข่าย)*. บัณฑิตวิทยาลัย: สาขาปรัชญาและจริยศาสตร์มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา.
- ประยงค์ แสนบุราณ. (2559). *พระพุทธศาสนากับน่านวลัทธิและปรัชญาศึกษาแนวเปรียบเทียบ*. คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์: มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- พระมหาบุญท กนตาโก (เสริมจันทร์). (2562). *วิเคราะห์อัตถิภาวนิยมในพุทธปรัชญาเถรวาท*. ใน ดุษฎีนิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาปรัชญา. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระวิบูล สอนจิตโต และคณะ. (2563). *อัตถิภาวนิยมกับปัญหาการฆ่าตัวตาย*. วารสารบัณฑิตศึกษามหาจุฬาลงกรณ ปปีที่ 7 ฉบับที่ 4 ประจำเดือนตุลาคม - ธันวาคม.
- ภัทรพร เดชทวีฤทธิ์. (2561). *การศึกษามลของการให้คำปรึกษาแบบกลุ่มตามแนวอัตถิภาวนิยมผลงานเอ็นเนียแกรมที่มีต่อความฉลาดทางจิตวิญญาณของผู้ใหญ่วัยทำงาน*. ปริญญานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2535). *พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย 2500* กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- เอกบุญญาวรรณ พลอยพรรณณา, สุวิน ทองปั้น และ จรัส ลีกา. (2564). *การวิเคราะห์หลักอัตถิภาวนิยมในพระพุทธศาสนา*. วารสารบัณฑิตศึกษามหาจุฬาลงกรณขอนแก่น. ปีที่ 8 ฉบับที่ 2 เมษายน - มิถุนายน.
- Deurzen, E., van. (2002). *Existential counselling & psychotherapy in practice*. 2nd ed. London: Sage.
- Frankl, V. E. (1985). *Man's search for meaning: revised and updated*. New York : Washington square press.
- Sartre, Jean-Paul. (1947). *Existentialism is a Humanism*. translated by Carol Macomber, Edited by John Kulka. London: Yale University press.
- _____. (1957). *Being and Nothingness*. translated by Hazel E. Branes, [USA.: University of Colorado.
- _____. (2007). *Existentialism is a Humanism*. translated by Carol Macomber. London: Yale University press.

นวัตกรรมทางพุทธธรรมในกาลามสูตร

INNOVATION OF BUDDHIST DHAMMA IN KALAMA SUTTA

พระมหาหมหินทร์ ปุริสุตตโม², สุรางคณา สุนทรพนาเวศ², อิทธิศักดิ์ เลายศพรชัย³, ชิสา กันยาวิริยะ⁴,
สิรินทร์ กันยาวิริยะ⁵, ชัยโรจน์ นพเฉลิมโรจน์⁶ และเมธา หริมเทพาธิป⁷

Phramaha Maghavin Purisuttamo, Wachararesee Suntornwanawes, Itthisak Leryotpornchai,
Chisa Ganyaviriya, Sirin Ganyaviriya, Chairaj Nopchalemroj and Metha Harimtepathip

บทคัดย่อ

บทความวิจัยฉบับนี้ เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์ความนวัตกรรมทางพุทธธรรมในกาลามสูตร ผลการวิจัยพบว่า นวัตกรรมทางพุทธธรรมในกาลามสูตร มี 3 เรื่อง ได้แก่ 1. นวัตกรรมจากลักษณะการสอน พบว่า มีความเป็นนวัตกรรมการเรียนรู้แบบสองทาง เป็นการเรียนเชิงรุกหรือเชิงปฏิบัติการ ที่ผู้สอนทำหน้าที่ตั้งศักยภาพทางสติปัญญาของผู้เรียนออกมาด้วยการสร้างพื้นที่ปลอดภัย ไม่ตัดสิน ชี้ถูกชี้ผิดจากความรู้สึกนึกคิด ใช้เครื่องมือกระตุ้นผู้เรียนให้เกิดกระบวนการคิดอย่างมีวิจารณญาณ คำนึงถึงผู้เรียนเป็นสำคัญ ซึ่งสอดคล้องกับการเรียนรู้ยุคปัจจุบัน ในศตวรรษที่ 21 นี้ แต่ถือเป็นสิ่งใหม่ ๆ ในยุคพุทธกาล 2. จากผลการวิจัยด้านนวัตกรรมจากเนื้อหาทางพุทธปรัชญา พบว่า เนื้อหาพุทธธรรมในหลักกาลามสูตรสอนให้มนุษย์เคารพในสติปัญญาที่มีอยู่ในตน สอนให้พึ่งตนเองด้วยการใช้วิจารณญาณตรวจสอบก่อให้เกิดแห่งความรู้ด้วยตนเอง 3. นวัตกรรมจากเกณฑ์คำประกันความชอบธรรม พบว่า สาระสำคัญของเกณฑ์คำประกันความชอบธรรมนี้ กาลามสูตรช่วยตอบคำถามที่ว่า เชื่ออย่างมีวิจารณญาณแล้วดีอย่างไร คำตอบก็คือการได้รับ “ความสุขแท้ตามความเป็นจริงในปัจจุบัน” ซึ่งเกิดจากการ “ทำดีมีสุข” เพราะเกิดความสุขสบายใจหรือความอุ่นใจไม่ว่าอนาคตจะมีจริงหรือไม่ ทำดีได้ดีหรือทำชั่วได้ชั่วจะเป็นจริงหรือไม่ก็ตาม

คำสำคัญ: กาลามสูตร, พุทธธรรม, นวัตกรรม

Abstract

This research article It was a qualitative study. The objective is to analyze and interpret Buddhist innovation in the Kalama Sutra. The results showed that There are three innovations in the Buddhist Dhamma in the Kalama Sutta: 1. Innovation from teaching characteristics, it was found that there was an innovation of two-way learning. Is it an active learning or action? where the instructor acts to bring out the intellectual potential of the students by creating a safe space Do not judge, point out, be wrong, out of feelings and thoughts. Use tools to stimulate learners to develop critical thinking processes. Taking into account the students is important. This is in line with modern learning in the 21st century but is considered a very

² บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย/Graduate School, Mahamakut Buddhist University

²⁻⁷ ศูนย์พอเพียงศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา/Center of Sufficiency Studies, Graduate School, Suan Sunandha Rajabhat University

Corresponding Author, E-mail: metha.ang@gmail.com

new thing in the era of the Buddha. 2. According to research results on innovation from Buddhist philosophy content, it was found that the Buddhadharma content in the Kalama Sutra teaches humans to respect their own intellect. Teach self-reliance by using discretion to examine the source of knowledge by oneself. 3. Innovation from the legitimacy guarantee criteria. The Kalama Sutra helps answer the question: How good is it to believe with judgment? The answer is to receive "real happiness in the present" which is caused by "doing good and being happy" because it brings comfort or peace of mind whether there really is a hell or heaven. You can do good things, or you can do bad things, whether it's true or not.

Keywords : Kalamasutra, Buddhadharma, innovation

บทนำ

นวัตกรรม คือ การสร้างสรรค์สิ่งใหม่ หรือต่อยอดสิ่งเก่าที่มีอยู่แล้วให้ดีกว่าเดิม ให้เกิดการพัฒนาปรับปรุงไปในทางที่ดีขึ้น ประยุกต์ได้กว้างขวางขึ้น ตรงกับความต้องการที่หลากหลายมากยิ่งขึ้น ดังนั้นนวัตกรรมจึงมีความหมายอยู่ 2 นัยยะ นัยยะแรก นวัตกรรมคือการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการปฏิบัติ แนวคิด หรือสิ่งประดิษฐ์ใหม่ๆ ที่ยังไม่มีใครเคยมีใช้มาก่อน นัยยะที่สอง นวัตกรรม คือ การพัฒนาต่อยอดจากของเดิมที่มีอยู่แล้วให้ทันสมัยและได้ผลดีมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลสูงกว่าเดิม (Besanko, Dranove, Shanley, & Schaefer, 2017) ในความหมายที่แคบของคำว่านวัตกรรมนั้น จะมีความหมายในเชิงสสารนิยมที่เป็นรูปธรรม เช่น เป็นสิ่งประดิษฐ์ เป็นเทคโนโลยีที่ช่วยอำนวยความสะดวกสบายให้กับชีวิต มีความเกี่ยวข้องกับวิทยาศาสตร์กระแสหลักที่เน้นกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ในการดำเนินการเพื่อสร้างนวัตกรรมสู่สังคม แต่ในความหมายที่กว้างออกนั้น จะมีความหมายที่ขยายขอบเขตไปในส่วนของนามธรรมด้วย เช่น นวัตกรรมทางความคิด วิถีปฏิบัติ ที่ไม่เคยมีมาก่อน สามารถแก้ปัญหา ปรับปรุง สร้างสรรค์ หรือพัฒนาคุณภาพชีวิตให้เกิดขึ้นได้

เมื่อพิจารณาหลักพุทธธรรม อันเป็นหลักคำสอนของพระพุทธเจ้า พบว่า หลักพุทธธรรมที่เกิดขึ้นในสมัยพุทธกาลที่เรียกว่า ทางสายกลาง (มัชฌิมาปฏิปทา) นั้น ถือได้ว่าเป็น “นวัตกรรม” อย่างหนึ่งที่ทำให้เกิดวิถีปฏิบัติที่เปลี่ยนไปจากคำสอนเดิมหรือความเชื่อเดิม ๆ โดยเฉพาะคำสอนที่ได้รับอิทธิพลจากคัมภีร์ศักดิ์สิทธิ์โบราณ เช่น คัมภีร์พระเวท หรือผู้เป็นเจ้าลัทธิคนสำคัญ เช่น ครูทั้ง 6 โดยเฉพาะในเรื่องความเชื่อบ่อเกิดของความรู้ ข้อมูล ข่าวสาร ที่เกิดขึ้นในสมัยพุทธกาล ได้ถูกเปลี่ยนทัศนคติอย่างสิ้นเชิงจากคำสอนเรื่องกาลามสูตร

กาลามสูตร เป็นหลักคำสอนทางพุทธธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงตรัสสอนครั้งแรกกับชาวกาลามะ ซึ่งอาศัยอยู่ในชุมชนเกสปุตตะ (Kessaputta) หรือเกสปุตตนิคม จึงเรียกชื่อพระสูตรนี้อีกชื่อหนึ่งว่า “เกสปุตตสูตร” ในเกสปุตตนิคม จึงถูกปกครองแบบราชาธิปไตย เพราะเป็นหมู่บ้านที่อยู่ตั้งอยู่บริเวณเมืองหลวงของแคว้นโกศล ซึ่งพระเจ้าปเสนทิทรงปกครองประชาชนในแคว้นแคว้นด้วยระบบราชาธิปไตย แต่ก็ห้ามอุปสรรคในเรื่องสิทธิเสรีภาพทางความคิดและความเชื่อทางศาสนาไม่ โดยเฉพาะพระเจ้าปเสนทิโกศล ทรงสนพระทัยในเรื่องศาสนา มาก ถึงแม้ไม่ได้ศรัทธาในลัทธิครูทั้ง 6 แต่ก็ได้ทำลายหรือบีบบังคับให้ชาวเมืองต้องละศรัทธาในครูทั้ง 6 ในลัทธิอื่นๆ นอกจากนี้ก็เช่นกัน ทรงเปิดโอกาสให้นักบวชแต่ละนิกายได้เผยแผ่ลัทธิได้อย่างเต็มที่ ใครเชื่อในสิ่งใดก็ปฏิบัติไปตามสิ่งนั้น จะถกเถียงกันบ้างก็ด้วยทฤษฎีที่ต้องการแข่งขันว่าสิ่งที่ตนเชื่อนั้นถูกต้องที่สุด ซึ่งเป็นเรื่องธรรมดาสามัญ แต่ก็เป็นเรื่องใหญ่ของคนในสมัยพุทธกาล ด้วยเหตุนี้จึงเปิดโอกาส เปิดสิทธิเสรีภาพ

ให้กับชาวกลาโหมได้ตัดสินใจเลือกด้วยตนเองว่าจะเชื่อหรือไม่เชื่อสิ่งใด โดยเฉพาะในเรื่องของความเชื่อ หรือ ความศรัทธา

หากมองคำสอนในกาลามสูตรเชิงนวัตกรรม กาลามสูตรจัดได้ว่าเป็นนวัตกรรมทางพุทธธรรมหนึ่งที่ช่วยเปลี่ยนแปลงความเชื่อ ทศนคติ ท่าที ต่อการรับรู้สื่อต่าง ๆ อย่างมีสติ อย่างที่ปัจจุบันนิยมเรียกว่า “รู้เท่าทันสื่อ” (media literacy or digital literacy) ไม่ว่าสื่อนั้นจะถูกถ่ายทอดมาจากเรื่องเล่า ประเพณี ระเบียบคิด ตำรา หรือตัวบุคคล จำเป็นต้องใช้สติปัญญา ใช้วิจารณ์ญาณในการพิจารณากลับกรองอย่างรอบด้าน

นอกจากนี้ กาลามสูตรไม่ได้เป็นเพียงเรื่องที่สอนว่า อย่าเพิ่งเชื่ออะไรง่าย ๆ แต่ในคำสอนมีส่วนสำคัญอันเป็นสาระแห่งพุทธปรัชญาและพุทธจริยธรรม ตลอดถึงเกณฑ์ค่าประกันความชอบธรรม ที่ถือว่าเป็นคำตอบใหม่ เป็นองค์ความรู้ใหม่ เป็นนวัตกรรมใหม่ด้านทัศนคติเกี่ยวกับการมองโลกและชีวิตตามความเป็นจริงด้วย ดังนั้น คณะวิจัยจึงสนใจดำเนินการศึกษาวิจัยเพื่อตีความนวัตกรรมทางพุทธธรรมในกาลามสูตร เพื่อการทำความเข้าใจและนำไปประยุกต์ใช้ในด้านต่าง ๆ เพื่อพัฒนาสุขภาวะทางปัญญาและคุณภาพชีวิตของคนในสังคมต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อวิเคราะห์ตีความนวัตกรรมทางพุทธธรรมในกาลามสูตร

ขอบเขตของการวิจัย

การศึกษาค้นคว้ากำหนดขอบเขตเนื้อหา ได้แก่ การวิเคราะห์ตีความนวัตกรรมทางพุทธธรรมในกาลามสูตร ประกอบด้วย

1. การวิเคราะห์ลักษณะการสอน
2. การวิเคราะห์เนื้อหาทางพุทธปรัชญา
3. การวิเคราะห์เกณฑ์ค่าประกันความชอบธรรม

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ มีวิธีการดำเนินการวิจัยด้วยการวิเคราะห์เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ทั้งที่เป็นเอกสารปฐมภูมิ ได้แก่ พระสูตรต้นตอปัญหา เอกสารทุติยภูมิ ได้แก่ งานวิจัย บทความวิจัย และเอกสารที่เกี่ยวข้อง โดยมีขั้นตอนการวิจัยตามลำดับดังนี้

1. รวบรวมเอกสาร
2. เรียบเรียงเอกสาร
3. ประเมินเอกสาร
4. วิเคราะห์เอกสาร
5. สรุปผล

ประโยชน์ที่รับจากการวิจัย

1. สามารถนำผลการตีความนวัตกรรมทางพุทธธรรมในหลักกาลามสูตรไปเผยแพร่ในช่องทางต่าง ๆ เพื่อเสริมสร้างสุขภาวะทางปัญญาให้แก่ประชาชนทุกเพศทุกวัย
2. สามารถนำผลการตีความไปออกแบบกิจกรรมเชิงพุทธธรรมเพื่อให้เกิดการเรียนรู้แบบเชิงรุก (Active Learning)

3. สามารถนำผลการตีความไปพัฒนาทัศนคติให้คนในสังคมมีวิจารณญาณในการเสพสื่ออย่างมีสติ แยกแยะได้ว่าอะไรคือความคิดเห็น อะไรคือข้อเท็จจริง อะไรที่เป็นความจริงที่ก่อให้เกิดประโยชน์ เกิดความสุขในชีวิต

นิยามศัพท์เฉพาะ

นวัตกรรม หมายถึง สิ่งใหม่ หรือสิ่งที่ถูกพัฒนาต่อยอดจากสิ่งเก่า สำหรับบทความวิจัยฉบับนี้หมายถึง หลักคำสอนของพระพุทธเจ้าที่มีลักษณะเป็นสิ่งที่ใหม่ในยุคพุทธกาล ทรงนำเสนอทางสายกลางในคำสอนเรื่องกาลามสูตร ซึ่งถือได้ว่าเป็นนวัตกรรมทางพุทธธรรม

พุทธธรรม หมายถึง หลักคำสอนของพระพุทธเจ้าที่ปรากฏในคำสอนเรื่องกาลามสูตร หรือเกสปุตตสูตร ซึ่งเป็นคำสอนในพุทธศาสนาเถรวาท

กาลามสูตร หมายถึง หลักคำสอนของพระพุทธเจ้าที่สอนให้มีสติ ใช้วิจารณญาณในการไตร่ตรองสื่อ ข้อมูล ความรู้ ข่าวสารต่าง ๆ ก่อนที่จะเชื่อหรือปฏิบัติตาม ทรงวางเกณฑ์ตัดสินความจริงสำหรับให้พิจารณาถ้อยแถลงสื่อ ข้อมูล ความรู้ ข่าวสารเหล่านี้ และวางเกณฑ์ค้ำประกันความชอบธรรมให้กับเกณฑ์ตัดสินดังกล่าวด้วย

นวัตกรรมทางพุทธธรรมในกาลามสูตร หมายถึง นวัตกรรมจากลักษณะการสอน เนื้อหาทางพุทธปรัชญา และเกณฑ์ค้ำประกันความชอบธรรม

ผลการวิจัย

ผลการวิเคราะห์ตีความนวัตกรรมทางพุทธธรรมในกาลามสูตร พบว่า

1. นวัตกรรมจากลักษณะการสอน พบว่า สมัยก่อนพุทธกาล ลักษณะการสอนศาสนาหรือลัทธิความเชื่อ จะมีลักษณะการสอน โดยผู้สอนจะทำตัวเป็นผู้รู้หรือครูที่เข้ามาประกาศว่าสิ่งที่ตนสอนนั้นถูกต้องที่สุด ใครก็ตามที่เห็นต่างไปจากนี้ ถือว่าผิด (อิทะ เมวะ สังจัจจ โหมมะมัญญัง) เป็นลักษณะการสอนที่ยึดยึดความเชื่อแบบสุดโต่ง ขาดการเปิดโอกาสในการใช้สติปัญญาพิจารณาด้วยตนเอง ขาดเกณฑ์ตัดสินความจริงที่มีความเป็นทางสายกลาง และขาดเกณฑ์ค้ำประกันความชอบธรรมที่เป็นองค์รวม แต่เมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จมาถึงหมู่บ้านเกสปุตตนิคม พระองค์มีลักษณะการสอนที่แตกต่างจากลักษณะเดิม ๆ ดังที่กล่าวมาข้างต้น พระองค์ไม่ได้ทรงสอนให้เชื่อในทันที ในขณะที่เดียวกันก็ไม่ทรงสอนให้ปฏิเสธในทันที ทรงใช้คำว่า “มา” (ภาษาบาลี) ที่แปลว่า “อย่าเพิ่ง” ไม่ได้ใช้คำว่า “น” (อ่านว่า นะ) ที่แปลว่า “ไม่” (ในลักษณะที่เป็นปฏิเสธอย่างเด็ดขาด) ในบริบทของกาลามสูตร หมายถึง “อย่าเพิ่งเชื่ออะไรง่าย ๆ เพียงเพราะอ้างว่า...” ซึ่งมีความหมายกลาง ๆ คือ อยู่ระหว่างคำว่า “ไม่ให้เชื่อ” กับคำว่า “ต้องเชื่อ” โดยแบ่งสื่อออกเป็นประเภทต่าง ๆ 10 ประเภท จัดเป็น 4 กลุ่ม คือ กลุ่มที่เป็นเรื่องเล่าและประเพณีที่ถือสืบปฏิบัติกันมา กลุ่มที่เป็นเอกสาร หนังสือ ตำรา กลุ่มที่เป็นระบบการคิด และกลุ่มที่เป็นตัวบุคคล ดังนี้

- 1) มา อนุสสเวน - อย่าเพิ่งเชื่อเพียงเพราะอ้างว่าได้ฟังตามกันมา
- 2) มา ปรมปราย - อย่าเพิ่งเชื่อเพียงเพราะอ้างว่าถือปฏิบัติสืบทอดกันมา
- 3) มา อิติกราย - อย่าเพิ่งเชื่อเพียงเพราะอ้างว่าเป็นข่าวลือ
- 4) มา ปิฎกสมปทานน - อย่าเพิ่งเชื่อเพียงเพราะอ้างว่ามาจากตำราหรือคัมภีร์
- 5) มา ตกกเหตุ - อย่าเพิ่งเชื่อเพียงเพราะอ้างว่าตรงกับหลักตรรกะ
- 6) มา นยเหตุ - อย่าเพิ่งเชื่อเพียงเพราะอ้างว่าตรงกับหลักอนุमान
- 7) มา อาการปริตักเคน - อย่าเพิ่งเชื่อเพียงเพราะอ้างว่าตรึงตรองเอาตามอาการที่ปรากฏ

8) มา ทิฏฐินิฆมานกฺขนติยา - อย่าเพิ่งเชื่อเพียงเพราะอ้างว่าสิ่งนั้นเข้ากันได้กับความคิดเห็นหรือทฤษฎีของตน

9) มา ภพฺพรูปตาย - อย่าเพิ่งเชื่อเพียงเพราะอ้างว่าผู้พูดน่าเชื่อถือ

10) มา สมฺโณ โน ครุติ - อย่าเพิ่งเชื่อเพียงเพราะอ้างว่าสมณะผู้นี้เป็นครูของเรา

จะเห็นได้ว่า ลักษณะการสอนนั้น จะเริ่มจากการทำให้ผู้ฟังเกิดการถูกคิดหรือเฉลียวใจ ตั้งสติให้รู้เท่าทันความรู้สึกนึกคิด ออกจากความเคยชินเดิม ๆ เปิดโอกาส ให้เสรีภาพแก่ตนเองในการที่จะเชื่อหรือไม่เชื่อสิ่งใด คือ “อย่าเพิ่งเชื่อทันทีที่เพียงเพราะอ้างว่า...” แม้ว่าสิ่งที่กล่าวอ้างจะมาจากแหล่งข้อมูลที่น่าเชื่อถือเพียงใดก็ตาม ก็อย่าเพิ่งเชื่อ แต่ให้นำมาพิจารณาตรวจสอบด้วยวิจารณญาณอย่างถี่ถ้วนเสียก่อน เมื่อเห็นว่าจริงจึงรับว่าเชื่อ หากไม่จริงก็ไม่ควรเชื่อ การที่ทรงชี้ให้ตรวจสอบแหล่งข้อมูลก่อนเชื่อก็เพราะต้องการให้เราเป็นตัวของตัวเอง ความรู้ในพุทธศาสนาต้องเริ่มต้นจากตัวเรา ไม่ใช่สิ่งภายนอกตัว

นอกจากนี้ ลักษณะการสอนยังมีความเป็นนวัตกรรมการเรียนรู้แบบสองทาง (interactive) เป็นการเรียนเชิงรุกหรือเชิงปฏิบัติการ (active learning) ที่ผู้สอนทำหน้าที่ตั้งศักยภาพทางสติปัญญาของผู้เรียนออกมาด้วยการสร้างพื้นที่ปลอดภัย ไม่ตัดสินชี้ถูกชี้ผิดจากความรู้สึกนึกคิด ใช้เครื่องมือกระตุ้นผู้เรียนให้เกิดกระบวนการคิดอย่างมีวิจารณญาณ คำนึงถึงผู้เรียนเป็นสำคัญ (child center) ซึ่งสอดคล้องกับการเรียนรู้ยุคปัจจุบัน ในศตวรรษที่ 21 นี้ แต่ถือเป็นสิ่งใหม่ ๆ ในยุคพุทธกาล

2. นวัตกรรมจากเนื้อหาทางพุทธปรัชญา พบว่า ปรัชญาศาสนาโดยทั่วไปในยุคพุทธกาล จะมีหลักคำสอนที่แน่นอนตายตัว บุคคลใดศรัทธาในคำสอนนี้แล้วจะต้องให้ความเชื่อมั่นและเคารพคำสอน คัมภีร์ตลอดถึงเชื่อฟังบุคคลผู้เป็นครูบาอาจารย์หรือสาวกของศาสนา แต่เนื้อหาพุทธธรรมในหลักกาลามสูตรกลับสอนให้มนุษย์เคารพในสติปัญญาที่มีอยู่ในตน สอนให้ฟังตนเองด้วยการใช้วิจารณญาณตรวจสอบบ่เกิดแห่งความรู้ ไม่ว่าจะมาจากคัมภีร์อันศักดิ์สิทธิ์ เป็นคำสอนของบุคคลหรือสมณะที่ดูน่าเชื่อถือ หรือจากครูบาอาจารย์ที่ตนเคารพเพียงใดก็ตาม จะเชื่อเพียงเพราะอ้างว่ามาจากแหล่งข้อมูลเหล่านี้ไม่เพียงพอต่อการตัดสินใจให้รับว่าเชื่อหรือปฏิบัติตามได้ แต่ต้องพิจารณาอย่างรอบคอบตามหลักกาลามสูตรด้วยวิจารณญาณของตนเองดังนี้

1) สิ่งที่เชื่อและปฏิบัติตามนั้น เกิดจากเจตนาอันเป็นกุศลหรือไม่

- กุศล คือ อโลภะ อโทสะ อโมหะ หมายถึง เป็นไปเพื่อความไม่โลภ ไม่โกรธ ไม่หลง
- อกุศล คือ โลภะ โทสะ โมหะ หมายถึง เป็นไปเพื่อความโลภ ความโกรธ ความหลง

2) สิ่งที่เชื่อและปฏิบัติตามนั้น ส่งผลอย่างไรกับชีวิต

- เกิดคุณ วิญญูชนสรเสรี เป็นประโยชน์ เป็นสุข
- เกิดโทษ วิญญูติเตียน ไม่เป็นประโยชน์ เป็นทุกข์

เกณฑ์ตัดสินความจริงตามหลักกาลามสูตร ได้แก่

1) หากพิจารณาเห็นว่า สิ่งที่เชื่อและปฏิบัติตามนั้น เป็นไปเพื่อความไม่โลภ ไม่โกรธ ไม่หลง คือมีเจตนาเป็นกุศล ก็ควรเชื่อ ควรปฏิบัติตาม แต่ถ้าพิจารณาแล้วเห็นว่า เป็นไปเพื่อความโลภ ความโกรธ ความหลง คือมีเจตนาเป็นอกุศล ก็ไม่ควรเชื่อ ไม่ควรปฏิบัติตาม

2) หากพิจารณาเห็นว่า สิ่งที่เชื่อและปฏิบัติตามนั้น ส่งผลกับชีวิตในทางที่สร้างสรรค์ คือ เกิดคุณ วิญญูชนสรเสรี เป็นประโยชน์ เป็นสุข ก็ควรเชื่อ ควรปฏิบัติตาม แต่ถ้าพิจารณาแล้วเห็นว่า ส่งผลกับชีวิตในทางที่ไม่สร้างสรรค์ คือ เกิดโทษ วิญญูติเตียน ไม่เป็นประโยชน์ เป็นทุกข์ ก็ไม่ควรเชื่อ ไม่ควรปฏิบัติตาม

3. นวัตกรรมจากเกณฑ์ค่าประกันความชอบธรรม พบว่า ในสมัยพุทธกาล จะมีกลุ่มความเชื่อแบ่งออกเป็น 4 กลุ่ม

กลุ่มแรก : เชื่อว่า นรก สวรรค์ มีจริง

กลุ่มที่สอง : เชื่อว่า นรก สวรรค์ ไม่มีจริง

กลุ่มที่สาม : เชื่อว่า การทำดี ทำชั่ว ส่งผลจริง

กลุ่มที่สี่ : เชื่อว่า การทำดี ทำชั่ว ไม่ส่งผลจริง

ซึ่งแต่ละกลุ่มความเชื่อ จะมีเกณฑ์คำประกันความชอบธรรมตามหลักปรัชญาของตน แต่ไม่เคยปรากฏว่ามีเกณฑ์คำประกันความชอบธรรมใด ๆ ที่ช่วยคำประกันสิ่งที่เชื่อหรือการปฏิบัติ ได้ทุกเกณฑ์เลย พระพุทธเจ้าทรงประกาศเกณฑ์คำประกันความชอบธรรมดังกล่าวนี้แก่ชาวกาลมะ ในหลักคำสอนเรื่องกาลามสูตร ความว่า

- 1) ถ้าปรโลกมีจริง ผลวิบากของการทำดีทำชั่วมีจริง เราย่อมไปสุคติ เมื่อตายแล้ว
- 2) ถ้าปรโลกไม่มี ผลวิบากของการทำดีทำชั่วไม่มีจริง เราไม่มีเวร ไม่มีภัยเบียดเบียน ไม่มีทุกข์ เป็นสุขในโลกปัจจุบัน
- 3) ถ้าทำบาปแล้ว เป็นบาปจริง เราไม่ได้ทำบาป ไหนเลยทุกข์จะเกิดขึ้นกับเรา เพราะเราไม่ได้ทำบาป
- 4) ถ้าทำบาปแล้ว เป็นบาปจริง (บาปบุญไม่มีจริง) เราไม่ได้ทำบาป ก็ถือว่าเป็นผู้บริสุทธิ์ทั้ง 2 ส่วน คือ ทั้งส่วนตนและผู้อื่น

สาระสำคัญของเกณฑ์คำประกันความชอบธรรมนี้ กาลามสูตรช่วยตอบคำถามที่ว่า เชื่ออย่างมีวิจาร์ณญาณแล้วได้อย่างไร คำตอบก็คือ การได้รับ “ความสุขแท้ตามความเป็นจริงในปัจจุบัน” ซึ่งเกิดจากการ “ทำดีมีสุข” เพราะเกิดความสุขสบายใจหรือความอุ่นใจใน 4 ประการ ดังนี้

1) ถ้านรก - สวรรค์/โลกหน้า มีจริง ก็เกิดความอุ่นใจว่า เมื่อเราไม่ได้ทำชั่ว ก็ไม่ต้องตกนรก เมื่อทำความดีเราก็ได้ขึ้นสวรรค์อย่างแน่นอน ตรงกันข้าม คนทำความชั่ว ก็ต้องตกนรกเพื่อชดใช้บาปกรรมที่เขาก่อไว้อย่างไม่มีทางหลีกเลี่ยง จะเร็วหรือช้าเท่านั้นเอง

2) ถ้านรก - สวรรค์/โลกหน้า ไม่มีจริง ก็เกิดความอุ่นใจว่า เมื่อเราไม่ได้ทำชั่ว ไม่ได้สร้างความเดือดร้อนหรือเบียดเบียนตนเองและ/หรือผู้อื่น ก็สบายใจได้ว่า ความเดือดร้อน ย่อมไม่เกิดขึ้นอย่างแน่นอน เราสามารถทำดีมีสุขได้ในโลกปัจจุบันโดยไม่ต้องอ้างอิงนรก - สวรรค์หรือ โลกหน้า เพราะมีความสุขบนความสุขของตนเองและผู้อื่น เป็นความสุขแท้ตามความเป็นจริงในโลกปัจจุบัน ส่วนคนที่มีความสุขบนความสุขทุกข์ของผู้อื่น ย่อมมีแต่คนรังเกียจ สาปแช่ง ไม่มีใครเขาอยากคบค้าสมาคมด้วย ถึงจะมีก็หวังเพียงเพื่อกอบโกยผลประโยชน์หรืออำนาจ หากความจริงใจอันบริสุทธิ์และความอุ่นใจอันแนบสนิทไม่ได้เลยในโลกปัจจุบัน ความทุกข์ ความร้อนดังกล่าว ที่เขาได้รับจึงเปรียบเหมือนไฟแห่งนรกแผดเผา เรียกว่า ตกนรกทั้งเป็นในชาตินี้โดยไม่ต้องรอชาติหน้า

3) ถ้าทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว เป็นจริง ก็เกิดความอุ่นใจได้ว่า “คนทำดี” ยิ่งทำดีได้มากเท่าไร ผลแห่งความดีก็ยิ่งตอบสนองมากเท่านั้น ส่วน “คนทำชั่ว” ยิ่งทำชั่วได้มากเท่าไรผลแห่งความชั่วก็ตอบสนองแก่คนที่ทำได้มากเท่านั้น ดังนั้น คนที่ทำความดี ยิ่งทำมากเท่าไร ยิ่งมีแต่ ได้กำไรเป็นเท่าทวีคูณ ส่วนคนทำชั่ว ยิ่งทำได้มากเท่าไร ชีวิตก็ยิ่งขาดทุนเป็นเท่าทวีคูณ เพราะผลแห่งความดี คือ ความสุข ความสบายใจ ส่วนผลของความชั่วคือ ความทุกข์ ความเดือดร้อนใจ

4) ถ้าทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว ไม่เป็นจริง ก็เกิดความอุ่นใจได้ว่า คนที่ทำความดีแล้วไม่ได้ดีก็ไม่เห็นจะเป็นไร เพราะไม่ได้ขาดทุนตรงไหน อย่างน้อยก็ไม่เดือดร้อนใจ เพราะไม่ได้ทำให้ใครเดือดร้อน เป็นผู้มีศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์เพราะมีมนุษยธรรม รู้ใจเขาใจเราว่า คนเราชอบสุขเกลียดทุกข์กันทุกคน ความดีที่ทำ แม้จะไม่ได้รับผลดี แต่ก็ได้รับความสุขใจที่ได้ทำดี เพราะทำให้คนมีความสุขและไม่ได้ยึดเยียดความทุกข์ให้กับใคร

ส่วนคนที่ทำชั่วแล้วไม่ได้รับผลชั่ว ก็ไม่เห็นจะได้กำไรตรงไหน ฆ่าเขา ขโมยของเขา เป็นชู้กับผัวหรือเมียของเขา ก็มีแต่ประธานตัวเองว่าเป็นคนที่น่ารังเกียจและเป็นตัวอันตรายของสังคม เป็นผู้ทำลายศักดิ์ศรีของวงศ์ตระกูล เพราะทำให้ตระกูลเสื่อมเสียชื่อเสียง เป็นคนไร้มนุษยธรรม ประพฤติตนเยี่ยงสัตว์เดรัจฉาน ไหนเลยจะมีความสุขในโลกนี้ได้ ถึงจะอ้างว่ามีความสุขที่ได้เอาเปรียบผู้อื่น ก็ไม่ใช่ความสุขแท้ตามความเป็นจริง เพราะเป็นการแสวงหาความสุขบนความทุกข์ของผู้อื่น หรือบางคนก็แสวงหาความสุขบนความทุกข์ของผู้อื่น (เช่น คนติดเชื่อเอดส์จากพฤติกรรมที่สำส่อน พยายามเปลี่ยนคู่นอนไปเรื่อย ๆ เพื่อแพร่กระจายเชื้อให้คนอื่นได้รับความทุกข์เหมือนกับตนเอง เป็นต้น) บุคคลเหล่านี้เป็นบุคคลที่น่าสงสาร เพราะทำตัวไร้ค่า ไร้ศักดิ์ศรี จึงไม่อาจหาความสุขแท้ ตามความเป็นจริงได้เลยในโลกปัจจุบัน

อภิปรายผลการวิจัย

1. จากผลการวิจัยด้านนวัตกรรมการสอน สามารถอภิปรายได้ว่า ในส่วนแรกของหลักกalamสูตร 10 ข้อ ที่กล่าวถึงข้อมูลหรือบ่อเกิดทางความรู้ในเชิงญาณวิทยานั้น สอดคล้องกับแนวคิดของ **เมธาปริมา** **ทวาริ** **กิริ** **บุญเจือ** และ **พระมหามหาวินทร์ ปุริสสุตโต** (2558: 72) ศึกษาวิจัยเรื่อง “เกณฑ์ตัดสินความจริงตามหลักกalamสูตร” ผลการวิจัยพบว่า กalamสูตรตอนที่ 1 อย่าเพิ่งเชื่ออะไรง่าย ๆ หมายถึง อย่าเพิ่งเชื่อเพียงเพราะการอ้างฐานข้อมูลต่างๆ ซึ่งมีอยู่ 10 ประการดังนี้ 1) อย่าเพิ่งเชื่อเพียงเพราะอ้างว่าได้ฟังตามกันมา 2) อย่าเพิ่งเชื่อเพียงเพราะอ้างว่าถือปฏิบัติสืบทอดกันมา 3) อย่าเพิ่งเชื่อเพียงเพราะอ้างว่าเป็นชาวลือ 4) อย่าเพิ่งเชื่อเพียงเพราะอ้างว่ามาจากตำราหรือคัมภีร์ 5) อย่าเพิ่งเชื่อเพียงเพราะอ้างว่าตรงกับหลักตรรกะ 6) อย่าเพิ่งเชื่อเพียงเพราะอ้างว่าตรงกับหลักอนุमान 7) อย่าเพิ่งเชื่อเพียงเพราะอ้างว่าตรรกะตรงเอาตามอาการที่ปรากฏ 8) อย่าเพิ่งเชื่อเพียงเพราะอ้างว่าสิ่งนั้นเข้าได้กับความคิดเห็นหรือทฤษฎีของตน 9) อย่าเพิ่งเชื่อเพียงเพราะอ้างว่าผู้พูดดูน่าเชื่อถือ 10) อย่าเพิ่งเชื่อเพียงเพราะอ้างว่าสมณะผู้นี้เป็นครูของเรา และสอดคล้องกับคำอธิบายของ **วริศ ข่ายสุวรรณ** **พระมหาศิวกร ปณญาวชิโร** และ **กรนิษฐ์ ข่ายป่า** (2562: 184) ศึกษาวิจัยเรื่อง “กalamสูตร : หลักความเชื่อในยุคดิจิทัล”. ผลการวิจัยพบว่า หลักฐานเนื้อหาของพระสูตรนี้ปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎก เล่มที่ 20 อังคุตตรนิกาย ติกนิบาต ได้แก่ 1) อย่าปลงใจเชื่อด้วยการฟังตามกันมา 2) อย่าปลงใจเชื่อด้วยการถือสืบ ๆ กันมา 3) อย่าปลงใจเชื่อด้วยการเล่าลือ 4) อย่าปลงใจเชื่อด้วยการอ้างตำราหรือคัมภีร์ 5) อย่าปลงใจเชื่อเพราะตรรกะ (การคิดเอาเอง) 6) อย่าปลงใจเชื่อเพราะการอนุमान 7) อย่าปลงใจเชื่อด้วยการคิดตรองตามแนวเหตุผล 8) อย่าปลงใจเชื่อเพราะเข้าได้กับทฤษฎีที่พินิจไว้แล้ว 9) อย่าปลงใจเชื่อเพราะมองเห็นรูปลักษณะน่าจะเป็นไปได้ 10) อย่าปลงใจเชื่อเพราะนับถือว่า ท่านสมณะนี้เป็นครูของเรา ส่วนการวิเคราะห์ศัพท์ที่เกี่ยวข้องกับคำว่า “อย่าเพิ่งเชื่อ” นั้น สอดคล้องกับแนวคิดของ **พระครูปลัดรังสรรค์ คุณสาโร** (2559: 275) ศึกษาวิจัยเรื่อง “กalamสูตร : หลักพิจารณาก่อนเชื่อในพุทธปรัชญาเถรวาท” ผลการวิจัยพบว่า คำว่า “มา” อันเป็นคำบาลีในพระสูตรนี้ เป็นการปฏิเสธมีความหมายเท่ากับ No หรือนะคืออย่า แต่โบราณจารย์กล่าวว่า ถ้าแปลว่า อย่าเชื่อ เป็นการแปลที่ค่อนข้างจะแข็งไปควรแปลว่า “อย่าเพิ่งเชื่อ” คือให้ ฟังไว้ก่อน ส่วนนี้ได้นำมาแปลของสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (เจริญ) วัดเทพศิรินทราวาส นักปราชญ์รูปหนึ่งในยุครัตนโกสินทร์แต่บางอาจารย์ให้แปลว่า “อย่าเพิ่งปลงใจในเชื่อ” แต่บางท่านแปลตามศัพท์ว่า “อย่าเชื่อ” ดังนั้น การแปลในปัจจุบันนี้จึงมีอยู่ 3 แบบคือ 1. อย่าเชื่อ 2. อย่าเพิ่งเชื่อ 3. อย่าเพิ่งปลงใจเชื่อ นอกจากนี้ การวางใจต่อข้อมูลด้วยความเป็นกลาง ย่อมทำให้ปราศจากอคติ เกิดความชอบธรรม ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ **วิเศษ แสงกาญจนวนิช** และ **เอนก สุวรรณบัณฑิต** (2560: 143) ศึกษาวิจัยเรื่อง “ความชอบธรรมของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในฐานะปรัชญาเพื่อการพัฒนาชาติ” ผลการวิจัยพบว่า

ความชอบธรรม จำเป็นต้องปราศจากอคติ 4 ประการ 1. ฉันทาคติ ลำเอียงเพราะชอบหรือพอใจ 2. โทสาคติ ลำเอียงเพราะชังหรือไม่พอใจ 3. โมหาคติ ลำเอียงเพราะหลง เหลลน ขาดสติ 4. ภยาคติ ลำเอียงเพราะกลัว

2. จากผลการวิจัยด้านนวัตกรรมจากเนื้อหาทางพุทธปรัชญา สามารถอภิปรายได้ว่า ในส่วนที่สอง ที่เกี่ยวข้องกับเกณฑ์ตัดสินความจริงตามหลักกาลามสูตร ซึ่งเป็นส่วนญาณปรัชญานั้น สอดคล้องกับแนวคิดของ **เมธา ธรรมเทพาธิป กิริติ บุญเจือ และพระมหาพนวินทร์ ปุริสุตโตโม** (2558: 72) ศึกษาวิจัยเรื่อง “เกณฑ์ตัดสินความจริงตามหลักกาลามสูตร” ผลการวิจัยพบว่า กาลามสูตรตอนที่ 2 ควรเชื่ออย่างมีวิจารณ์ญาณ หมายถึง ควรใช้วิจารณ์ญาณก่อนเชื่อโดยพิจารณาจากเกณฑ์ตัดสินความจริงตามหลักกาลามสูตร อย่างนี้ 1) เมื่อพิจารณาด้วยวิจารณ์ญาณแล้ว พบว่า สิ่งนั้นเป็นอกุศล มีโทษ วิญญูชนติเตียน ไม่เป็นไปเพื่อประโยชน์ เป็นไปเพื่อทุกข์ ก็ไม่ควรเชื่อ ไม่ควรปฏิบัติตาม 2) เมื่อพิจารณาด้วยวิจารณ์ญาณแล้วพบว่า สิ่งนั้นเป็นกุศล ไม่มีโทษ วิญญูชนสรรเสริญ เป็นไปเพื่อประโยชน์ เป็นไปเพื่อความสุข ก็ควรเชื่อ ควรปฏิบัติตาม และสอดคล้องกับคำอธิบายของ **วริศ ข่ายสุวรรณ พระมหาศิวกร ปญญาวิชโร และกรนิษฐ์ ข่ายป่า** (2562: 191) ศึกษาวิจัยเรื่อง “กาลามสูตร : หลักความเชื่อในยุคดิจิทัล”. ผลการวิจัยพบว่า สังคมไทยทั้งหมดคงไม่ต้องเป็นกังวลไปกับกระแสข้อมูลข่าวสารที่มีความหลากหลายและความเชื่อที่ขาดการพิจารณาต่อไปทั้งนี้เพราะบุคคลในสังคมมีวิจารณ์ญาณเพิ่มมากขึ้นและถ้าหากมีการดำเนินการกันอย่างจริงจังต่อเนื่องแล้ว สังคมไทยก็จะได้กลับเป็นสังคมที่เข้มแข็งด้วยความรู้มีวิจารณ์ญาณ คือการคิด วิเคราะห์ แยกแยะในการเชื่อและตัดสินสิ่งต่างๆ มากขึ้นเป็นประโยชน์ในการลดความขัดแย้งกันทางความเชื่อทางสังคมได้อย่างมาก นอกจากนี้ นวัตกรรมจากเนื้อหาทางพุทธปรัชญายังมีความคล้ายคลึงกับวิธีคิดอย่างมีวิจารณ์ญาณของปรัชญาหลังนวยุคสายกลาง ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ **เมธา ธรรมเทพาธิป** (2561: 68) วิธีการของปรัชญาหลังนวยุคนิยมสายกลางก็คือ การตีความภาษาด้วยหลักอรรถปริวรรตบนพื้นฐานของกระบวนการตรรกะ 5 ด้วยวิธีการคิดอย่างมีวิจารณ์ญาณ คือ วิเคราะห์ วิจัย และวิธาน

3. นวัตกรรมจากเกณฑ์คำประกันความชอบธรรม สามารถอภิปรายได้ว่า ในส่วนที่ 3 ของหลักกาลามสูตรที่กล่าวถึงเกณฑ์คำประกันความชอบธรรมทางพุทธจริยศาสตร์นั้น สอดคล้องกับแนวคิดของ **เมธา ธรรมเทพาธิป กิริติ บุญเจือ และพระมหาพนวินทร์ ปุริสุตโตโม** (2558: 73) ศึกษาวิจัยเรื่อง “เกณฑ์ตัดสินความจริงตามหลักกาลามสูตร” ผลการวิจัยพบว่า กาลามสูตรตอนที่ 3 เชื่ออย่างมีวิจารณ์ญาณแล้วคืออย่างไร หมายถึง หลังใช้วิจารณ์ญาณก่อนเชื่อตามหลักกาลามสูตร ย่อมได้รับสิ่งดีๆ 4 ประการในปัจจุบันคือ 1) ถ้านรก - สวรรค์ มีจริง ก็เกิดความอุ่นใจว่า เราย่อมไปสุคติ เมื่อตายแล้ว 2) ถ้านรก - สวรรค์ไม่มีจริง ก็เกิดความอุ่นใจว่า เราไม่มีเวร ไม่มีภัยเบียดเบียน ไม่มีทุกข์ เป็นสุขในโลกปัจจุบัน 3) ถ้าทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว เป็นจริง ก็เกิดความอุ่นใจว่า เราไม่ได้ทำชั่ว ไหนเลยความทุกข์จะเกิดขึ้นกับเรา 4) ถ้าทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว ไม่เป็นจริง ก็เกิดความอุ่นใจว่า เราไม่ได้ทำชั่ว ก็ถือว่าเป็นผู้บริสุทธิ์ทั้ง 2 ส่วน คือ ทั้งส่วนตนและผู้อื่น และสอดคล้องกับแนวคิดของ **พระครูปลัดธรรมสรณ์ คุณสาโร** (2559: 275) ศึกษาวิจัยเรื่อง “กาลามสูตร : หลักพิจารณาการเชื่อในพุทธปรัชญาเถรวาท” ผลการวิจัยพบว่า ผู้มีจิตไม่ผูกเวร ไม่พยาบาท ไม่เศร้าหมอง มีจิต บริสุทธิ์ ย่อมวางใจได้ 4 อย่าง คือ 1. ถ้าผลของความชั่วมี ตนก็จะเข้าถึงสุคติโลก สวรรค์ (เพราะตนทำความดี) 2. ถ้าผลของความดีความชั่วไม่มี ก็รักษาตัวให้มีความสุขได้ในโลกปัจจุบัน 3. ถ้าบาปเป็นอันทำตนไม่ทำบาปก็คงจะไม่ประสบทุกข์ 4. ถ้าบาปไม่เป็นอันทำก็จะเห็นตัวเองว่าบริสุทธิ์ทั้งสองทาง (คือไม่ว่าจะทางทำบาปเป็นอันทำ หรือทำบาปแล้วไม่เป็นอันทำตนก็ไม่มีความเสียหายทางไหนเลย)

ข้อสรุปและข้อเสนอแนะ

หลักคำสอนเรื่องกาลามสูตรนี้ นอกจากจะเป็นนวัตกรรมในสมัยพุทธกาลแล้ว ในยุคปัจจุบันที่เต็มไปด้วยข้อมูลข่าวสารมากมาย นวัตกรรมในคำสอนกาลามสูตรนี้ยังมีความทันสมัย ก้าวทันโลก เพราะโลกปัจจุบันมีสื่อหลากหลายรูปแบบ ทั้งสื่อหลัก สื่อออนไลน์ มีระบบดิจิทัลที่ช่วยให้การสื่อสารเกิดความสะดวกรวดเร็ว แต่ตัวของสื่อไม่สามารถการันตีตัวมันเองได้ว่าจริงหรือเท็จ ควรเชื่อถือหรือไม่ เมื่อเสพแล้วควรวางท่าทีอย่างไร ควรปฏิบัติตามหรือไม่ ถ้าเชื่อและปฏิบัติตามแล้วจะส่งผลดีหรือผลเสียอย่างไรกับตนเอง ครอบครัว สังคม ดังนั้น จึงมีข้อเสนอแนะเชิงนโยบายไว้ดังนี้

ข้อเสนอแนะเพื่อนำผลการวิจัยไปใช้งาน

1. การพัฒนาตน: สามารถนำผลการวิจัยไปพัฒนาตนเองให้เกิดการระเบิดจากข้างในด้วยวิจาร์ณญาณ ฟังพาตนเองได้จากภายใน ด้วยหลัก 3 กล้า คือ กล้าเผชิญปัญหา กล้าประเมินวิธีปฏิบัติ และกล้าลงมือทำด้วยความรับผิดชอบอย่างมีวิจาร์ณญาณ คือ การวิเคราะห์ (แยกแยะ) วิจักษ์ (ประเมินค่า) และวิธาน (ประยุกต์ใช้โดยเล็งผลอันเลิศ) โดยมีเป้าหมายเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต
2. การพัฒนาหลักสูตร: สามารถนำผลการวิจัยไปออกแบบหลักสูตรเพื่อการพัฒนาตนเองและเสริมสร้างภาวะผู้นำที่มีวิจาร์ณญาณ มีใจเปิดกว้างที่สามารถเป็นพื้นที่รับฟังความรู้สึกนึกคิดของคนอื่นได้ แม้ว่าทัศนะนั้นจะแตกต่างหรือขัดแย้งกับทฤษฎีของตน ก็พร้อมที่จะรับฟังอย่างเคารพ เรียนรู้ ทำความเข้าใจ เพื่อวิเคราะห์ ประเมินค่า และประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์แก่ส่วนรวม
3. การพัฒนากิจกรรม: สามารถนำผลการวิจัยไปออกแบบเป็นกิจกรรมการเรียนรู้โดยจัดเป็นวงเสวนา (dialogue) รูปแบบต่างๆ เพื่อการเรียนรู้ตนเองและผู้อื่นอย่างลึกซึ้ง เช่น รูปแบบการ “ภาวนาเสวนา” (insight dialogue meditation) รูปแบบการเสวนา “วอยซ์ไดอะล็อก” (voice dialogue) บทสนทนา 4 มิติ (PURE learning process) การเสวนาอย่างมีวิจาร์ณญาณ (critical mind dialogue) วงเสวนาแบบพุทธธรรมเชิงประสบการณ์ เป็นต้น

ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยต่อไป

ผู้วิจัยจึงเสนอแนะพอเป็นตัวอย่างเพื่อการวิจัยครั้งต่อไปตามหัวข้อดังต่อไปนี้

1. พุทธนวัตกรรมในยุคดิจิทัล
2. การสอนหลักกาลามสูตรในยุคศตวรรษที่ 21
3. การส่งเสริมวิจาร์ณญาณด้วยหลักกาลามสูตร

เอกสารอ้างอิง

- พระครูปลัดรังสรรค์ คุณสาโร. (2559). “กาลามสูตร : หลักพิจารณาก่อนเชื่อในพุทธปรัชญาเถรวาท”. วารสารมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอภัยภูเบศร. (5). 2. (กรกฎาคม - ธันวาคม) : 272 - 279.
- เมธา หริมเทพาธิป กิรติ บุญเจือ และพระมหามหาวินทร์ ปุริสุตโตโม. (2558). “เกณฑ์ตัดสินความจริงตามหลักกาลามสูตร”. รมยสาร. 13. (3). (กันยายน - ธันวาคม) : 69 - 78.
- เมธา หริมเทพาธิป. (2561). “การมีส่วนร่วมในมุมมองหลังนวยุค”. รมยสาร. 16. (3). (กันยายน - ธันวาคม) : 63-73.
- วิศ ข่ายสุวรรณ พระมหาศิวกร ปญญาวิโร และกรนิษฐ์ ข่ายป่า. (2562). “กาลามสูตร : หลักความเชื่อในยุคดิจิทัล”. วารสารบัณฑิตแสงโคมคำ. 4 (2) (กรกฎาคม - ธันวาคม) : 178 - 194.
- วิเศษ แสงกาญจนวนิช และ เอนก สุวรรณบัณฑิต. (2560). “ความชอบธรรมของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในฐานะปรัชญาเพื่อการพัฒนาชาติ”. รายงานการวิจัย. สาขาปรัชญาและจริยศาสตร์. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา.

จริยศาสตร์กับการปฏิบัติหน้าที่ของข้าราชการตำรวจ ETHICS WITH THE PERFORMANCE OF POLICE OFFICERS.

พ.ต.ท. หญิง ดร. ปิยะนุช ศรีสรานุक्रम³

Pol.Lt.Col. Piyanuch Srisaranukrom

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาจริยศาสตร์กับการปฏิบัติหน้าที่ของข้าราชการตำรวจ จากการศึกษาพบว่า ประวัติการเกิดขึ้นของตำรวจเพื่อวัตถุประสงค์ให้ทำหน้าที่เพิ่มความสันติสุขและป้องกันทรัพย์สินสมบัติของอาณาประชาราษฎร์มีภารกิจรักษากฎหมายและดูแลความปลอดภัยของประชาชนและป้องกันเหตุร้ายต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้นทุกกรณี รวมถึงการเข้าขัดขวาง และปราบปรามอาชญากรรมทุกประเภททำให้การปฏิบัติหน้าที่จึงเกี่ยวข้องกับความผิด-ถูก ที่จะต้องอาศัยการตัดสินใจจึงจำเป็นต้องมีเกณฑ์ทางจริยศาสตร์เป็นแนวทาง ได้แก่ 1) แนวคิดประโยชน์นิยมที่มุ่งเน้นเอาเรื่องของประโยชน์สำหรับคนหมู่มากเป็นสำคัญ 2) แนวคิดหน้าที่นิยมที่มุ่งเน้นในเรื่องของกฎระเบียบของสังคมหรือกฎหมายที่ตราขึ้นเป็นหลักการที่สำคัญ 3) แนวคิดอัตถิภาวนิยม เน้นเสรีภาพเลือกกระทำในสิ่งที่ดีไม่ผิดกฎระเบียบ ขนบธรรมเนียมและประเพณีของสังคม และ 4) แนวคิดพุทธจริยศาสตร์จะเน้นเจตนาที่จะกระทำนั้นสำคัญที่สุด ถ้าเจตนาที่จะกระทำดีแล้วผลที่ตามมาก็ย่อมดีด้วยเช่นกัน

คำสำคัญ: จริยศาสตร์, การปฏิบัติหน้าที่, ข้าราชการตำรวจ

Abstract

The objectives of this article were to study ethics with the performance of police officers. The study found that; the history of the occurrence of the police for the purpose of increasing peace and protecting the property of the people with the mission of maintaining the law and overseeing the safety of the people and preventing various misfortunes. That will happen in every case. Including interference and crack down on all kinds of crimes, making the performance of duties related to wrong-right to rely on judgment. Therefore, it is necessary to have ethical criteria as a guideline, namely; 1) Utilitarianism that focuses primarily on the benefits of the masses. 2) The popular concept that focuses on the rules of society or the laws that are enacted as important principles. 3) Existentialism emphasis on freedom to choose to do good deeds that do not break the rules. Customs and traditions of society and 4) the concept of Buddhist ethics will focus on the intention to do the most important thing. If the intent is good, then the consequences will be good as well.

Keyword: Ethics, Performance, Police Officers.

³ คณะสังคมศาสตร์ โรงเรียนนายร้อยตำรวจ/Faculty of Social Sciences, Royal Police Cadet Academy
Corresponding Author, E-mail: auddaprim23@gmail.com

บทนำ

มนุษย์นั้นจะถูกมองว่าเป็น “สัตว์สังคม (Social Animal)” เพราะมนุษย์ต้องอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่มไม่สามารถอยู่คนเดียวได้จึงทำให้ในแต่ละสังคมจะประกอบไปด้วยผู้คนมากมายที่มีความหลาย หลากเผ่าพันธุ์อยู่ด้วยอาศัยอยู่ด้วยกัน ซึ่งต่างก็ถูกนับเป็นสมาชิกของสังคมนั้นๆ จากความแตกต่างกันทั้งเรื่องชนชาติ ศาสนา ความเชื่อ หรือวัฒนธรรม และขนบธรรมเนียมประเพณี ในบางครั้งก็ย่อมมีการกระทบกระทั่งกันเป็นเรื่องราวธรรมดาของคนหมู่มากที่มาอยู่ร่วมกัน แต่ก็นับเป็นมูลเหตุที่ทำให้เกิดเป็นปัญหาขึ้นภายในสังคม ส่งผลให้เกิดความวุ่นวายนำมาซึ่งความไม่สงบสุขของสังคม เพื่อให้เกิดความสงบสุขจึงจำเป็นต้องมีผู้ทำหน้าที่ในการรักษาความสงบเรียบร้อยของสังคม ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของสมาชิกทั้งหมด รวมถึงการตัดสินความผิดหรือถูกของสมาชิกถือเป็นเบื้องต้นของความยุติธรรมที่จะเกิดขึ้นในสังคม ซึ่งผู้ที่ทำหน้าที่นี้ก็คือ ตำรวจ (Police) ที่ถูกขนานนามว่า “ผู้พิทักษ์สันติราษฎร์” มีหน้าที่เพื่อรักษาสันติสุขให้เกิดขึ้นภายในสังคม จึงเป็นอาชีพที่มีความสำคัญเป็นอย่างมาก เมื่อพิจารณาจากหน้าที่แล้ว ตำรวจจะเป็นผู้มีหน้าที่รักษากฎหมาย และจะเกี่ยวข้องกับการตัดสินความผิดถูกของสมาชิกที่อยู่ภายในสังคมนั้น ๆ จากอำนาจหน้าที่ดังกล่าวนี้ จึงอาจเป็นช่องว่างที่สามารถทำให้ผู้ที่มิเจตนาที่ไม่ดีเข้ามาแสวงหาผลประโยชน์จากการปฏิบัติหน้าที่จนก่อให้เกิดการทุจริตต่อหน้าที่ด้วยการประพฤติมิชอบด้วยประการต่างๆ ส่งผลให้เกิดความเสียหายต่อภาพลักษณ์ของความเป็น “ผู้พิทักษ์สันติราษฎร์” ที่ถูกก่อตั้งขึ้นมาเพื่อให้ทำหน้าที่ในฐานะของเจ้าหน้าที่ของรัฐโดยมีหน้าที่ตรวจตรารักษาความสงบ จับกุม และปราบปรามผู้กระทำความผิดกฎหมาย ด้วยเหตุที่การปฏิบัติหน้าที่ของตำรวจเกี่ยวข้องกับความผิด-ถูก ที่จะต้องอาศัยการตัดสิน ซึ่งจะต้องมีเกณฑ์ในการตัดสิน ดังนั้น วิชาการด้านจริยศาสตร์ (Ethics) จึงเป็นสิ่งที่ตำรวจควรจะต้องเรียนรู้ เพราะจริยศาสตร์เป็นวิชาที่มุ่งเน้นศึกษาถึงคุณค่าแห่งชีวิตมนุษย์รวมถึงความประพฤติ ความมีอยู่ของความดี-ชั่ว ความถูก-ผิด แสวงหาและกำหนดเกณฑ์ที่จะวัดหรือตัดสินว่าการกระทำดี-ชั่ว ความประพฤติดี-ชั่ว ความถูก-ผิด และอาจรวมถึงตอบคำถามเกี่ยวกับชีวิตที่ดีนั้นเป็นเช่นไรและควรใช้ชีวิตอย่างไรจึงจะคุ้มค่ามากที่สุด จึงเป็นวัตถุประสงค์ของบทความนี้ที่ ผู้เขียนต้องการนำเสนอถึงความเกี่ยวข้องของจริยศาสตร์กับการปฏิบัติหน้าที่ของข้าราชการตำรวจ สำหรับเนื้อหาโดยละเอียดนั้นมิต้องต่อไป

ประวัติความเป็นมาของตำรวจ

นับย้อนไปในอดีตเมื่อประมาณ 500 ปีเศษมาแล้ว ได้ปรากฏมีพระราชหัตถเลขาของพระเจ้าชาลส์ที่ 5 ที่ทรงเป็นพระเจ้าแผ่นดินฝรั่งเศสในขณะนั้นได้ทรงพระราชดำริจัดตั้ง Police หรือตำรวจขึ้นเพื่อวัตถุประสงค์ให้ทำหน้าที่เพิ่มความสันติสุข และป้องกันทรัพย์สินสมบัติของอาณาประชาราษฎร์ (พลตำรวจตรีธีรบุล จิตตารัตน์, 2514: 44-45) จากพระราชดำรินี้เองต่อมาก็ได้ถูกวิวัฒนาการมาเป็นลำดับจนถึงยุคปัจจุบันนี้ เมื่อกล่าวถึงระบบตำรวจหรือผู้รักษากฎหมายที่น่าสนใจ ก็คือในประเทศของประเทศสหรัฐอเมริกา ก่อนปี ค.ศ. 1800 ระบบตำรวจจะมีเฉพาะเมืองใหญ่ ในลักษณะเหมือนยาม (Watchman) ที่ว่าจ้างให้ดูแลในเวลากลางคืน ต่อมา กลาง ค.ศ. 1800 ผู้บริหารเมืองต่างๆ ในออกกฎหมาย จัดตั้งระบบตำรวจที่รักษาความปลอดภัยขึ้นแทนที่ยาม (Watchman) โดยในช่วงแรกรัฐบาล กลางสหรัฐ (Federal Government) จะไม่มีอำนาจเข้ายุ่งเกี่ยวกับการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ของรัฐเลย ซึ่งในส่วนรัฐบาลกลางก็จะมีอำนาจตามรัฐธรรมนูญกำหนด เช่น อำนาจเกี่ยวกับภาษี, การไปรษณีย์, การทหาร, การทูต, การควบคุมการค้าระหว่างมลรัฐ รัฐบาลกลางจึงได้ตั้งองค์กรบังคับใช้กฎหมายของตนเองขึ้นมาบ้าง แต่เพิ่งจะมาเป็นรูปเป็นร่างจริง ๆ ก็ในช่วงปี ค.ศ. 1870 ที่จัดตั้งกระทรวงยุติธรรม (The United States Department of Justice) และจัดตั้งหน่วยบังคับใช้กฎหมายของรัฐบาลกลางขึ้นมา เช่น FBI ในปี 1924 เป็นต้น และต่อมาเมื่อก่อนปี ค.ศ. 1900 การพัฒนาตำรวจ ถูกยกให้เป็นเรื่อง

ภายในของรัฐและแต่ละรัฐก็พัฒนาไปตามมีตามเกิด และตำรวจจะถูกใช้เป็นเครื่องมือทางการเมือง และฝ่ายการเมืองก็ปกป้องตำรวจจนประชาชนเดือดร้อนมาก และตำรวจที่ไม่มีเส้นสายก็เดือดร้อนเช่นกัน จนต่อมารัฐบาลกลางได้ออกกฎหมายข้าราชการพลเรือน (Pendelton Act) ในปี 1883 เพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการป้องกันการแทรกแซงการบริหารงานจากฝ่ายการเมืองและในขณะเดียวกัน สถานะตำรวจเอง เป็นแบบกึ่งลูกจ้างกึ่งทหาร ตำรวจจึงมีสิทธิได้รับความคุ้มครองจากกฎหมายดังกล่าว และในขณะเดียวกันก็มีสิทธิจัดตั้งสหภาพแรงงาน (Police Union) เพื่อปกป้องคุ้มครองสิทธิของตนเอง โดยตำรวจเองก็มีสิทธิในการต่อรองด้านสิทธิประโยชน์และเงื่อนไขการทำงานกับรัฐ เป็นต้น

การพัฒนาการของตำรวจนั้นจะถูกพัฒนาเป็นลำดับ จนได้เกิดมีการก่อตั้งองค์การตำรวจอาชญากรรมระหว่างประเทศ (International Criminal Police Organization: INTERPOL) หรือเรียกว่า “ตำรวจสากล” เป็นองค์กรระหว่างประเทศที่อำนวยความสะดวกในการร่วมมือกับตำรวจทั่วโลก และการควบคุมอาชญากรรมสำนักงานใหญ่ตั้งอยู่ในเมืองลียง มีสำนักงานประจำภูมิภาค 7 แห่งทั่วโลก และสำนักงานกลางแห่งชาติในรัฐสมาชิกทั้งหมด 194 ประเทศ ทำให้เป็นองค์กรตำรวจที่ใหญ่ที่สุดในโลก ปัจจุบันสำนักงานใหญ่ของอินเตอร์โพล ตั้งอยู่ที่เมืองลียง ประเทศฝรั่งเศส ซึ่งตำรวจสากลนี้เป็นองค์การที่เกิดขึ้นพร้อมกับการประชุมตำรวจอาชญากรรมระหว่างประเทศครั้งแรกในปี 2457 ซึ่งนำเจ้าหน้าที่จาก 24 ประเทศมาหารือเกี่ยวกับความร่วมมือในเรื่องการบังคับใช้กฎหมาย ก่อตั้งขึ้นในปี พ.ศ. 2466 ในฐานะคณะกรรมการตำรวจอาชญากรรมระหว่างประเทศ (ICPC) โดยมีหน้าที่หลายประการในปัจจุบันตลอดช่วงทศวรรษที่ 1930 หลังจากอยู่ภายใต้การควบคุมของนาซีในปี พ.ศ. 2481 หน่วยงานได้รับผลกระทบอย่างมีประสิทธิภาพจนกระทั่งหลังสงครามโลกครั้งที่สอง ในปี พ.ศ. 2499 คณะกรรมการตำรวจอาชญากรรมระหว่างประเทศ (ICPC) ได้ใช้รัฐธรรมนูญฉบับใหม่และชื่อ INTERPOL ซึ่งได้มาจากที่อยู่ทางโทรเลขททที่ใช้ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2489 โดยจะมีหน้าที่หลักก็คือการประสานงานเพื่อความปลอดภัยของประชาชนและป้องกันการก่อการร้าย ชัดขวางและปราบปรามองค์กรอาชญากรรม การลักลอบผลิตและค้ายา การค้าอาวุธ ค้ามนุษย์ การฟอกเงิน การล่อลวงและเมตทางเพศเด็ก รวมถึงอาชญากรรมทางการเงิน และการทุจริต (วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี, [ออนไลน์])

สำหรับตำรวจในประเทศไทยนั้น สันนิษฐานว่ามีมาตั้งแต่สมัยกรุงสุโขทัยเป็นราชธานี คือ เมื่อประมาณ พ.ศ. 1800 มาแล้ว และมาถึงในสมัยพ่อขุนรามคำแหง เสวยราชสมบัติประมาณ พ.ศ. 1822 ถึงประมาณ พ.ศ. 1841 เป็นยุคสมัยที่เพื่องฟูและเจริญเป็นอันมาก ระบบการปกครองภายในให้เกิดความสงบเรียบร้อยอย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งการบริหารรัฐกิจพ่อขุนรามคำแหงนั้นทรงใช้ระบบปิตุราชาธิปไตยหรือพ่อปกครองลูก ดังปรากฏข้อความในศิลาจารึก พ่อขุนรามคำแหงว่า “เมื่อชั่วพ่อกู กูบำเรอแก่พ่อกู กูได้ตัวเนื้อปลา กูเอามาแก่พ่อกู กูได้หมากส้มหมากหวาน อันใดกินอร่อยดี กูเอามาแก่พ่อกู กูไปตีหนังวังช้างได้ กูเอามาแก่พ่อกู กูไปท่อบ้าน ท่อเมือง ได้ช้างได้งวง ได้ปั่วได้นาง ได้เงื่อนได้ทอง กูเอามาเวนแก่พ่อกู” (ศูนย์ข้อมูลกลางวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม, [ออนไลน์])

เมื่ออาณาจักรกรุงสุโขทัยได้เสื่อมอำนาจลงทำให้อาณาจักรกรุงศรีอยุธยาที่มีความเจริญขึ้นมาแทนทำให้มีปรากฏหลักฐานกิจการตำรวจที่เก่าแก่ที่สุดของไทยในสมัยกรุงศรีอยุธยา แผ่นดินสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถโปรดเกล้าฯ ให้ตราระเบียบการปกครองบ้านเมืองเป็น 4 เหล่า เรียกว่า “จตุสดมภ์” ได้แก่ เวียง วัง คลัง นา ซึ่งโปรดเกล้าฯ ให้มีตำรวจขึ้นด้วยและให้ขึ้นอยู่กับกรมเวียงมีเจ้าพระยาจักรีศรีอริยวงศาคตญาณกษัตริย์สมุหนายกอัครมหาเสนาบดี เป็นผู้บังคับบัญชา

จึงทำให้กิจการตำรวจครั้งนั้นแบ่งออกเป็นตำรวจพระนครบาล ตำรวจภูธร ส่วนตำรวจหลวงให้ขึ้นอยู่กับวัง มีเจ้าพระยาธรรมาธิปัตย์ศรีรัตนมณฑลเป็นแม่ทัพบัญชา และโปรดเกล้าฯ ให้ตราศักดินาของตำรวจไว้เป็นบรรทัดฐานในบทพระอัยการระบุตำแหน่งนายพลเรือน เช่นเดียวกับข้าราชการฝ่ายอื่น ดังนี้

- ตำรวจภูธร หลวงวาสุเทพ เจ้ากรมมหาดไทย ตำรวจภูธร ศักดินา 1000 ขุนพิศณุแสนปลัดขวา ศักดินา 600

- ตำรวจภูบาล หลวงเพชรฉลุเทพ เจ้ากรมมหาดไทย

- ตำรวจภูบาลศักดินา 1000 ขุนมหาพิชัย ปลัดขวา ศักดินา 600 ขุนแสงสะท้อนปลัดซ้าย ศักดินา 600

ในสมัยกรุงศรีอยุธยาตำรวจในสมัยโบราณครั้งกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานีนั้นมีฐานะเป็นกรมทหารสำหรับรักษาพระองค์พระเจ้าแผ่นดิน ตำรวจสมัยบรรพบุรุษของไทยเรา มีหน้าที่และบทบาทสำคัญยิ่ง เรียกได้ว่าเป็นสถาบันที่ใกล้ชิดเจ้าชีวิตมาจนถึงกรุงรัตนโกสินทร์ความสำคัญมีอย่างไรเราจะหาคำตอบที่เป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ และพงศาวดารได้ทางหนึ่งทีออกนาม “ตำรวจ” ไว้มากมายหลายแห่งในกฎหมายตราสิบห้าคำที่ 17 ความว่า “อัยการอภัยแต่ป้อมท้ายสนม ถึงประตูฉนวนประจำทำเป็นหน้าที่พนักงานตำรวจว่าว่ากล่าวคนละกึ่ง แต่ประตูฉนวนประจำทำถึงประตู เสาธงไชยเป็นหน้าที่พนักงานทหารในซ้ายขวา ว่ากล่าวคนละกึ่ง แต่ประตูธงไชยถึงป้อมท่าคัน แต่ป้อมท่าคัน ถึงศาลาสารบาญชี แต่ป้อมศาลาสารบาญชีถึงป้อมศาลาพระสุมงคลพิตร แต่ป้อมพระสุมงคลพิตรถึงป้อมมุ่มวัดรามาวาส แต่ป้อมมุ่มวัดรามาวาสถึงป้อมสวนองุ่น เป็นหน้าที่ชาวกำแพงล้อมวังซ้ายว่ากล่าวคนละกึ่ง แต่ป้อมองุ่น ถึงท้ายสนมเป็นหน้าที่พนักงานสนมซ้ายขวาว่ากล่าวคนละกึ่ง” (ประยูทธ สิทธิพิณธ์, 2519: 1) และในกฎหมายตราสิบห้าคำที่ 21 ความว่า “อนึ่งถ้าเสด็จหนีเรือ ผู้บรรดาแห่ ขุนดาบ ขุนเรือ และประตูเรือตั้งแนวกั้นประทับอยู่ก็ดีไปมาก็ดี และผู้ร้าย คือ กบฏ โจร เมา เหล้า บ้าก็ดี แลถวายฎีกาก็ดีแลเข้ามาในประตูมหาดไทย ประตูขุนดาบ ประตูตำรวจ ถึงเรือตั้งเรือกันให้โบกผ้า ถ้ามีฟังให้ขว้างด้วยอิฐ ด้วยไม้ ดาบ ถ้ามีฟังให้้วยน้ำยัดเอาเรือออกมา ถ้าอดพระเนตรเห็นแล ตรัสเรียกเข้าไปใช้เอาเรือไปใช้รับ ถ้าแลผู้ใดเข้าไป แลมิได้ห้ามแหนไซ้รั โทษขุนดาบ ขุนเรือ ตำรวจในพันคอรีบร้อน” (ประยูทธ สิทธิพิณธ์, 2519: 2)

ในสมัยรัตนโกสินทร์ (ตอนต้น) ยังเป็นการปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราชจะมีการจัดการปกครองในสมัยโบราณ รวมทั้งกิจการตำรวจส่วนใหญ่เริ่มจากในวังในวัง เพื่อให้ทำหน้าที่อยู่ในวงจำกัด และยังมีได้แผ่ขยายไปทั่วทั้งประเทศ ต่อมา ในราว พ.ศ. 2400-2405 สมัยรัชกาลที่ 4 ทรงปรารภว่า บ้านเมืองมักมีเหตุการณ์โจรผู้ร้ายก่อความสงบสุขของราษฎรอยู่เนืองๆ ถ้าพึ่งข้าหลวงกองจับซึ่งเป็นข้าราชการขึ้นกรมเมือง หรือนครบาล มีอาจสามารถจะจับเหตุการณ์และปราบปราม โจรผู้ร้ายให้สงบราบคาบลงได้ จึงทรงพระราชดำริที่จะจัดตั้งกองตำรวจเช่นเดียวกับต่างประเทศ หรือในประเทศสิงคโปร์ อินเดีย เมื่อ พ.ศ. 2403, ร.ศ. 79 ตรงกับ ค.ศ. 1860 จึงได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งให้กัปตัน เอส. เอ. เบิร์ด. เอ็มส์ (Captain Samuel Joseph Bird Ames) เป็นผู้จัดตั้งกองโปลิศ หรือตำรวจขึ้นเป็นครั้งแรกในประเทศสยาม มีหน้าที่รักษาความสงบเรียบร้อยภายในประเทศ

เมื่อปีมะแม จ.ศ. 1233, ร.ศ. 90, พ.ศ. 2414 ตรงกับ ค.ศ. 1871 สมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ได้พระราชทานบรรดาศักดิ์ให้กับกัปตัน เอ็มส์ นายโปลิศ เป็นหลวง ร้อยยาธิการบัญชา มีอำนาจเต็มให้ว่ากล่าวบังคับการโปลิศทั้งปวง และเป็นพนักงานจัดซื้อสิ่งของต่างประเทศที่ต้องพระราชประสงค์ขึ้นกรมกองตระเวนขวา ให้ถือศักดินา 600 เป็นยศในสยาม (เอกสารตราตั้งมีปรากฏอยู่ในหนังสือแจกในงานพระราชทานเพลิงศพ พ.ต.ท. ซี. เอช. ฟอร์ต เมื่อ 30 ม.ค. 2510 ต่อมา จุลศักราช 1237, ร.ศ. 94, พ.ศ. 2418 ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้วางขนบธรรมเนียมในหน้าที่ของโปลิศจะพึงปฏิบัติ และข้อบังคับ

ตลอดจนการรับสมัครบุคคลเข้าเป็นโปลิศ หรือตำรวจเป็นกฎหมายขึ้น เรียกว่ากฎหมายโปลิศรักษาพระนคร 53 ข้อ ซึ่งจะรักษาหน้าที่ในพระนครและนอกพระนคร การชำระคดีต่างๆ ที่เกิดขึ้นในหน้าที่ของโปลิศรักษาก็ดี ที่เกิดขึ้นในระหว่างกรมกองโปลิศก็ดี มีอินสเปคเตอร์เยเนรล เป็นผู้มีความอำนาจเด็ดขาดรับผิดชอบกิจการต่างๆ ในกองโปลิศแล้วกราบบังคมทูลพระกรุณา

ในสมัยรัชกาลที่ 6 ได้มีประกาศลงวันที่ 13 ตุลาคม 2458 ร.ศ. 134, ค.ศ. 1915 ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 32 ลงวันที่ 17 ตุลาคม หน้า 314 ให้รวมกรมพลตระเวนและกรมตำรวจภูธรเป็นกรมเดียวกันมีอธิบดีกรมตำรวจภูธรและกรมพลตระเวนให้ขึ้นอยู่ในกระทรวงนครบาล และต่อมา ตามประกาศลงวันที่ 21 ตุลาคม 2458 ร.ศ. เดียวกัน ประกาศเปลี่ยนนามกรมอำเภอในกระทรวงนครบาล เป็นกรมพระนครบาล เป็นกรมชั้นอธิบดี ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้มหาอำมาตย์ตรี พระยาเพชรบูรณ์เป็นอธิบดีกรมพระนครบาล และในปีเดียวกัน ได้มีประกาศลงวันที่ 17 มกราคม 2458 ให้เปลี่ยนนามกรมพลตระเวนว่า กรมตำรวจพระนครบาล บรรดาข้าราชการตำรวจในกรมตำรวจพระนครบาล ที่มียศเป็นรองอำมาตย์ อำมาตย์ และมหาอำมาตย์อยู่นั้น ให้เปลี่ยนยศเป็นนายร้อยตำรวจ นายพันตำรวจ นายพลตำรวจ เทียบเท่ายศเดิม

ต่อมาเมื่อถึงสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชการที่ 7 ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เปลี่ยนนามกรมตำรวจภูธรและตำรวจพระนครบาลว่า “กรมตำรวจภูธร” และให้เรียกอธิบดีกรมตำรวจภูธร และตำรวจพระนครบาลว่า “อธิบดีกรมตำรวจภูธร แต่ข้าราชการกรมตำรวจภูธรแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ ประเภทแรก ได้แก่ ตำรวจที่ทำการจับกุมโจรผู้ร้าย ใต้สวนทำสำนวนฟ้องศาลโปลิศสภาโดยตรง เรียกว่า “ตำรวจนครบาล” และประเภทที่สอง ได้แก่ ตำรวจที่ทำการจับกุมโจรผู้ร้าย แล้วส่งให้อำเภอใต้สวนทำสำนวนส่งให้อัยการฟ้องศาลอาญา ประจำจังหวัดนั้น เรียกว่า “ตำรวจภูธร”

หลังจากที่ประเทศไทยได้เปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นระบอบประชาธิปไตยแล้ว กิจการตำรวจได้แบ่งออกเป็น 4 ส่วน ตามประกาศเสนาบดีกระทรวงมหาดไทยเรื่องการแบ่งส่วนราชการกรมตำรวจ พ.ศ. 2475 คือ

ส่วนที่ 1: เป็นหน่วยบริหารงานส่วนกลางและสำนักบริหารของอธิบดีกรมตำรวจมีกองขึ้นตรง 6 กอง ได้แก่ 1) กองกลาง 2) กองบัญชี 3) กองโรงเรียน 4) กองคดี 5) กองตรวจคนเข้าเมือง 6) กองทะเบียนกลาง

ส่วนที่ 2: ตำรวจนครบาล

ส่วนที่ 3: ตำรวจภูธร

ส่วนที่ 4: ตำรวจสันติบาล เป็นหน่วยที่ตั้งขึ้นใหม่ภายหลังที่ได้ยกเลิกตำรวจภูบาล ตำรวจกลาง และตำรวจกองพิเศษ

หลังจากที่ได้ปรับปรุงกิจการตำรวจเพื่อวางรากฐานตำรวจในระบอบประชาธิปไตย เมื่อ พ.ศ. 2475 แล้ว กรมตำรวจได้ปรับปรุงการบริหารให้ดีขึ้น และเหมาะสมสอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของสังคมปริมาณ และคุณภาพของงานเรื่อยมาจนถึงปี พ.ศ. 2541 ได้มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้ตราเป็นพระราชกฤษฎีกาโอนกรมตำรวจ กระทรวงมหาดไทย ไปจัดตั้งเป็น สำนักงานตำรวจแห่งชาติ โดยมีการบังคับบัญชาขึ้นตรงต่อนายกรัฐมนตรี

เมื่อปี พ.ศ. 2560 วันตำรวจได้เปลี่ยนเป็นวันที่ 17 ตุลาคม ถือตามการสถาปนา กรมตำรวจ เป็น “สำนักงานตำรวจแห่งชาติ” ในปี 2541 (ค.ศ. 1998) (วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี, [ออนไลน์])

จากการนำเสนอให้เห็นภาพของการพัฒนาการของตำรวจตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน จะพบว่าแม้จะผ่านระยะเวลาที่ยาวนานมีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบและวิธีการต่างๆ ตามยุคสมัย ตลอดถึงรูปแบบหรือโครงสร้างการปกครองประเทศที่แตกต่างกันไปตามบริบทของแต่ละพื้นที่หรือปัญหาที่เกิดขึ้น แต่เป้าหมายของตำรวจที่

เกิดขึ้นมาเพื่อรักษาความสงบเรียบร้อย ฝึคอัยตรวจตรา ระงับภัยพร้อมที่จะปราบปรามผู้กระทำความผิดกฎหมายของบ้านเมือง สร้างสันติสุขให้เกิดขึ้นกับสังคมถือเป็นหน้าที่ที่สำคัญเป็นอย่างยิ่งของตำรวจที่มีได้ถูกเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลาแต่ประการใด

หน้าที่ของข้าราชการตำรวจ

ตามประวัติการเกิดขึ้นมาของตำรวจนั้นก็เพื่อมีหน้าที่ในรักษาดูแลความปลอดภัยของประชาชนและป้องกันเหตุร้ายต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นได้ทุกกรณี รวมถึงการเข้าขัดขวางและปราบปรามอาชญากรรมทุกประเภท ไม่ว่าจะเป็นการลักลอบผลิตและค้ายา การค้าอาวุธ ค้ามนุษย์ การฟอกเงิน การล่องละเมิดทางเพศเด็ก รวมถึงอาชญากรรมทางการเงิน และการทุจริต ด้วยความที่เที่ยงธรรมโดยไม่มีการแบกแยกในเรื่องของชนชั้นหรือเชื้อชาติใดๆ เพื่อความเข้าใจอย่างชัดเจนในประเด็นนี้ ผู้เขียนจะขอนำเสนอถึงการทำหน้าที่ของตำรวจมาแสดงดังต่อไปนี้

1. การป้องกันอาชญากรรม จะหมายถึงความพยายามยับยั้งไม่ให้เกิดการกระทำความผิดขึ้น รวมตลอดความพยายามทุก ๆ วิธีทางที่จะไม่ให้มีการกระทำความผิดซ้ำ รวมตลอดจนถึงการปฏิบัติการในหน้าที่ของตำรวจเพื่อควบคุมอาชญากรรมทั้งในแง่ของการป้องกันไม่ให้เกิดอาชญากรรมขึ้น และการจับกุม ดำเนินคดีกับผู้กระทำความผิด เช่น การจัดสายตรวจออกตรวจตราป้องกัน การปฏิบัติการชุมชนสัมพันธ์ การระดมกวาดล้างอาชญากรรม การสืบสวนติดตามคนร้าย เป็นต้น (W.W. & McLaren, R. C., 1973: 145)

2. การปราบปรามอาชญากรรม ซึ่งตำรวจในประเทศไทยนั้นจะเป็นหน่วยงานหลักมีหน้าที่ในการป้องกันปราบปรามอาชญากรรม สำหรับประเด็นนี้ ชาย เสวิกุล (2517: 130) ได้สรุปบทบาทหน้าที่ของตำรวจไทยไว้ ดังนี้

2.1) ตำรวจมีหน้าที่รักษากฎหมาย (Enforcing the Laws) การที่มีกฎหมายกำหนดห้ามมิให้กระทำการบางอย่างหรือบังคับบางอย่าง ก็เพื่อป้องกันสังคมไม่ให้เกิดอันตรายจากการกระทำ ละเว้นการกระทำนั้นจึงต้องมีกฎหมายและบทลงโทษไว้ หน้าที่ของตำรวจต้องป้องกันสังคมไม่ให้เกิดความเสียหาย หรืออันตรายด้วยการดูแลไม่ให้มีการกระทำความผิดกฎหมาย หากมีผู้กระทำความผิดขึ้นก็มีหน้าที่ต้องจับกุมมาดำเนินคดีตามกฎหมายต่อไป

2.2) ตำรวจมีหน้าที่ที่จะต้องรักษาความสงบเรียบร้อย (Preserving the Peace) ตำรวจจะต้องคอยตรวจดูแลมิให้สิ่งหนึ่งสิ่งใดที่จะมาทำลายความสงบเรียบร้อยของประชาชน หากมีสิ่งใดที่จะทำให้กระทบกระเทือนต่อความสงบเรียบร้อยของประชาชนแม้สิ่งนั้นจะเป็นการผิดกฎหมายหรือไม่ ก็ตาม ตำรวจจะต้องเข้าป้องกัน เข้าแก้ไข ช่วยเหลือบำบัดสิ่งนั้นให้เรียบร้อยหรือบรรเทาความร้ายแรงลง

2.3) ตำรวจมีหน้าที่ป้องกันชีวิตและทรัพย์สินของประชาชนมิให้เป็นอันตราย (Protecting Life and property) การป้องกันชีวิตและทรัพย์สินของประชาชนนี้เป็นการป้องกันจากอันตรายทุกอย่างที่อยู่ในหน้าที่ของตำรวจ มิใช่เป็นการป้องกันจารโจรผู้ร้ายเท่านั้นการปฏิบัติหน้าที่ของตำรวจหลายประการ ที่เป็นการป้องกันอันตรายอันเกิดจากการกระทำของตนเองหรือเป็นการช่วยเหลือทางอ้อม เช่น การควบคุมจัดการจราจร

2.4) ตำรวจมีหน้าที่สืบสวน (Investigation Crimes) ทั้งก่อนหน้าที่จะมีการกระทำความผิดและภายหลังการกระทำความผิด โดยหน้าที่การสืบสวนก่อนที่จะมีการกระทำความผิด คือ การป้องกันมิให้การกระทำความผิดเกิดขึ้น ส่วนการสืบสวนภายหลังการกระทำความผิดเกิดขึ้นแล้วเพื่อเป็นการบรรเทาความเสียหายโดยการติดตามเอาทรัพย์สินกลับคืนมา หรือเพื่อจะนำผู้กระทำความผิดมาลงโทษตามกฎหมาย

2.5) ตำรวจมีหน้าที่ให้บริการแก่ประชาชน (Serving the Public) หน้าที่ในการให้บริการประชาชนเป็นเรื่องที่เจ้าหน้าที่ตำรวจต้องช่วยเหลือ และให้ความสะดวกกับประชาชนด้วยประการต่างๆ เช่น โกล่เกลี่ยคดีแพ่ง นำส่งเด็กหายพลัดหลง ซึ่งก็มีส่วนในการป้องกันอาชญากรรม เช่น การโกล่เกลี่ยข้อพิพาทอาจทำให้คู่กรณีตัดสินใจไม่ทำร้ายกัน การช่วยเหลือเด็กพลัดหลงเป็นการป้องกันเด็กจากกลุ่มมิจฉาชีพ เป็นต้น

2.6) นอกจากที่กล่าวมาแล้วตำรวจยังมีหน้าที่อื่นๆ อีกมากมายหลายอย่าง เช่น ในยามสงครามตำรวจต้องทำหน้าที่เป็นตำรวจสนามทำการรบและป้องกันการต่อสู้เข้าศึก ตำรวจตระเวนชายแดนมีหน้าที่ตรวจตราบริเวณชายแดนของประเทศ

จากเนื้อหาที่เกี่ยวกับหน้าที่ของข้าราชการตำรวจที่นำมาเสนอนี้ จะเห็นว่าตำรวจจะมีหน้าที่หลักในการป้องกันและปราบปรามอาชญากรรมที่เกิดขึ้นภายในสังคม นอกจากนี้แล้วตำรวจยังมีหน้าที่รักษากฎหมายดูแลไม่ให้มีการกระทำความผิดกฎหมาย หากมีผู้กระทำความผิดขึ้นก็มีหน้าที่ต้องจับกุมมาดำเนินคดีตามกฎหมายต่อไป และรักษาความสงบเรียบร้อย จะต้องคอยตรวจดูแลให้สิ่งหนึ่งสิ่งใดที่จะมาทำลายความสงบเรียบร้อยของประชาชน หากมีสิ่งใดที่จะทำให้กระทบกระเทือนต่อความสงบเรียบร้อยของประชาชน ตำรวจจะต้องเข้าป้องกันแก้ไขพร้อมทั้งช่วยเหลือบำบัดสิ่งนั้นให้เรียบร้อยหรือบรรเทาความร้ายแรงลง พร้อมทั้งช่วยป้องกันชีวิตและทรัพย์สินของประชาชนมิให้เป็นอันตราย ด้วยการสืบสวนก่อนที่จะมีการกระทำความผิดเพื่อป้องกันมิให้มีการกระทำความผิดเกิดขึ้นและสืบสวนภายหลังการกระทำความผิดเกิดขึ้นแล้วก็เพื่อเป็นการบรรเทาความเสียหายและนำผู้กระทำความผิดมาลงโทษตามกฎหมาย นอกจากจะป้องกันและคอยปราบปรามผู้ที่คิดจะกระทำความผิดแล้วตำรวจจะต้องคอยให้บริการแก่ประชาชนคอยอำนวยความสะดวกให้กับประชาชนในเรื่องต่าง ๆ

จริยศาสตร์กับการปฏิบัติหน้าที่ของข้าราชการตำรวจ

จากเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับตำรวจที่ผู้เขียนได้นำมาเสนอ จะทำให้เห็นถึงประวัติความเป็นมาและหน้าที่ความรับผิดชอบที่เป็นงานสำคัญตำรวจจะต้องปฏิบัติ จุดประสงค์หลักๆ ก็เพื่อป้องกันและปราบปรามอาชญากรรมที่จะเกิดขึ้นกับสังคม คอยเพิ่มความสันติสุข และป้องกันทรัพย์สินสมบัติของประชาราษฎร์ คอยตรวจตราระวังภัยที่จะเกิดขึ้นในสังคม

ในปัจจุบันนี้กิจการของตำรวจได้ถูกพัฒนาให้มีความทันสมัยเทียบเท่ากับกิจการด้านตำรวจของนานาประเทศ มีมาตรฐานเทียบเท่าในระดับสากล โดยมีสำนักงานตำรวจแห่งชาติเป็นหน่วยที่ขึ้นตรงต่อสำนักนายกรัฐมนตรีเป็นผู้ควบคุมดูแลตำรวจทั้งหมดภายในประเทศ ซึ่งจะมีหน้าที่หลักก็คือการป้องกันและปราบปรามอาชญากรรมที่เกิดขึ้นภายในสังคม นอกจากนี้แล้วตำรวจยังมีหน้าที่รักษากฎหมายดูแลไม่ให้มีการกระทำความผิดกฎหมาย หากมีผู้กระทำความผิดขึ้นก็มีหน้าที่ต้องจับกุมมาดำเนินคดีตามกฎหมายต่อไป และรักษาความสงบเรียบร้อย จะต้องคอยตรวจดูแลให้สิ่งหนึ่งสิ่งใดที่จะมาทำลายความสงบเรียบร้อยของประชาชน หากมีสิ่งใดที่จะทำให้กระทบกระเทือนต่อความสงบเรียบร้อยของประชาชน ตำรวจจะต้องเข้าป้องกันแก้ไขพร้อมทั้งช่วยเหลือบำบัดสิ่งนั้นให้เรียบร้อยหรือบรรเทาความร้ายแรงลง พร้อมทั้งช่วยป้องกันชีวิตและทรัพย์สินของประชาชนมิให้เป็นอันตราย ด้วยการสืบสวนก่อนที่จะมีการกระทำความผิดเพื่อป้องกันมิให้มีการกระทำความผิดเกิดขึ้นและสืบสวนภายหลังการกระทำความผิดเกิดขึ้นแล้วก็เพื่อเป็นการบรรเทาความเสียหายและนำผู้กระทำความผิดมาลงโทษตามกฎหมาย นอกจากจะป้องกันและคอยปราบปรามผู้ที่คิดจะกระทำความผิดแล้วตำรวจจะต้องคอยให้บริการแก่ประชาชนคอยอำนวยความสะดวกให้กับประชาชนในเรื่องต่าง ๆ

แต่ความเป็นจริงในการปฏิบัติหน้าที่ของตำรวจในแต่ละวันจะต้องเจอกับปัญหามากมายที่หลากหลายและซับซ้อน จึงทำให้บางครั้งก็อาจไม่สามารถที่จะตัดสินใจอย่างเที่ยงธรรมได้จะมีตัวอย่างให้เห็นได้ทั่วไปทางสื่อต่างๆ

นอกจากตำรวจจะมีประมวลจริยธรรมข้าราชการตำรวจเป็นกรอบในการปฏิบัติหน้าที่แล้วจำเป็นจะต้องมีหลักเกณฑ์ทางจริยศาสตร์ช่วยในการตัดสินใจปัญหาที่เกิดขึ้นอย่างน้อยที่สุดจะต้องใช้แนวคิดทางจริยศาสตร์ที่สำคัญดังต่อไปนี้

แนวคิดแรก ได้แก่ ประโยชน์นิยม (Utilitarianism) ที่เน้นในเรื่องหลักความสุข (The Greatest Happiness Principle) มุ่งทำประโยชน์ให้มหาชนเป็นแกนหลัก และถือว่าการกระทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งในตัวตัวเองไม่มีดีหรือชั่ว ผิดหรือถูก แต่ขึ้นอยู่กับข้อเท็จจริงที่ว่า กระทำนั้นก่อให้เกิดประโยชน์ได้มากแค่ไหน ซึ่งประโยชน์ก็คือสิ่งที่ก่อให้เกิดความสุขหรือให้หลุดพ้นจากความทุกข์นั้นเองนับเป็นสุขนิยมเพราะถือว่าความสุขเป็นสิ่งที่ดีที่สุดของมนุษย์ เมื่อความสุขเป็นสิ่งที่ดีที่สุดของมนุษย์แล้วการกระทำที่พาไปสู่ความสุขก็ย่อมถูกถ่วงกันข้ามจากนั้นก็ถือว่าเป็นผิด จึงมองว่าความดีกับความสุขเป็นเรื่องเดียวกัน การกระทำอย่างหนึ่งไม่อาจพูดได้อย่างชัดเจนว่าถูกหรือผิด หรือไม่อาจบอกได้ว่าเป็นขาวหรือดำ ความผิดถูกความผิดจะมีระดับ คือ ถูกมากหรือถูกน้อย ทั้งนี้เพราะความถูกถูกพันอยู่กับความสุข และความสุขที่เกิดขึ้นจากการกระทำต่างกันั้นก็อาจจะมีปริมาณมากน้อยต่างกัน ดังนั้น ความถูกความผิดจึงพูดได้เหมือนกันว่ามีมากมีน้อย (ศ.ดร. วิทย์ วิศทเวทย์, 2532: 99-100)

แนวคิดที่สอง ได้แก่ หน้าที่นิยม (Functionalism) เป็นแนวคิดที่ตรงกันข้ามกับแนวคิดแรก จะมีแนวคิดที่ว่า การกระทำที่มีคุณค่าทางจริยธรรมก็คือการกระทำตามกฎหมายสมบูรณ์ (absolute-law) ซึ่งจะไม่มีการยกเว้น นั่นก็หมายความว่า ถ้าการกระทำนั้นถูกก็ต้องถูกเสมอไปจะมีกรณียกเว้นที่ผิดไม่ได้ และทำตามกฎนี้ผู้กระทำไม่ต้องสนใจผลที่ติดตามมาของการกระทำว่า การกระทำนั้นจะก่อให้เกิดผลดีหรือประโยชน์หรือความสุขแก่ผู้กระทำและผู้ที่เกี่ยวข้องหรือไม่ เพราะการพิจารณาในแง่ที่เป็นการทำให้การกระทำตามกฎหมายเป็นการกระทำโดยมีเป้าหมายอย่างอื่นหรือกล่าวว่าการกระทำนั้นมีคุณค่าเพราะเป้าหมายอื่น ในกรณีนี้หากเป้าหมายนั้นไม่สามารถบรรลุได้หรือมนุษย์ได้เปลี่ยนการกำหนดเป้าหมายเป็นอย่างอื่น การทำตามกฎเดิมนี้อาจจะไม่มีคุณค่าทันที นั่นก็หมายความว่า การกระทำจะขาดคุณค่าที่แน่นอนทางจริยธรรมอีกด้วย ทั้งนี้ สาเหตุที่ทำให้การกระทำมีคุณค่าทางจริยธรรมไม่แน่นอนก็เพราะเกณฑ์ตัดสินทางจริยธรรมวางอยู่บนอารมณ์ความรู้สึกของมนุษย์นั่นเอง (ผศ.ชัชชัย คุ่มทวีพร, 2541: 123) ทำให้มุ่งเน้นสอนในประเด็นเรื่องเจตนากับผลการกระทำ เจตนาที่ดีกับหน้าที่ และหน้าที่กับกฎศีลธรรม จากที่มีแนวคิดลักษณะจึงทำให้มีจุดเด่นก็คือ การสอนให้คนสำนึกในหน้าที่ ผลประโยชน์ไม่มีความติดอะไรกับทางศีลธรรมแต่ความซื่อสัตย์ที่เกิดจากความสำนึกในหน้าที่ต่างหากที่เป็นสิ่งประเสริฐ ไม่ควรยกตนให้สูงเหนือกฎ เพราะกฎศีลธรรมจะไม่มีข้อยกเว้นสำหรับผู้ใดเมื่อทำผิดแล้วก็ย่อมผิดไม่ต่างกันทุกคน

แนวคิดที่สาม ได้แก่ อัตถิภาวนิยม (Existentialism) มีแนวคิดที่เน้นให้มนุษย์มีเสรีภาพเห็นความสำคัญของความเป็นตัวของตัวเอง ไม่ต้องการให้มนุษย์จะต้องกลายเป็นเครื่องจักร เพราะความเจริญทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีทำให้สังคมมีความซับซ้อนมากขึ้นจนเข้ามาเป็นสิ่งที่กำหนดให้มนุษย์แสดงบทบาทที่ถูกกำหนดโดยสังคม โดยเฉพาะสังคมที่เจริญแล้วมนุษย์จะเอาตัวเองไปผูกพันกับเครื่องจักรและเทคโนโลยีมากขึ้น จนความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ด้วยกันก็ค่อยๆ ห่างออกจากกันจนไม่มีเวลามาพิจารณาตัวเองว่าอยากทำอะไรแต่รู้ว่าตัวเองจะต้องทำเพียงเท่านั้น แนวคิดนี้จะมองว่า เสรีภาพ (Freedom) ที่จะทำอะไรหรือเลือกอะไรก็ได้ นับเป็นแก่นของมนุษย์อย่างหนึ่ง เสรีภาพจึงเป็นลักษณะที่เป็นแก่นของจิตมนุษย์ แต่เสรีภาพในที่นี้ไม่ใช่เสรีภาพที่จะทำอะไรก็ได้ดังใจคิด ไม่ใช่สัมฤทธิ์ผลของการตัดสินใจว่า จะเลือกทำสิ่งนี้แล้วต้องทำสำเร็จ แต่เสรีภาพจะอยู่ที่ความสามารถในการตัดสินใจเลือกนั่นเอง แต่เสรีภาพของบุคคลหนึ่งอาจจะขัดกับเสรีภาพของอีกบุคคลหนึ่งได้ เพราะมนุษย์สามารถเลือกหรือตัดสินใจจะอย่างไรก็ได้ แต่จะหลีกเลี่ยงไม่เอื้อเพื่อต่อเสรีภาพไม่ได้ จึงเป็นวิบากกรรมของมนุษย์ที่มีพันระกับเสรีภาพของตัวเอง และจำเป็นจะต้องยอมรับเสรีภาพนั้นโดยไม่มีเงื่อนไข ด้วยเหตุนี้ ฌอง ปอล ซาทร์ ปรัชญาเมธีชาวฝรั่งเศสผู้เผยแพร่แนวคิดนี้ได้กล่าวไว้ว่า “มนุษย์ถูกสาปให้ไม่มีเสรีภาพ (Man is condemned to be free)” จึงทำให้ไม่สามารถจะปฏิเสธเสรีภาพได้ (บุญมี แทนแก้ว, 2550: 137)

แนวคิดสุดท้าย พุทธจริยศาสตร์ จะให้ความสำคัญต่อเจตนาที่หมายถึง ความตั้งใจ ความจงใจ หรือความมุ่งหมายที่บุคคลจะกระทำสิ่งใดก็จะให้เกิดผลสมบูรณ์ไม่ว่าทางดีหรือไม่ดีหรือทางชั่วล้วนต้องอาศัยเจตนาทั้งสิ้น อีกความหมายถึงอาจจะหมายถึง ความพอใจ หรือฉันทะ (will) ที่ เป็นความต้องการที่จะทำ ใฝ่ใจรักที่จะทำสิ่งนั้นอยู่เสมอและปรารถนาจะทำให้ได้ผลสมบูรณ์ยิ่ง ๆ ขึ้นไปได้ หรืออาจจะหมายถึงการกระทำอะไรต้องมีสติ คือ ระลึกว่า จะทำอะไรที่เป็นความดีหรือความชั่ว และมีสติสัมปชัญญะ คือ รู้ตัวว่ากำลังทำสิ่งนั้นอย่างจริงก็ได้ ดังนั้น เจตนาจึงเกิดที่จิตใจของบุคคลผู้จะประกอบกิจกรรมหรือปฏิบัติหน้าที่ทุกขณะและทุกสิ่งทุกอย่างไม่ว่าจะเป็นกิจกรรมที่เล็กหรือใหญ่ก็ตามกิจกรรมนั้นจึงจะมีผลสมบูรณ์ได้ และมีพุทธพจน์บทหนึ่งว่า “เจตนาหิ ภิกขเว กมมํ วทามิ เจตยิตวา กมมํ กโรมิ กาเยน วาจาเย มนสา” แปลว่า “ภิกษุทั้งหลาย เรากล่าวว่า เจตนาอันนี้แหละเป็นกรรมเมื่อมีเจตนาแล้ว บุคคลย่อมกระทำความกรรมโดยทางกาย วาจา ใจ” อาจกล่าวได้ว่า พุทธจริยศาสตร์เน้นในเรื่องของเจตนาอันเกิดจากจิต ซึ่งเป็นเหตุและจะเกิดผลตามเหตุนั้นๆ ด้วยเหตุนี้ ถ้าเหตุนี้ผลก็ย่อมดี และถ้าเหตุไม่ดีผลก็ย่อมไม่ดีเช่นกันอันถือว่าเป็นกฎแน่นอน ดังนั้น ผู้มีเจตนาดีปฏิบัติหน้าที่ของตนอย่างถูกต้องด้วยดีย่อมเกิดผลดีมีความสาธุตามมา ตรงกันข้ามถ้าผู้มีเจตนาไม่ดีและไม่ปฏิบัติตามหน้าที่ของตนด้วยดีแล้วก็ย่อมเกิดผลไม่ดีหรือไม่ก่อเกิดผลดีทั้งแก่ตนและสังคม

บทสรุป

เมื่อกล่าวถึงหน้าที่ของตำรวจโดยใช้กรอบของแนวคิดทางจริยศาสตร์จะพบว่า ถ้ายึดเอาแนวคิดกลุ่มประโยชน์นิยมมากจนเกินไปก็จะมีลักษณะที่มุ่งเน้นเอาเรื่องของประโยชน์มากจนเกินไปจนอาจทำให้ผลของการตัดสินใจผิดถูกขาดความเที่ยงธรรมได้ก่อให้เกิดปัญหาตามในภายหลังได้ จึงจำเป็นต้องพิจารณาให้ถี่ถ้วนเสียก่อนทั้งนี้จะต้องพิจารณาว่าสิ่งที่เป็นประโยชน์นั้นเป็นประโยชน์สำหรับคนหมู่มากจริงหรือไม่ หรือเป็นเพียงประโยชน์ของคนกลุ่มน้อยเท่านั้น ซึ่งถ้าพิจารณาจากหลักฐานที่เป็นจริงก็จะได้ความจริงตามมาด้วยเช่นกัน หรือจะปฏิบัติหน้าที่ด้วยการยึดเอาแนวคิดของกลุ่มหน้าที่นิยมที่มุ่งเน้นในเรื่องของกฎระเบียบของสังคม หรือกฎหมายที่ตราขึ้นมาก ก็จะทำให้กลายเป็นว่าไม่ให้ความสำคัญกับความรู้สึกของมนุษย์เพราะยึดถือแต่ความเคร่งครัดตายตัวว่าตามกฎระเบียบมากจนกลายเป็นไม่รู้จักผ่อนหนักผ่อนเบา แต่ถ้าไม่ถือมีหลักการทางกฎหมายที่เป็นข้อตกลงของสังคมเป็นสิ่งยึดเหนี่ยวก็จะทำให้สังคมนั้นขาดความสงบสุขได้เช่นกัน แต่ถ้าปล่อยให้มีเสรีภาพตามทัศนะของกลุ่มอัตถิภาวะนิยมก็อาจเป็นเรื่องดีถ้าเป็นการเลือกกระทำในสิ่งที่ดีไม่ผิดกฎระเบียบ ขนบธรรมเนียมและประเพณีของสังคมก็อาจจะทำให้สังคมดูเหมือนจะขาดหลักยึดที่เป็นกลางได้สำหรับพุทธศาสตร์แล้วจะมองว่า เจตนาที่จะกระทำนั้นสำคัญที่สุด ถ้าเจตนาที่จะกระทำดีแล้วผลที่ตามมาก็ย่อมดีด้วยเช่นกัน

ดังนั้น การที่ตำรวจจะนำเอาแนวคิดทางจริยศาสตร์นำไปปรับใช้กับการปฏิบัติหน้าที่นั้นจำเป็นต้องไตร่ตรองให้ดีเสียก่อนเป็นเบื้องต้นและนำไปประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับสถานการณ์ของปัญหาที่เกิดขึ้น เพราะการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นหลากหลายก็อาจจะไม่มีวิธีการที่แก้ไขปัญหาที่ตายตัวเช่นกันจำเป็นต้องปรับนำไปใช้ให้เหมาะสมกับปัญหาที่เกิดขึ้น ก็ถือว่าแนวคิดทางจริยศาสตร์ตามที่ได้อภิปรายมานั้นเป็นวิธีการทางเลือกในการช่วยแก้ปัญหาได้อีกช่องทางหนึ่งสำหรับเจ้าหน้าที่ตำรวจผู้ปฏิบัติหน้าที่คอยเฝ้าตรวจตราระวังภัยอันตรายและป้องกันและปราบปรามอาชญากรรมที่จะเกิดขึ้นในสังคม

เอกสารอ้างอิง

- ซัชชัย คุ่มทวีพร, ผศ. (2541). จริยศาสตร์: ทฤษฎีและการวิเคราะห์ปัญหาจริยธรรม. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์เจนเตอร์เพรส.
- ชาย เสวิกุล. (2517). อาชญาวิทยาและทัณฑ์วิทยา. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ธีรบุล จิตตาริษฐ์, พลตำรวจตรี. (2514). คู่มือตำรวจนครบาล. กรุงเทพฯ: พิมพ์ลักษณ์.
- บุญมี แท่นแก้ว. (2550). จริยศาสตร์ (ETHICS). พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์.
- ประยุทธ์ สิทธิพันธ์. (2519). พระมหากษัตริย์กับประวัติศาสตร์ตำรวจสยาม. กรุงเทพฯ: วชิรรินทร์การพิมพ์.
- วิทย์ วิศทเวทย์, ศ.ดร. (2532). จริยศาสตร์เบื้องต้นมนุษย์กับปัญหาจริยธรรม. พิมพ์ครั้งที่ 7. กรุงเทพฯ: อักษรเจริญทัศน์.
- วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี. “องค์การตำรวจอาชญากรรมระหว่างประเทศ”. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://th.wikipedia.org/wiki/องค์การตำรวจอาชญากรรมระหว่างประเทศ>. [14 กรกฎาคม 2566]
- วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี. “ตำรวจไทย”. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://th.wikipedia.org/wiki/ตำรวจไทย>. [15 กรกฎาคม 2566]
- ศูนย์ข้อมูลกลางวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม. “ศิลปินภาษาไทย”. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <http://www.m-culture.in.th/album/171424/js/> [12 กรกฎาคม 2566]
- W.W. & McLaren, R.C. (1973). Police administration. New York: McGraw-Hill.

วัฒนธรรมไทยบนพื้นฐานของพระพุทธศาสนา

THAI CULTURAL BASED ON BUDDHISM

ณทิพรดา ไชยศิลป์⁴

Natiprada Chaisin

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาวัฒนธรรมไทยบนพื้นฐานของพระพุทธศาสนา ผลการศึกษาพบว่า วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นจึงสามารถที่จะเปลี่ยนแปลง ปรับปรุง หรือผลิตขึ้นมาใหม่ได้ตลอดเวลา ซึ่งสามารถผสมผสานให้เข้ากันได้กับวัฒนธรรมที่แตกต่างได้และถูกถ่ายทอดด้วยการสั่งสอนและเรียนรู้สืบทอดกันมาจนกลายเป็นสัญลักษณ์แสดงถึงความเจริญและความเสื่อมของแต่ละสังคม สำหรับวิวัฒนาการของวัฒนธรรมไทยจะแบ่งออกเป็น 4 ขั้นตอน ได้แก่ 1) ระยะรวมตัวเป็นประเทศ ตั้งแต่ก่อนรวมตัวเป็นประเทศ 2) ระยะเติบโตต่อเนื่อง เริ่มตั้งแต่สมัยพ่อขุนรามคำแหงมหาราชถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น 3) ระยะปรับตัวรับวัฒนธรรมตะวันตก เริ่มสมัยรัชกาลที่ 4 ถึงการเปลี่ยนแปลงการปกครองในปี พ.ศ. 2475 และ 4) ระยะแห่งการเปลี่ยนแปลงขนาดใหญ่ตั้งแต่สมัยหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ถึงปัจจุบัน จากการที่วัฒนธรรมไทยมีพระพุทธศาสนาเป็นพื้นฐานส่งผลให้สังคมเข้มแข็งเกิดคุณค่าในการดำเนินชีวิตกล่าวคือ คุณค่าของศีลธรรมบนหลักอริยมรรคมีองค์ 8 คุณค่าของเนติธรรมบนพื้นฐานของหลักพรหมวิหาร 4 คุณค่าของวัตรธรรมทางด้านศิลปกรรมแสดงถึงหลักพุทธธรรมที่สอดแทรกอยู่ในงานศิลปะ เช่น การสร้างพระพุทธรูปปางสมาธิเป็นพุทธานุสตรียาลึกถึงหลักธรรมที่ตรัสรู้ ได้แก่ อริยสัจ 4 และคุณค่าของสหธรรมบนพื้นฐานของหลักสังคหวัตถุ 4 ส่งเสริมวัฒนธรรมทางสังคมและคุณธรรมที่ทำให้มนุษย์อยู่ร่วมกันอย่างผาสุกก่อให้เกิดความสมดุลระหว่างวัตถุกับจิตใจ

คำสำคัญ: วัฒนธรรมไทย, พระพุทธศาสนา

Abstract

This article aims to study Thai culture based on Buddhism. The study found that; Culture is human-made and therefore can be changed, improved or reproduced over time. Which can be mixed to be compatible with different cultures and was transmitted by teaching and learning from one another until becoming a symbol representing the prosperity and decline of each society. For the evolution of Thai culture, it is divided into 4 stages: 1) National reunification period since before the country was merged. 2) Continuous growth phase Starting from the era of King Ramkhamhaeng the Great to the early Rattanakosin period. 3) Phase of

⁴ คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย/Faculty of Education, Mahamakut Buddhist University
Corresponding author, E-mail: natiprada.cha@mbu.ac.th

adaptation to Western culture Beginning the reign of King Rama IV until the change of government in the year 1932, and 4) a period of great change from the period after World War II to the present. As a result of the Thai culture based on Buddhism, it has resulted in a strong society, creating value for life. That is, the value of morality based on the Noble Eightfold Path. The value of the Legal Culture based on the Brahmvihara 4. The value of Material Culture in art reflects the principles of Buddhism that are embedded in the arts. For example, building a Buddha image in the meditation posture to commemorate the enlightenment principles, namely the Four Noble Truths, and the value of Joint culture on the basis of Sanghavadthu 4. It promotes a social and moral culture in which people live together in harmony, creating a balance between material and spiritual.

Keyword: Thai Cultural, Buddhism.

บทนำ

แต่เดิมคนไทยส่วนใหญ่จะมีวิถีชีวิตเป็นสังคมเกษตรกรรมมีการดำรงชีวิตอย่างเรียบง่าย มีความเป็นอยู่ที่ใกล้ชิดและอิงอาศัยธรรมชาติก่อให้เกิดเป็นวัฒนธรรมไทยที่มีระบบความรู้ ความเชื่อ คุณค่า และวิถีชีวิตที่สอดคล้องกับธรรมชาติ และส่งต่อสืบทอดกันมาจากรุ่นสู่รุ่นเป็นระยะเวลาที่ยาวนานจนกลายมาเป็น “ภูมิปัญญาไทย” ถือเป็นมรดกทางสังคมไทยที่มีลักษณะเฉพาะทั้งในด้านขนบธรรมเนียมและประเพณีของไทย ที่กลมกลืนกับธรรมชาติ อาทิเช่น วัฒนธรรมข้าวพระราชพิธีจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ ประเพณีลอยกระทง บูชาพระแม่คงคาประเพณีเข้าพรรษาการบวชนาค เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีลักษณะเฉพาะของคนไทยที่สำคัญก็คือ รักสถาบันชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ แต่เมื่อก้าวเข้าสู่ยุคโลกาภิวัตน์ (Globalization) ก่อให้เกิดวัฒนธรรมใหม่ที่หลากหลายและได้เข้ามาทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในสังคมไทยอย่างรวดเร็วด้วยความเจริญก้าวหน้าทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีส่งผลให้โครงสร้างสังคมไทยที่แต่เดิมนั้นเป็นสังคมเกษตรกรรม ได้เปลี่ยนแปลงเป็นสังคมอุตสาหกรรม ความเจริญทางด้านเทคโนโลยีทำให้มีการพัฒนาทางด้านสื่อสารจึงทำให้การรับข้อมูลข่าวสารได้อย่างรวดเร็วและไร้ขีดจำกัด ทำให้เกิดความแตกต่างทางความคิดซึ่งมีผลต่อการดำเนินชีวิต ถ้าขาดความเข้าใจซึ่งกันและกันก็จะเกิดเป็นสาเหตุทำให้เกิดความขัดแย้งในสังคมได้ ซึ่งจะนำมาซึ่งปัญหาเศรษฐกิจ ปัญหาการเมือง ปัญหาสังคม และปัญหาวัฒนธรรม ส่วนหนึ่งจะเกิดจากการนำความรู้ด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีที่คิดค้นได้มาใช้อย่างเห็นแก่ตัว ด้วยการทำลายสิ่งแวดล้อม และเอาเปรียบเพื่อนมนุษย์ด้วยกันเอง สอดคล้องกับคำกล่าวของนายแพทย์ประเวศวະสี ว่า “คลื่นวิกฤตการณ์แห่งการทำลายตนเอง” (ศ.ดร. เอกวิทย์ ณ ถลาง, 2544: 25-26) เพราะสมาชิกของภายในสังคมนั้นเองที่เป็นผู้ทำลายระบบโครงสร้างอำนาจทางเศรษฐกิจและการเมือง ทำให้เกิดความเหลื่อมล้ำทางวัฒนธรรมและสังคมที่เกิดจากการพัฒนาที่ตัดขาดจากรากฐานเดิมของวัฒนธรรมไทยนับเป็นการทำลายตนเองและส่งผลกระทบอย่างกว้างขวางจนยากที่จะแก้ไขได้ จากปัญหาดังกล่าว ผู้เขียนมองว่า ปัญหาที่เกิดขึ้นเพราะขาดความเข้มแข็งทางวัฒนธรรมจนนำไปสู่ความเข้าใจผิดในการพัฒนาเป็นคลื่นวิกฤตการณ์แห่งการทำลายตนเอง จึงต้องการศึกษาเกี่ยวกับวิวัฒนาการของวัฒนธรรมไทยที่อยู่บนพื้นฐานของพระพุทธศาสนา เพื่อนำมาปรับใช้ใน

ชีวิตประจำวันและเป็นแนวทางในการป้องกันตลอดถึงการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ที่อาจเกิดขึ้นทั้งในระดับปัจเจกบุคคลและกลุ่มสังคม

ความหมายของวัฒนธรรม

สำหรับวัฒนธรรมอาจเริ่มต้นจากการที่มนุษย์อยู่รวมกันเป็นกลุ่มที่ไม่ใหญ่มากและมีความต้องการขั้นมูลฐานในการดำเนินชีวิตที่ไม่ซับซ้อนมากนัก เช่น การหาอาหารเพียงพอแก่ความต้องการเท่านั้น เสื้อผ้าสำหรับปกปิดร่างกาย เพื่อกันความร้อนหนาว แต่เมื่อความต้องการเหล่านั้นถูกตอบสนองทำให้เกิดความต้องการเพิ่มขึ้นจนกลายเป็นความต้องการทางสังคมก่อให้เกิดวัฒนธรรม และทำให้เกิดความต้องการสิ่งอื่น ๆ ตามมา จนกลายเป็นวัฒนธรรมของสังคมที่แสดงถึงความเจริญ และความเสื่อม ตลอดจนวิวัฒนาการความเป็นมาของมนุษย์ในแต่ละสังคม ดังนั้น ในการศึกษาเรื่องวิวัฒนาการของวัฒนธรรมไทยควรทำความเข้าใจในเรื่องวัฒนธรรมในด้านต่าง ๆ เพื่อเป็นการสร้างความเข้าใจเบื้องต้นเกี่ยวกับวัฒนธรรม ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

ราชบัณฑิตยสถาน (2532: 101) ได้ให้ความหมายไว้ใน “พจนานุกรมศัพท์สังคมวิทยา อังกฤษ-ไทย” ว่า “วัฒนธรรมเป็นความเชื่อรวมสำหรับแบบอย่างของพฤติกรรมที่ได้มา และถ่ายทอดกันไปทางสังคมโดยอาศัยสัญลักษณ์ วัฒนธรรมจึงเป็นชื่อสำหรับสมมุติผลที่เด่นชัดทั้งหมดของกลุ่มมนุษย์ เช่น ภาษา การทำเครื่องมืออุตสาหกรรม ศิลปะ วิทยาศาสตร์ กฎหมาย การปกครอง ศีลธรรม และศาสนา รวมถึงอุปกรณ์ที่เป็นวัตถุหรือสิ่งประดิษฐ์ ซึ่งถือเป็นสมมุติผลทางวัฒนธรรม ที่แสดงถึงปัญญาสามารถใช้สอยได้ เช่น อาคาร เครื่องมือ เครื่องมือสื่อสาร เป็นต้น”

สำนักคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ (2538: 54) ได้ให้ความหมายไว้ว่า “วัฒนธรรมเป็นคำที่มีความหมายกว้างซึ่งรวมถึงวิถีชีวิตความเป็นอยู่ การใช้ภาษาและขนบธรรมเนียมประเพณี ซึ่งเป็นสิ่งที่สังคมสร้างขึ้นแล้วถ่ายทอดด้วยการสั่งสอนและเรียนรู้สืบทอดกันมา มีลักษณะเปลี่ยนแปลง ผสมผสานให้เข้ากันได้กับวัฒนธรรมที่แตกต่าง”

ศาสตราจารย์พระยาอนุมานราชธน (เสถียร โกเศศ) ได้ให้ความหมาย วัฒนธรรม คือ สิ่งที่มีมนุษย์เปลี่ยนแปลง ปรับปรุง ผลิตร่วมกันเพื่อความเจริญงอกงามในวิถีชีวิตมนุษย์ ในส่วนรวมที่ถูกถ่ายทอดกันได้เลียนแบบกันได้ เอาอย่างกันได้ รวมทั้งเป็นสิ่งที่อันเป็นผลผลิตส่วนรวมที่มนุษย์ได้เรียนรู้จากคนรุ่นก่อนสืบทอดเป็นประเพณีกันมา ตลอดจนความคิดเห็นความรู้สึกร่วมกันและกิริยาอาการ หรือการกระทำใด ๆ ของมนุษย์ในสังคมส่วนรวมมีความเป็นพินัยเดียวกัน และสำแดงออกมาให้ปรากฏเป็นภาษา ศิลปะ ความเชื่อถือ ระเบียบ ประเพณี เป็นต้น เป็นมรดกทางสังคมซึ่งสังคมยอมรับและรักษาไว้ให้เจริญงอกงาม (สำนักคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, 2538: 54)

สุชีพ ปุณฺณานุภาพ (2540: 3) ได้ให้ความหมายของวัฒนธรรมไว้ว่า “เป็นมรดกทางสังคม คือ ลักษณะเฉพาะในการครองตนและครองชีวิตรวมทั้งขนบประเพณีประจำกลุ่มของคนที่อยู่รวมกันเป็นพวก และมีการสืบทอดกันต่อ ๆ มา มีการพัฒนาเปลี่ยนแปลง หรือเจริญงอกงามตามยุคสมัย”

อานนท์ อาภาภิรม กล่าวว่า วัฒนธรรม หมายถึง วิธีการดำเนินชีวิต กระบวนการพฤติกรรมและบรรดาผลงานทั้งมวลที่มนุษย์ได้สร้างสรรค์ขึ้น ตลอดจนความคิด ความเชื่อ และความรู้ เป็นต้น (วรวิธ สุวรรณฤทธิ์ และคณะ, 2546: 46)

งามพิศ สัตย์สงวน (2542: 2) ได้ให้ความหมายทางด้านมานุษยวิทยาไว้ว่า “วัฒนธรรม หมายถึง วิถีชีวิต หรือความเป็นอยู่ของมนุษย์ในทุกด้าน และแสดงออกมาทางพฤติกรรมมีการศึกษา และถ่ายทอดไปยังลูกหลานเครือญาติ โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อหล่อหลอมมนุษย์ในสังคมให้มีความคิด และการกระทำไปในทิศทางเดียวกัน เพื่อสะท้อนให้เห็นถึงวัฒนธรรมของกลุ่มชนนั้น ๆ รวมถึงหนทาง หรือวิธีการที่มนุษย์สร้างขึ้นเพื่อแก้ปัญหาพื้นฐาน และเพื่อความอยู่รอดของมนุษย์เอง”

รูธ เบเนดิกท์ (Ruth Benedict) นักมานุษยวิทยาได้ให้ทัศนะว่า วัฒนธรรมเป็นการศึกษาถึงบุคลิกภาพของมนุษย์ในสังคม เพื่อแสดงถึงความรู้ ความเชื่อ จริยธรรม อุปนิสัยต่าง ๆ โดยสรุปเป็นภาพรวมว่า วัฒนธรรมมีทั้งที่เป็นรูปแบบอ่อนโยน และมีลักษณะลุ่มหลงก้าวร้าว (ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2544: 54-58)

เซอร์เอ็ดเวิร์ด บี. ไทเลอร์ (Sir Edward B. Tylor) นักมานุษยวิทยาชาวอังกฤษได้ให้คำจำกัดความว่า “วัฒนธรรม คือ ผลรวมของระบบความรู้ความเชื่อ ศิลปะ จริยธรรม กฎหมาย ประเพณีตลอดจนความสามารถ และอุปนิสัยต่าง ๆ ซึ่งเป็นผลมาจากการเป็นสมาชิกของสังคม” (เอกพงศ์ ประสงค์เงิน, 2548: 11)

กล่าวโดยสรุป วัฒนธรรมนั้นเป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นนับตั้งแต่ภาษา ขนบธรรมเนียมประเพณี ศาสนา กฎหมาย ศิลปะ จริยธรรม ตลอดจนวิทยาการและเทคโนโลยีต่าง ๆ เพื่อการดำรงชีวิตของมนุษย์รู้จักใช้ประโยชน์จากธรรมชาติ และขณะเดียวกันก็ควบคุมความประพฤติของมนุษย์ด้วยกันเอง

ประเภทของวัฒนธรรม

โอเบิร์น (Ogburn) ได้จำแนกวัฒนธรรมออกเป็น 2 ประเภท ได้แก่

1. วัฒนธรรมทางวัตถุ (Material Culture) ได้แก่ สิ่งประดิษฐ์และเทคโนโลยีต่าง ๆ เช่น รถ บ้าน ตู้เย็น เครื่องบิน เป็นต้น

2. วัฒนธรรมที่ไม่เกี่ยวกับวัตถุ (Non-material Culture) เป็นนามธรรม (abstract) หมายถึง อุดมการณ์ ค่านิยม แนวความคิดในเรื่องการแข่งขันอย่างมีเหตุผล ประเพณีที่ปฏิบัติสืบทอดกันมาจนเป็นที่ยอมรับในกลุ่มของตนว่าดีงามเหมาะสม เช่น ศาสนา ความเชื่อ ทศนคติ เป็นต้น (กฤษณา วงษาสันต์, 2542: 85)

นอกจากนี้นักสังคมวิทยาบางท่านมีแนวความคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรมที่ไม่ใช่วัตถุว่ายังคลุมเครือ ถ้าให้ชัดเจนควรจำแนกวัฒนธรรมเป็น 3 ประเภทกล่าวคือ

1. วัฒนธรรมทางวัตถุ (Material-having) ได้แก่ สิ่งประดิษฐ์ที่มนุษย์ได้คิดสร้างขึ้น
2. วัฒนธรรมด้านความคิด (Ideals-thinking) ได้แก่ ความเจริญด้านวิทยาศาสตร์ ความเชื่อทางศาสนา วรรณคดี และสุภาษิต เป็นต้น

3. วัฒนธรรมที่เป็นบรรทัดฐาน (Norms-doing) ได้แก่ ระเบียบแบบแผน หรือประเพณีที่บุคคลในสังคมยึดถือและปฏิบัติร่วมกัน ซึ่งประกอบด้วย 1) วิถีประชา (Folkways) ได้แก่ การบวชเพื่อทดแทนคุณบิดามารดา การแต่งงานตามประเพณี เป็นต้น 2) จารีต (Mores) ได้แก่ ระเบียบแบบแผนที่บุคคลในสังคมจะต้องปฏิบัติตาม หากฝ่าฝืนถือว่าเป็นการกระทำผิดทางศีลธรรม สังคมอาจรังเกียจ เช่น การเลี้ยงดูบิดามารดาเมื่อท่านแก่เฒ่าและเราอยู่ในภาวะที่จะรับผิดชอบได้ เป็นต้น และ 3) กฎหมาย (Laws) ได้แก่ ระเบียบที่ทุกคนใน

สังคมต้องปฏิบัติตาม หากฝ่าฝืนจะถูกลงโทษตามตัวบทกฎหมาย หรือระเบียบข้อบังคับ (วรวิธ สุวรรณฤทธิ์ และคณะ, 2546: 50)

ลักษณะของวัฒนธรรม

ลักษณะของวัฒนธรรมจะมีอยู่ 2 ลักษณะ ได้แก่ Static คือ การเปลี่ยนแปลงที่เป็นไปค่อนข้างช้า และ Dynamic คือ การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว และเกิดขึ้นได้ 2 ทาง คือ

1. การเปลี่ยนแปลงเกิดจากภายใน คือ การค้นพบ หรือการประดิษฐ์ กล่าวคือ 1) การค้นพบ ได้แก่ กระบวนการเพิ่มพูนความรู้ซึ่งอาจเป็นการค้นพบความรู้ใหม่ๆ หรืออาจเป็นการทดสอบความรู้ที่มีอยู่แล้ว หรืออาจเป็นความรู้ที่มีอยู่เดิม และ 2) การประดิษฐ์ ได้แก่ การใช้ความรู้ที่มีอยู่แล้วเพื่อทำสิ่งอื่นขึ้นมา

2. การเปลี่ยนแปลงเกิดจากภายนอก คือ การกระจาย และการยืม กล่าวคือ 1) การกระจาย หมายถึง การที่วัฒนธรรมจากสังคมหนึ่งกระจายไปสู่สังคมอื่น และ 2) การยืม หมายถึง การนำวัฒนธรรมของสังคมอื่นมาใช้ ทำให้เกิดวัฒนธรรมใหม่ อาจแตกแขนงออกไปจากเดิม หรือทำให้วัฒนธรรมเดิมขยายตัวมากขึ้น (ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2545: 24-25)

นอกจากนี้ทางด้านสังคมศาสตร์วัฒนธรรมจะมีลักษณะ ดังนี้

1. เป็นพฤติกรรมที่เกิดจากการเรียนรู้ (Pattern of learned behavior) คือ ทักษะ ค่านิยม และความรู้

2. เป็นสิ่งที่มีอยู่ร่วมกัน (Shared by members of society)

3. เป็นสิ่งที่ถ่ายทอดสืบต่อกันมา (Transmitted among the members of society)

4. สร้างความพอใจแก่มนุษย์ (Culture is gratifying)

5. เป็นสิ่งที่ปรับเปลี่ยนได้ (Culture is adaptive)

6. เป็นผลรวม หรือการผสมผสานทางวัฒนธรรม (Culture is integrative)

7. เป็นรูปแบบของพฤติกรรมในอุดมคติที่ต้องยึดถือปฏิบัติตาม (Ideal form of behavior)

8. เป็นลักษณะเหนืออินทรีย์ (Super organic) คือ การใช้สัญลักษณ์ในการถ่ายทอด และใช้ศักยภาพในการปรับ และเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อม เพื่อให้ร่างกายอยู่ในภาวะที่สมบูรณ์ เกิดความมั่นคงปลอดภัย และสะดวกสบาย (ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัย เกษตรศาสตร์, 2545: 16-17)

วรวิธ สุวรรณฤทธิ์ และคณะ (2546: 47-48) ได้กล่าวถึงลักษณะสำคัญของวัฒนธรรม โดยสรุปมีดังนี้

1. วัฒนธรรมเกิดจากการเรียนรู้ วัฒนธรรมไม่ใช่สิ่งที่ติดตัวมนุษย์มาแต่กำเนิด หรือถ่ายทอดกันทางพันธุกรรม แต่เป็นสิ่งที่มนุษย์เรียนรู้จากมนุษย์ที่เป็นสมาชิกในสังคมเท่านั้น เช่น การสร้างที่อยู่อาศัย การทอผ้า เป็นต้น

2. วัฒนธรรมเป็นมรดกของสังคม ซึ่งเป็นผลจากการถ่ายทอดและการเรียนรู้จากรุ่นหนึ่งสู่รุ่นหนึ่ง จึงต้องใช้ระยะเวลายาวนานเครื่องมือสำคัญในการถ่ายทอดวัฒนธรรม คือ ภาษา ซึ่งช่วยให้มนุษย์ได้แสดงความรู้สึก และสามารถเข้าใจผู้อื่นได้

3. วัฒนธรรมเป็นแบบแผนในการดำเนินชีวิต ซึ่งเหมาะสมกับสภาพแวดล้อม เช่น การแต่งกาย อาหาร ความเป็นอยู่ เป็นต้น ซึ่งเรียกว่า “วิถีชีวิต”

4. วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่เปลี่ยนแปลงได้ เพราะวัฒนธรรมมนุษย์เป็นผู้สร้างขึ้นให้เหมาะสมกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงตลอดเวลา

5. วัฒนธรรมเป็นการแสดงรูปแบบของความคิดให้สมาชิกในสังคมรับรู้ร่วมกัน เช่น คนไทยยกมือไหว้เป็นการทักทายซึ่งกันและกัน ชาวตะวันตกทักทายด้วยการจับมือ เป็นต้น

6. วัฒนธรรมมิใช่เป็นของผู้หนึ่งผู้ใดโดยเฉพาะ จึงเป็นสิ่งที่สังคมต้องยอมรับร่วมกัน (วรวิธ สุวรรณฤทธิ์ และคณะ, 2546: 47-48)

จากเนื้อหาที่นำมากล่าวไว้นั้น จะทำให้ทราบได้ว่า วัฒนธรรมนั้นเป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นเพื่อเป็นรูปแบบในการดำเนินชีวิตให้เหมาะสมกับสถานการณ์ในขณะนั้น ย่อมมีการเปลี่ยนแปลงไปตามสภาพแวดล้อม อาจเกิดขึ้นอย่างรวดเร็วหรือค่อยเป็นค่อยไปก็ได้ และเป็นมรดกทางสังคมให้สมาชิกได้เรียนรู้และปฏิบัติตามแบบแผนที่กำหนด

องค์ประกอบของวัฒนธรรม

สืบเนื่องจากวัฒนธรรมจะมีความเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตคนในสังคมซึ่งมีหลายรูปแบบ เพื่อสะดวกในการศึกษาทางวัฒนธรรมจึงจำแนกองค์ประกอบทางวัฒนธรรม ได้ดังนี้

1. องค์ประกอบทางวัฒนธรรมตามวิถีชีวิตของคน พระยาอนุมานราชธนได้แบ่งกลุ่มคนออกเป็น 5 กลุ่ม คือ 1) กลุ่มดำรงชีวิตตามเผ่าพันธุ์ (Life) เกี่ยวข้องกับรูปร่าง หน้าตา เผ่าพันธุ์ของคน การดำรงชีพ เช่น อาหาร เสื้อผ้า ยารักษาโรค ตลอดจนที่อยู่อาศัย เป็นต้น 2) กลุ่มสังคม (Social) เกี่ยวข้องกับครอบครัว การทำมาหากิน การอยู่ร่วมกันตลอด จนการพัฒนาเศรษฐกิจ อุตสาหกรรม และการเมืองการปกครอง เรียกว่าสังคม เศรษฐกิจและการเมือง (Social economic aspect) 3) กลุ่มศาสนาและจริยธรรม (Religion) เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อพื้นฐานทางศาสนา กิริยามารยาท การประพฤติปฏิบัติตลอดจนจารีตประเพณี เป็นต้น 4) กลุ่มสุนทรียศาสตร์ (Aesthetic) เป็นเรื่องของรสนิยมความงามตลอดจนถึงการเล่นพื้นเมือง ภาพลักษณ์ที่ประชาชนแสดงออกในด้านดนตรี การละคร และที่อยู่อาศัย เป็นต้น และ 5) ภาษาและวรรณกรรม (Language) เป็นการสืบสานและสืบทอดความรู้ เช่น การพูดการเขียน และการอ่านเพื่อความเข้าใจ เป็นต้น (กรมศิลปากร, 2544: 48)

2. องค์ประกอบทางวัฒนธรรมตามลักษณะการปฏิบัติงาน วัฒนธรรมจำแนกตามลักษณะของหน้าที่หรือการปฏิบัติงานได้เป็น 4 ประเภท ได้แก่ 1) องค์วัตถุ (Instrument and symbolic objects) คือ วัฒนธรรมทางวัตถุที่ปรากฏให้เห็นเป็นรูปร่างต่าง ๆ สามารถเห็นและจับต้องได้ เช่น อาคาร รถยนต์ คอมพิวเตอร์ เครื่องมือ เครื่องใช้ โบสถ์ ภาพเขียน โรงงาน เป็นต้น และส่วนที่ไม่ปรากฏรูปร่าง เช่น ภาษา สัญลักษณ์ที่ใช้ติดต่อสื่อสาร คุณค่าทางจริยธรรม คุณค่าทางศาสนา เป็นต้น 2) องค์การ (Association of organization) หมายถึง กลุ่มที่มีการจัดการอย่างเป็นระเบียบมีโครงสร้างอย่างเป็นทางการ มีระเบียบข้อบังคับที่ชัดเจน เช่น โรงพยาบาล โรงเรียน วัด องค์กรต่างๆ ของรัฐ ครอบครัว สภาศาสนา ครุสภา เป็นต้น 3) องค์พิธีการ (Usage) เป็นขนบธรรมเนียมประเพณีที่ยอมรับกันทั่วไป เช่น พิธีที่เกี่ยวข้องกับการเกิด การศึกษา การบวช การขึ้นบ้านใหม่ เป็นต้น และ 4) องค์คติ (Concept) หมายถึง ความเข้าใจ ความเชื่อ ความ

คิดเห็น และอุดมการณ์ เช่น ความเชื่อว่าการกรรมเป็นเครื่องชี้เจตนา ทศนคติการยอมรับว่าสิ่งใดผิดหรือถูก เป็นต้น (ภารดี มหาขันธ์, 2544: 2)

3. องค์ประกอบทางวัฒนธรรมตามเนื้อหาของวัฒนธรรมไทย ประกอบด้วยประวัติศาสตร์ ศาสนา ขนบธรรมเนียมประเพณี และวิถีชีวิตของคนในสังคมซึ่งเป็นตัวกำหนดการดำเนินงานทางวัฒนธรรมซึ่งองค์ประกอบเหล่านั้น ได้แก่ 1) มรดกทางวัฒนธรรม (Culture heritage) คือ รากเหง้าที่เคยใช้ในการดำรงชีพในอดีต และมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงสืบต่อมาตามกาลเวลา สิ่งแวดล้อมธรรมชาติและทางสังคมจนถึงปัจจุบัน ทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม สำหรับประเทศไทยอยู่ในภูมิภาคที่อุดมสมบูรณ์ทำให้บรรพชนของเราได้สัมผัสประสบการณ์เอาไว้มาก โดยเรียงลำดับอายุได้ดังนี้ (1) มรดกยุคก่อนประวัติศาสตร์ คือ ยุคสมัยของคนที่ยังไม่มีอักษรใช้อาศัยการดำรงชีพแบบเร่ร่อน เลือกลำเลที่อยู่อาศัยที่มีทรัพยากรอาหารอุดมสมบูรณ์ และ (2) มรดกยุคประวัติศาสตร์โบราณคดี ได้แก่ เรื่องราวของชุมชนในอดีตที่อยู่รวมตัวกันเป็นรัฐ เป็นอาณาจักรมีรูปแบบวัฒนธรรมที่ชัดเจน เช่น ทวารวดี ศรีวิชัย ลพบุรี เป็นต้น มรดกทางวัฒนธรรมสามารถจำแนกตามคุณลักษณะได้ 2 ประการ คือ มรดกทางรูปธรรม เช่น ที่อยู่อาศัย เครื่องมือเครื่องใช้ ผลิตผลทางศิลปกรรม เป็นต้น และมรดกทางนามธรรม เช่น ศาสนา ความเชื่อ พฤติกรรม ภาษา เป็นต้น (ภุชญา วงษา สันต์, 2542: 81) 2) วัฒนธรรมร่วมสมัยและเอกลักษณ์ไทยที่ดี (Living culture) คือ แบบแผนพัฒนาให้ผสมผสานกลมกลืนกับโลกภายนอก เพื่อความเป็นอยู่อย่างไทยในสังคมโลกที่เหมาะสมนำมาซึ่งความสุขกายสบายใจในการดำรงชีพ เช่น อาหาร เสื้อผ้า ยารักษาโรค ที่อยู่อาศัย การใช้ภาษาถิ่น การปฏิบัติตามหลักศาสนา การสร้างศิลปะเพื่อพัฒนาบ้านเมืองให้สวยงามเหมาะสม ตลอดจนสังคม เศรษฐกิจ และการเมืองที่มีเกียรติภูมิของประเทศต่อประชาคมโลก และ 3) ภูมิปัญญาและเทคโนโลยี (Wisdom and technology) หมายถึง การที่จะพัฒนาประเทศให้มีความเจริญก้าวหน้าได้นั้นปัจจัยสำคัญ คือ การนำความรู้ที่เกิดจากภูมิปัญญาท้องถิ่นและเทคโนโลยีที่ก้าวหน้ามาใช้ในการพัฒนาสังคม (กรมศิลปากร, 2544: 50)

จะเห็นว่าองค์ประกอบของวัฒนธรรมที่สำคัญก็คือระบบเทคโนโลยีที่ทำให้มีการพัฒนาความรู้ทางเทคนิคสำหรับผลิตเครื่องมือเครื่องใช้ และทรัพยากรธรรมชาติ ระบบสังคม ที่ประกอบด้วยความรู้ ความเชื่อ ทศนคติ และอุดมการณ์โดยทุกส่วนมิได้แยกจากกันจะมีการเชื่อมโยงประสานสอดคล้องกันภายในระบบสังคมนั้น ๆ จนกลายเป็นพฤติกรรมของบุคคลที่สื่อออกมาในรูปแบบของวิถีการดำเนินชีวิตของแต่ละสังคม

วิวัฒนาการของวัฒนธรรมไทย

กระบวนการวิวัฒนาการทางวัฒนธรรมเป็นการเปลี่ยนแปลงแบบค่อยเป็นค่อยไป เพื่อปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลง บางช่วงอาจเกิดขึ้นอย่างรวดเร็วในระยะเวลานั้นและผลที่เกิดขึ้นตามมาจากการเปลี่ยนแปลงนั้นมีอยู่มาก เรียกว่า “การปฏิวัติ” (Revolution) เช่น การปฏิวัติอุตสาหกรรม (Industrial Revolution) ซึ่งเกิดขึ้นเมื่อประมาณ 200 กว่าปีในทวีปยุโรป ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างใหญ่หลวงในวัฒนธรรมของสังคมที่เกี่ยวข้อง จึงมีความเหมาะสมที่นำแนวคิด “วิวัฒนาการ” มาวิเคราะห์สังคมไทยในลักษณะเทียบเคียงถึงการเปลี่ยนแปลง

สำหรับวิวัฒนาการทางวัฒนธรรมของสังคมไทยแบ่งออกได้เป็น 4 ขั้นตอนใหญ่ คือ

1. ระยะรวมตัวเป็นประเทศ รวมถึงสภาพของสังคมไทยสมัยก่อนรวมตัวเป็นประเทศ

2. ระยะเติบโตต่อเนื่อง เริ่มตั้งแต่สมัยพ่อขุนรามคำแหงมหาราชเรื่อยมาจนถึงสมัยตอนต้นของกรุงรัตนโกสินทร์ ระยะเวลา 600 กว่าปี

3. ระยะปรับตัวรับวัฒนธรรมตะวันตก เริ่มในสมัยรัชกาลที่ 4 เรื่อยมาจนถึงระยะเวลาที่มี การเปลี่ยนแปลงการปกครองโดยคณะผู้ก่อการเมื่อปี พ.ศ. 2475

4. ระยะแห่งการเปลี่ยนแปลงขนานใหญ่ เริ่มตั้งแต่สมัยหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ถึงปัจจุบัน แม้ว่าอัตราเร่งของการเปลี่ยนแปลงขนานใหญ่จะเกิดขึ้น เมื่อประมาณห้าทศวรรษนี้ก็ตาม (ศ. ดร.สนธิ สมัครการ, 2534: 8)

ด้วยเหตุที่วัฒนธรรมนั้นเป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นก็เพื่อวัตถุประสงค์ต่อสนองการดำรงชีวิตท่ามกลางสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ และสภาพสังคมที่แตกต่างกัน ดังนั้น จุดเริ่มต้นของวัฒนธรรมไทยจึงวิวัฒนาการมาจากปัจจัยหลายประการ ได้แก่

1. สิ่งแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ เนื่องจากสังคมไทยมีลักษณะทางภูมิศาสตร์เป็นที่ราบลุ่มและอุดมสมบูรณ์ด้วยแม่น้ำลำคลอง จึงใช้น้ำจากแม่น้ำลำคลอง เพื่อการเกษตรกรรม และการดำรงชีวิต ดังนั้นเมื่อถึงหน้าน้ำนอง คือ วันเพ็ญเดือน 12 ในช่วงปลายเดือนพฤศจิกายน คนไทย จึงจัดทำกระทงพร้อมด้วยรูป เทียน นำไปลอยในแม่น้ำลำคลองเพื่อเป็นการขอขมาต่อพระแม่คงคา ทำให้เกิดประเพณี “ลอยกระทง” และประเพณีอื่นๆ เช่น ประเพณีขวัญข้าว ประเพณีแข่งเรือ เป็นต้น

2. ระบบเกษตรกรรม สังคมไทยเป็นสังคมเกษตรกรรม (Agrarian Society) กล่าวคือ ประชากรร้อยละ 80 ประกอบอาชีพเกษตรกรรม มีวิถีชีวิตผูกพันกับระบบการเกษตร จึงเป็นที่มาของวัฒนธรรมไทยต่างๆ เช่น ประเพณีขอฝน ประเพณีลงแขก และการเดินกำรำเคียว เป็นต้น

3. ค่านิยม (Values) เป็นสิ่งที่คนสนใจปรารถนาจะได้จะเป็น ซึ่งคนในสังคมเห็นว่าเป็นสิ่งที่มีคุณค่าควรแก่กระทำ ยกย่อง หรือคิดเห็นว่าคุณต้อง ค่านิยมจึงมีความเกี่ยวพันอย่างใกล้ชิดกับวัฒนธรรม เพราะค่านิยมบางอย่างได้กลายเป็นแกนในการสร้างวัฒนธรรม ด้วยเหตุนี้ สำนักคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ จึงได้ประกาศเชิญชวนให้ทุกคนร่วมสร้างเสริม ปลุกฝัง และปฏิบัติตามค่านิยมพื้นฐาน 5 ประการ ได้แก่ 1) พึ่งตนเอง ขยันหมั่นเพียร และมีความรับผิดชอบ 2) การประหยัสดอดออม 3) การมีระเบียบวินัยและเคารพกฎหมาย 4) การปฏิบัติตามคุณธรรมของพระพุทธศาสนา และ 5) ความรักชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ (กฤษณา วงษาสันต์, 2542: 98)

4. การเผยแพร่ทางวัฒนธรรม (Cultural Diffusion) คือ การที่ประเทศต่างๆ ส่งหน่วยเผยแพร่วัฒนธรรมเข้ามา หรือการที่ชาวไทยได้ไปใช้ชีวิตอยู่ต่างประเทศโดยการศึกษาทำงานหรือกรณีอื่น ๆ ก็ตามเมื่อกลับมาก็นำวัฒนธรรมเหล่านั้นมาเผยแพร่ในสังคมของตน กล่าวคือ 1) ศาสนาพราหมณ์ ได้เผยแพร่เข้ามาในสังคมไทยผ่านทางเขมร อินโดนีเซีย และมลายู ซึ่งเป็นที่มาของวัฒนธรรมและที่คนไทยยังถือปฏิบัติกันอยู่ เช่น ประเพณีสงกรานต์ ประเพณีการอาบน้ำในพิธีการต่าง ๆ ได้แก่ อาบน้ำในพิธีปลงศพ อาบน้ำในพิธีโกนจุก การรดน้ำสังข์ในพิธีการแต่งงาน และการอาบน้ำศพ เป็นต้น 2) ศาสนาพุทธ ได้เผยแพร่เข้ามาในสังคมไทยผ่านทางจีน พม่า และลังกา จนกลายเป็นศาสนาประจำชาติ ซึ่งทำให้เกิดประเพณีมากมาย นับได้ว่าศาสนาพุทธผูกพันกับวิถีชีวิตคนไทยประเพณีที่สำคัญ ได้แก่ การทอดกฐิน การแห่เทียนพรรษา เทศน์มหาชาติ เข้าพรรษา เป็นต้น 3) วัฒนธรรมจีน เนื่องจากไทยกับจีนได้มีการติดต่อค้าขายระหว่างกัน ทำให้มีการแลกเปลี่ยนความรู้ในด้านต่าง ๆ เช่น ภาษา เครื่องใช้ อาหาร เป็นต้น จนเกิดเป็นวัฒนธรรมที่คนไทยถือปฏิบัติในชีวิตประจำวัน ได้แก่ ประเพณีตรุษจีน ประเพณีเซียด เป็นต้น และ 4) วัฒนธรรมยุโรป ศาสนาคริสต์ ได้เผยแพร่เข้ามานับแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลายและยังดำเนินตลอดมาจนถึงปัจจุบัน นอกจากนั้นโดยการติดต่อค้าขาย สัมพันธ์

ทางการทูต แลกเปลี่ยนนักศึกษา ด้านวัฒนธรรมและด้านความรู้ เป็นต้น ทำให้เกิดวัฒนธรรมต่างๆ เช่น ประเพณีขึ้นปีใหม่ในวันที่ 1 มกราคมของทุกปี วันคริสต์มาส วันวาเลนไทน์ ประเพณีทักทายโดยการจับมือ การแต่งกาย อาหาร สาธารณูปโภค เป็นต้น (ศ. ดร.เอกวิทย์ ณ ถลาง, 2545: 98)

พระราชบัญญัติกระทรวงวัฒนธรรมแห่งชาติ พ.ศ. 2485 ได้จำแนกเป็น 4 ประเภท ได้แก่

1. คติธรรม (Moral Culture) เป็นวัฒนธรรมที่เกี่ยวกับหลักการดำเนินชีวิตในสังคมและ ส่วนใหญ่เป็นเรื่องของจิตใจ โดยเน้นด้านคุณธรรม ศีลธรรม เพราะถือว่าเป็นสิ่งจำเป็นของชีวิตมนุษย์ ถ้าหากขาดวัฒนธรรมด้านคตินี้แล้วจะทำให้เป็นมนุษย์ที่ไม่สมบูรณ์อยู่ในสังคมได้ด้วยความปลอดภัยเข้ากับคนอื่นได้ยาก เพราะต้องมีความขยันหมั่นเพียร ความประหยัด ความเสียสละความรักใคร่สามัคคีในกลุ่ม มีความซื่อสัตย์สุจริตต่อตนเอง ครอบครัว และส่วนรวม ตรงต่อเวลาใช้สติปัญญาในทางที่ถูกที่ควรอย่างมีเหตุผล เหมาะสมกับกาลเทศะ

2. เนติธรรม (Legal Culture) เป็นวัฒนธรรมที่เกี่ยวกับกฎหมาย กฎเกณฑ์ของสังคม หรือ ขนบธรรมเนียมประเพณีที่สังคมส่วนใหญ่ยอมรับว่ามีความสำคัญเท่าเทียมกับกฎหมาย ถ้าหากประชาชนในสังคมทุกคนต่างยึดมั่นในขนบธรรมเนียมประเพณี มีคุณธรรมและศีลธรรม กฎหมายนั้น ก็คงไม่จำเป็นต้องนำมาใช้ปกครอง แต่เพราะมนุษย์มีความรู้ ความฉลาดมากขึ้น จึงมีการเลี่ยงกฎหมายของตนเอง จึงจำเป็นต้องมีทั้งกฎหมายและขนบธรรมเนียมประเพณี เพื่อควบคุม และปิดช่องว่างของกฎหมายแต่ละอย่างให้ประชาชนในสังคมไม่ทำความผิด หรือทำความผิดน้อยลง

3. วัตถุธรรม (Material Culture) เป็นวัฒนธรรมที่เกี่ยวกับวัตถุเครื่องมือเครื่องใช้ต่าง ๆ ในการดำรงชีวิต เช่น เกี่ยวกับการกินดีอยู่ดี มีเครื่องนุ่งห่ม บ้านเรือน ยารักษาโรค โบราณวัตถุ โบราณสถาน ศิลปวัตถุ สิ่งของที่เป็นสาธารณสมบัติเพื่อการประกอบอาชีพ เป็นการเพิ่มพูนรายได้ยกฐานะความเป็นอยู่ของตนเองให้สูงขึ้น

4. สหธรรม (Joint Culture) เป็นวัฒนธรรมทางสังคมซึ่งรวมถึงคุณธรรมต่าง ๆ ที่ทำให้มนุษย์อยู่ร่วมกันอย่างผาสุก ถ้อยทีถ้อยอาศัย รวมทั้งระเบียบมารยาทที่พึงปฏิบัติต่อกันในสังคมทุกชนิดและทุกรูปแบบอย่างเหมาะสมและถูกต้อง เช่น มารยาทในการรับแขก มารยาทในการรับประทานอาหาร การไปงานมงคลทุกชนิด การได้ตอบจดหมาย การทำตนให้เป็นผู้รู้จักกาลเทศะ และรู้จักการแก้ปัญหาเฉพาะหน้าด้วยปฏิภาณไหวพริบ ตามความสามารถของตนเอง เป็นต้น (วรวิธ สุวรรณฤทธิ์ และคณะ, 2546: 52-53)

นอกจากนี้ สำนักคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติได้แบ่งเนื้อหาของวัฒนธรรมไทยออกเป็น 5 สาขา ได้แก่

1. ศิลปกรรม (Arts) ได้แก่ ภาษา วรรณกรรม การละคร นาฏศิลป์ ดนตรี จิตรกรรม สถาปัตยกรรม ประติมากรรม และศิลปะการแสดงอื่น ๆ เป็นต้น

2. มนุษยศาสตร์ (Humanities) ได้แก่ คุณธรรม จริยธรรม ค่านิยม ธรรมเนียมประเพณี กฎหมาย การปกครอง ประวัติศาสตร์ โบราณคดี ปรัชญา ศาสนา เป็นต้น

3. การช่างฝีมือ (Practical Craft) ได้แก่ การเย็บปักถักร้อย การแกะสลัก การทอ การจักสาน การทำเครื่องถม เครื่องเงิน เครื่องทอง เป็นต้น

4. กีฬาและนันทนาการ (Sport and Recreation) ได้แก่ มวยไทย กระบี่ กระบอง ตะกร้อ การละเล่นพื้นเมือง เป็นต้น

5. คหกรรม (Domestic Arts) ได้แก่ ระเบียบในเรื่องการกินอยู่ มารยาทในสังคม การแต่งกาย การตกแต่งเคหสถาน การดูแลเด็ก เป็นต้น (กฤษณา วงษาสันต์, 2542: 88-89)

กล่าวโดยสรุป แม้วัฒนธรรมไทยจะมีการจำแนกประเภทออกเป็นหลายรูปแบบก็ตาม แต่การจำแนกประเภทเป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปทางด้านการศึกษาทางวัฒนธรรมไทย และตามกระทรวงวัฒนธรรมแห่งชาติมีเพียง 4 ประเภทเท่านั้น คือ คติธรรม เนติธรรม วัตถุธรรม และสทธรรม ทั้งนี้สิ่งสำคัญวัฒนธรรมนั้นเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์ในด้านวิถีชีวิต สังคม และการสื่อสารก่อให้เกิดลักษณะสำคัญที่จะต้องเกิดจากความพอใจ และมีการเรียนรู้ เป็นสิ่งที่มีอยู่ร่วมกัน มีการถ่ายทอดสืบต่อ มีการปรับเปลี่ยนผสมผสานกับวัฒนธรรมอื่นได้ และเป็นที่ยอมรับให้ยึดถือปฏิบัติกันในสังคมโดยมีหน้าที่สนองความต้องการพื้นฐานด้านร่างกายและจิตใจ

วัฒนธรรมไทยบนพื้นฐานของพระพุทธศาสนา

เมื่อกล่าวตามประวัติศาสตร์แล้วพระพุทธศาสนาถือกำเนิดในประเทศอินเดียและ ประดิษฐานในประเทศไทยครั้งที่พระเจ้าอโศกมหาราชทรงอุปถัมภ์การทำตติยสังคายนาราว พ.ศ. 300 (ภาควิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2529: 488) พระองค์ได้ส่งสมณะทูตไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาในดินแดนใกล้เคียง และหนึ่งในนั้นคือ สุวรรณภูมิที่เป็นบริเวณประเทศไทยในปัจจุบัน ดังหลักฐานที่ปรากฏ คือ พระปฐมเจดีย์ สลุปวัดพระประโทน ทั้งสองสลุปนี้ถ่ายแบบมาจากสลุปจิสดูป ซึ่งพระเจ้าอโศก มหาราชเป็นผู้สร้าง มีลักษณะเป็นทรงโอคว่ำ เบื้องบนมีบัลลังก์ปัทมศิลาไว้ (เสถียร โพธิ์นันทะ, 2540: 98)

ต่อมาประมาณ พ.ศ. 1300 กษัตริย์แห่งศรีวิชัยเรืองอำนาจได้แผ่อำณาเขตมาถึงบริเวณจังหวัดสุราษฎร์ธานีในปัจจุบันนี้ พร้อมทั้งได้ประดิษฐานพระพุทธศาสนานิกายมหายาน ดังหลักฐานที่ปรากฏ คือ เจดีย์พระธาตุไชยา พระมหาธาตุนครศรีธรรมราช (ดร.สุชาติ หงษา, 2550: 119)

ในศตวรรษที่ 15-18 กษัตริย์ขอมโดย พระเจ้าชัยวรมันที่ 2 ได้ขยายอาณาเขตมายังบริเวณลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา และภาคอีสานทั้งหมดพร้อมกับประดิษฐานพระพุทธศาสนานิกายมหายานในดินแดนแถบนี้ด้วย ดังหลักฐานที่ปรากฏ คือ ศิลารักษ์ภาษามอญโบราณในบริเวณศาลสูง คือ ศาลพระกาฬในปัจจุบันนี้ (เสถียร โพธิ์นันทะ, 2540: 100-101)

ประมาณปี พ.ศ. 1696 พระเจ้าปรีกรมพามหาราช เมื่อครั้งครองลังกาทรงทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา และทำการสังคายนาพระธรรมวินัยตามลัทธิหินยาน ทำให้พระภิกษุเขมร มอญ ไทย พม่า ได้ไปศึกษาพระพุทธศาสนาในลังกาทวีปแล้วบวชแปลงเป็นลังกาวงศ์ สำหรับไทยได้นำลัทธิหินยานลังกาวงศ์มาประดิษฐานที่เมืองนครศรีธรรมราชราว พ.ศ. 1800 และได้ขยายขึ้นมายังสุโขทัย (ภาควิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2529: 489) ด้วยเหตุนี้ไทยจึงนับถือพระพุทธศาสนา ทั้ง 2 นิกายคือ นิกายหินยาน และนิกายมหายาน

ภายหลังพระพุทธศาสนาก็ได้แผ่ขยายเข้ามาในดินแดนประเทศไทยเป็นเวลายาวนาน นับแต่ขณะที่เป็นอาณาจักรทวารวดี ลพบุรี ล้านนา สุโขทัย กรุงศรีอยุธยา กรุงธนบุรี และกรุงรัตนโกสินทร์ จนเป็นประเทศไทยในปัจจุบันนี้ และสิ่งสำคัญที่ทำให้พระพุทธศาสนาได้ประดิษฐานลงในประเทศไทยอย่างมั่นคงเป็นเวลายาวนาน ก็คือพระมหากษัตริย์ไทยทุกพระองค์ทรงเป็นองค์อัครศาสนูปถัมภก นับเป็นแบบอย่างที่ดีให้คนไทย

ได้ปฏิบัติตามรอยพระยุคลบาท อันเป็นเหตุให้พระพุทธศาสนามีความมั่นคงอยู่ในสังคมไทยกลายเป็นวิถีชีวิตที่ยึดหลักปฏิบัติตามหลักธรรมของพระพุทธศาสนา

สำหรับประเด็นที่จะศึกษาเกี่ยวกับวัฒนธรรมไทยบนพื้นฐานพระพุทธศาสนานั้น ผู้เขียนได้แบ่งออกเป็น 4 ประเด็นด้วยกัน ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

ประเด็นแรก คุณค่าของคตินิยมบนหลักอริยมรรคมีองค์ 8

คตินิยม (Moral Culture) เป็นวัฒนธรรมที่เกี่ยวกับหลักการดำเนินชีวิตในสังคม และส่วนใหญ่เป็นเรื่องของจิตใจ โดยเน้นด้านคุณธรรม ศีลธรรม เพราะถือว่าเป็นสิ่งจำเป็นของชีวิตมนุษย์ ถ้าหากขาดวัฒนธรรมด้านคตินิยมแล้ว จะทำให้เป็นมนุษย์ที่ไม่สมบูรณ์อยู่ในสังคมได้ด้วยความลำบากเข้ากับคนอื่นได้ยาก เพราะต้องมีความขยันหมั่นเพียร ความประหยัด ความเสียสละ ความรักใคร่สามัคคีในกลุ่ม มีความซื่อสัตย์สุจริตต่อตนเอง ครอบครัว และส่วนรวม ตรงต่อเวลา รู้จักใช้สติปัญญาในทางที่ถูกที่ควรอย่างมีเหตุผล เหมาะสมกับกาลเทศะ (กฤษณา วงษาสันต์, 2542: 88) ซึ่งในการดำเนินชีวิตที่อยู่ร่วมกับผู้อื่นที่มีความหลากหลายทางความคิดได้อย่างราบรื่นนั้น ควรที่จะต้องอาศัยหลักธรรมแห่งพระพุทธศาสนาเพื่อปรับพื้นฐานของความคิดที่แตกต่างให้เสมอกันนั้นก็คือ อริยมรรค มีองค์ 8 ได้แก่ 1) สัมมาทิฐิ ความเห็นชอบ 2) สัมมาสังกัปปะ ความดำริชอบ 3) สัมมาวาจา การพูดชอบ 4) สัมมากัมมันตะ การงานชอบ 5) สัมมาอาชีวะ เลี้ยงชีวิตชอบ 6) สัมมาวายามะ ความเพียรชอบ 7) สัมมาสติ การระลึกชอบ และ 8) สัมมาสมาธิ ความตั้งมั่นแห่งจิตชอบ หลักธรรมเหล่านี้เป็นหนทางอันประเสริฐช่วยในการดำเนินชีวิตของมนุษย์มีเป้าหมายคือความสุข ความหมาย คือ มีความทุกข์น้อยที่สุด เป็นหนทางแห่งความดับทุกข์ซึ่งมี 2 ประการคือ เภฏฐิมปริยาย คือ ปริยายเบื้องต่ำ หมายถึง แนวทางแห่งการดำเนินชีวิตอย่างเหมาะสม และจำเป็น และอุปริมปริยาย คือ ปริยายเบื้องสูง หมายถึง แนวทางที่บอกถึงปฏิบัติของผู้นับประพตธรรม เพื่อความพ้นทุกข์ในสังสารวัฏ พ้นจากการเวียนว่ายตายเกิด (วคิน อินทสระ, 2540: 77)

ประเด็นที่สอง คุณค่าของเนติธรรมบนพื้นฐานของหลักพรหมวิหาร 4

สำหรับเนติธรรม (Legal Culture) นี้เป็นวัฒนธรรมที่เกี่ยวกับกฎหมาย กฎเกณฑ์ของสังคม หรือขนบธรรมเนียมประเพณีที่สังคมส่วนใหญ่อยอมรับว่ามีความสำคัญเท่าเทียมกับกฎหมาย (วรวิฑู สุวรรณฤทธิ์ และคณะ, 2546: 52) เนติธรรมบนพื้นฐานพระพุทธศาสนาจึงเป็นการบังคับใช้กฎหมาย ระเบียบต่างๆ อย่างเป็นธรรม ซึ่งการที่จะทำให้สังคมเกิดความสงบสุข เป็นระเบียบเรียบร้อย ในเบื้องต้นนั้นจะต้องมีการรู้ถึงสิทธิและหน้าที่ของตน และปฏิบัติตามกฎหมาย ระเบียบ แบบแผนที่ได้วางไว้ซึ่งถือเป็นกติกาทางสังคมโดยให้อยู่บนพื้นฐานของหลักพรหมวิหาร 4 ซึ่งเป็นธรรมอันเป็นเครื่องอยู่ของท่านผู้ใหญ่มี 4 อย่างคือ 1) เมตตา คือ ความรักใคร่ปรารถนาดีต่อกัน 2) กรุณา คือ ความสงสาร คิดช่วยเหลือให้พ้นทุกข์ 3) มุทิตา คือ ความพลอยยินดี ปลาบปลื้มดีใจเมื่อเห็นคนอื่นได้ดี และ 4) อุเบกขา คือ ความวางเฉย มั่นคง เทียบธรรม ไม่เข้าเติมใคร (ส.ม. (ไทย) 19/235/174-179) เพราะเมื่อการปกครองที่ประกอบด้วยบุคคล 2 กลุ่ม คือ ผู้ปกครอง และผู้ถูกปกครอง ถ้าต่างฝ่ายเป็นผู้นำหลักพรหมวิหาร 4 ไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตแล้ว ก็ย่อมเป็นเหตุสำคัญในการนำพาสังคมให้อยู่รอดอย่างมีเสถียรภาพ ดังพระราชดำรัสของในหลวงรัชกาลที่ 9 ความว่า “บ้านเมืองนั้นมีทั้งคนดีและคนไม่ดี ไม่มีใครจะทำให้คนทุกคนเป็นคนดีได้ทั้งหมด การทำให้บ้านเมืองมีความปกติสุขเรียบร้อยจึงไม่ใช่ทำให้ทุกคนเป็นคนดี หากแต่อยู่ที่การส่งเสริมให้คนดีปกครองบ้านเมือง และควบคุมคนที่ไม่ดีไม่ให้มี

อำนาจ ไม่ให้ทำความเดือดร้อนวุ่นวายได้” (สมพร เทพสิทธิ์า, 2542: 35) ถ้าผู้ปกครองบ้านเมืองไม่ตั้งอยู่ในธรรมก็จะเกิดความเสียหายจากการปกครองที่ผิดพลาดย่อมนำมาซึ่งความพินาศได้ไม่ว่ายุคใดสมัยใดก็ตาม ด้วยเหตุนี้ นอกจากจะใช้กลไกทางนิติธรรมที่เป็นเรื่องของกฎหมายแล้วจำเป็นจะต้องมีหลักพรหมวิหาร 4 ช่วยในการเกื้อหนุนจิตใจของผู้ปกครองให้มีความเที่ยงธรรมให้มากที่สุดก็ย่อมที่จะทำให้การปกครองนั้นเป็นการปกครองโดยธรรมอย่างแท้จริง

ประเด็นที่สาม คุณค่าของวัฒนธรรมทางศิลปกรรม

ในส่วนของวัฒนธรรม (Material Culture) นั้นเป็นวัฒนธรรมที่เกี่ยวกับวัตถุ เครื่องมือเครื่องใช้ต่างๆ ที่ใช้สำหรับการดำรงชีพ เช่น โบราณวัตถุ โบราณสถาน ศิลปวัตถุ สิ่งของที่เป็นสาธารณสมบัติ เพื่อการประกอบอาชีพเป็นการเพิ่มพูนรายได้ ยกฐานะความเป็นอยู่ของตนให้สูงขึ้น (วรวิฑูร์ สุวรรณฤทธิ์ และคณะ, 2546: 52) สิ่งเหล่านี้จะปรากฏออกมาในรูปแบบของศิลปกรรมไทยทางด้านสถาปัตยกรรม ประติมากรรม และจิตรกรรม ตลอดถึงด้านความเป็นเอกลักษณ์ของชาติซึ่งล้วนเกิดจากพื้นฐานของความศรัทธาพระพุทธรูปศาสนาที่มีองค์ประกอบที่สำคัญคือ พระรัตนตรัย ส่งผลให้ศิลปกรรมไทยเป็นศิลปะในอุดมคติ (Idealistic Arts) คือ ศิลปะที่มีความรู้สึกสูงกว่าธรรมชาติ และหนักไปทางทิพย์สวรรค์ มีแบบอย่างแห่งความคิดคำนึงโดยเฉพาะ ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าศิลปกรรมไทยแสดงถึงวัฒนธรรมที่สมบูรณ์ที่สุดอันเกิดจากแรงบันดาลใจ และความศรัทธาอย่างแรงกล้าในพระพุทธรูปศาสนาจนสามารถสร้างศิลปกรรมซึ่งแสดงออกถึงความงดงามแห่งจิตใจ (ภาควิชาประวัติศาสตร์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2529: 542-545.) จะเห็นได้จากการสร้างพระพุทธรูป ผู้สร้างมักสอดแทรกหลักธรรมให้ปรากฏอยู่เสมออันนับแต่อดีตมา ซึ่งถือว่า เป็นการอธิบายหลักธรรมโดยแสดงออกเป็นภาพ หรือผลงานทางศิลปะทั้งหลาย พุทธศิลป์จึงมิใช่เป็นเพียงงานศิลปะเท่านั้น แต่ยังแสดงถึงหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาให้ปรากฏอีกด้วย ตัวอย่างเช่น พระพุทธรูปปางสมาธิ หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า ปางตรัสรู้ คือ อยู่ในอิริยาบถนั่งสมาธิ พระหัตถ์ขวา และพระหัตถ์ซ้ายวางบนพระเพล่าให้พระหัตถ์ขวาวางบนพระหัตถ์ซ้าย หายพระหัตถ์ทั้งซ้ายขวา และพระขมฆ์ข้างขวา ทับบนพระขมฆ์ข้างซ้าย การสร้างพระพุทธรูปปางนี้เพื่อเป็นพุทธานุสตรัสระลึกนึกถึงความเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าและการตรัสรู้ของพระองค์ เป็นการประกาศสัจธรรมแห่งพระพุทธศาสนาเป็นจุดเริ่มต้นแห่งการก่อตั้งพระศาสนา ซึ่งเป็นผลนำมาซึ่งความสุขอันยิ่งใหญ่แก่สัตว์โลกทั้งปวง สำหรับพระสัจธรรมที่พระองค์ตรัสรู้ ซึ่งเป็นผลแห่งการตรัสรู้ ยังถือเป็นแบบอย่างแก่นมนุษย์ผู้มีความเพียรมุ่งพยายามอย่างแน่วแน่ที่จะกระทำสิ่งที่ทำได้ยากจนประสบความสำเร็จ ตามความเป็นจริงการตรัสรู้ของพระพุทธองค์ ซึ่งหลักธรรมที่ทรงตรัสรู้ ได้แก่ หลักอริยสัจ 4 (ส.ม. (ไทย) 19/1081/592-595) คือ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ และมรรค เป็นหลักธรรมที่เหมาะสมสำหรับการแก้ปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นในขณะดำรงชีวิต สามารถนำไปปรับใช้เพื่อแก้ปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นกับตนเองและสังคมได้ก็จะเป็นประโยชน์กับตนและสังคมอีกทั้งยังจะช่วยทำให้เป็นผู้ที่ไม่อับจนวิธีการในการแก้ปัญหา เพราะทุกปัญหาเมื่อเกิดขึ้นมาแล้ว ย่อมมีหนทางในแก้ไขเสมอ แต่การแก้ไขนั้นอาจมีหลายวิธีถ้าได้นำเอาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาไปปรับใช้ในการแก้ไขปัญหามาตามขั้นตอนที่ได้ศึกษามาอย่างจริงจังแล้วก็ย่อมสามารถผ่านพ้นอุปสรรคปัญหาที่ประสบอยู่นั้นไปได้อย่างแน่นอน

ประเด็นสุดท้าย คุณค่าของสหธรรมบนพื้นฐานของหลักมัชฌิมาปฏิปทา

สหธรรม (Joint Culture) เป็นวัฒนธรรมทางสังคมและคุณธรรมที่ทำให้มนุษย์อยู่ร่วมกันอย่างผาสุก ถ้อยทีถ้อยอาศัยต่อกัน รวมทั้งมารยาทที่พึงปฏิบัติต่อกันในสังคมอย่างเหมาะสม (วรวิฑูร์ สุวรรณฤทธิ์ และคณะ, 2546: 53) ทั้งนี้ สหธรรมบนพื้นฐานพระพุทธศาสนานั้นจะมีลักษณะเป็นการสร้างความเข้าใจอันดี

ระหว่างคนในสังคม ดำเนินชีวิตให้สมดุลกับสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ และมนุษย์ด้วยกัน โดยมีแนวทางของพระพุทธศาสนาเป็นแม่บทในการดำเนินชีวิต สร้างความพอดีด้วยหลักสังคหวัตถุ 4 (อง.จตุกก. (ไทย) 21/32/50) ได้แก่ 1) ทาน แบ่งปันสิ่งของของตนแก่ผู้อื่นที่ควรให้ 2) ปิยวาจา เจรจาว่าจาที่อ่อนหวาน 3) อัตถจริยา ประพฤติสิ่งที่ประโยชน์แก่ผู้อื่น และ 4) สมานัตตตา ความเป็นคนมีตนเสมอไม่ถือตัว หลักธรรมนี้จะช่วยสร้างความสมดุลให้กับชีวิต ให้มีปฏิสัมพันธ์ต่อกันในทางที่ดีสมานความสามัคคี ส่งผลให้ผู้ที่ปฏิบัติตามแนวทางนี้เกิดความสุขกาย สบายใจ ตามฐานะของตน

สรุป

วัฒนธรรมนั้นจะเกิดขึ้นก็ต่อเมื่อมนุษย์ได้มาอยู่รวมกันเป็นกลุ่มอาจจะเริ่มจากกลุ่มเล็ก ๆ ของคนไม่กี่คนจนขยายใหญ่กลายเป็นสังคมในที่สุด ซึ่งการมาอยู่รวมกันก็ย่อมมีความต้องการที่เกี่ยวกับการดำรงชีพขั้นมูลฐานเกี่ยวกับการหาอาหารเพื่อบรรเทาความหิว หรือเสื้อผ้าสำหรับปกปิดร่างกาย ป้องกันอากาศที่ร้อนหนาว เมื่อความต้องการมากขึ้นจนกลายเป็นความต้องการของสังคมและได้วิวัฒนาการจนกลายเป็นวัฒนธรรมที่เป็นสัญลักษณ์แสดงถึงความเจริญและความเสื่อมในที่สุด ซึ่งวัฒนธรรมนั้นเป็นสิ่งที่มนุษย์เปลี่ยนแปลง ปรับปรุงผลิตรสร้างขึ้นเพื่อความเจริญของงานในวิถีชีวิตมนุษย์ จึงเป็นสิ่งที่ไม่น่าตายตัวสามารถที่จะปรับเปลี่ยนไปได้ตลอดเวลา มักจะถูกถ่ายทอดด้วยการสั่งสอนและเรียนรู้สืบทอดกันมา มีลักษณะเปลี่ยนแปลง ผสมผสานให้เข้ากันได้กับวัฒนธรรมที่แตกต่าง ทั้งนี้จะสำแดงออกมาให้ปรากฏเป็นภาษา ศิลปะ ความเชื่อถือ ระเบียบประเพณี เป็นต้น เป็นมรดกทางสังคมซึ่งสังคมยอมรับและรักษาไว้ให้เจริญของงาน จะถูกจำแนกออกเป็นวัฒนธรรมทางวัตถุ จำพวกสิ่งประดิษฐ์และเทคโนโลยีต่าง ๆ และวัฒนธรรมที่ไม่เกี่ยวกับวัตถุ เป็นนามธรรม จำพวกอุดมการณ์ ค่านิยมที่มีอยู่ในรูปแบบของศาสนา ความเชื่อ และทัศนคติต่าง ๆ การเปลี่ยนนั้นนับเป็นเรื่องปกติของวัฒนธรรมโดยจะเกิดขึ้นจากการเปลี่ยนที่เป็นภายในและภายนอก ซึ่งจะมีองค์ประกอบทางวัฒนธรรมตามวิถีชีวิตของคน ตามลักษณะการปฏิบัติงาน และตามเนื้อหาของวัฒนธรรมที่จะประกอบด้วย ประวัติศาสตร์ ศาสนา ขนบธรรมเนียมประเพณี และวิถีชีวิตของคนในสังคมซึ่งเป็นตัวกำหนดการดำเนินงานทางวัฒนธรรม

สำหรับวิวัฒนาการของวัฒนธรรมไทยจะแบ่งออกเป็น 4 ขั้นตอน ได้แก่ 1) ระยะรวมตัวเป็นประเทศเป็นสังคมไทยสมัยก่อนรวมตัวเป็นประเทศ 2) ระยะเติบโตต่อเนื่อง เริ่มตั้งแต่สมัยพ่อขุนรามคำแหงมหาราชเรื่อยมาจนถึงสมัยตอนต้นของกรุงรัตนโกสินทร์ 3) ระยะปรับตัวรับวัฒนธรรมตะวันตก เริ่มในสมัยรัชกาลที่ 4 เรื่อยมาจนถึงระยะเวลาที่มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองในปี.ศ. 2475 และ 4) ระยะแห่งการเปลี่ยนแปลงขนานใหญ่ เริ่มตั้งแต่สมัยหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ถึงปัจจุบัน นอกจากนี้วัฒนธรรมไทยแบ่งออกได้ 4 ประเภท ได้แก่ 1) คติธรรมเป็นวัฒนธรรมที่เกี่ยวกับหลักการดำเนินชีวิตในสังคมและ ส่วนใหญ่เป็นเรื่องของจิตใจเน้นด้านคุณธรรมและศีลธรรม 2) เป็นวัฒนธรรมที่เกี่ยวกับกฎหมาย กฎเกณฑ์ของสังคมหรือขนบธรรมเนียมประเพณีที่สังคมส่วนใหญ่ยอมรับว่ามีความสำคัญเท่าเทียมกับกฎหมาย 3) วัตถุธรรม เป็นวัฒนธรรมที่เกี่ยวกับวัตถุเครื่องมือเครื่องใช้ต่างๆ ในการดำรงชีวิต และ 4) สหธรรม เป็นวัฒนธรรมทางสังคมซึ่งรวมถึงคุณธรรมต่างๆ ที่ทำให้มนุษย์อยู่ร่วมกันอย่างผาสุก ถ้อยทีถ้อยอาศัย รวมทั้งระเบียบมารยาทที่พึงปฏิบัติต่อกันในสังคมทุกชนิดและทุกรูปแบบอย่างเหมาะสมและถูกต้อง

สำหรับประเด็นที่จะศึกษาเกี่ยวกับวัฒนธรรมไทยบนพื้นฐานพระพุทธศาสนานั้นจะแบ่งออกเป็น 4 ประเด็นด้วยกัน ประเด็นแรก คุณค่าของคตินิยมบนหลักอริยมรรคมีองค์ 8 เป็นแนวทางอันประเสริฐช่วยในการดำเนินชีวิตของมนุษย์มีเป้าหมายคือความสุข ความหมาย คือ มีความทุกข์น้อยที่สุด เป็นหนทางแห่งความดับทุกข์ ประเด็นที่สอง คุณค่าของเนติธรรมบนพื้นฐานของหลักพรหมวิหาร 4 ช่วยหนุนเสริมให้การบังคับใช้กฎหมาย หรือระเบียบต่างๆ เป็นไปอย่างเที่ยงธรรมมุ่งเน้นเพื่อให้สังคมเกิดความสงบสุขเป็นระเบียบเรียบร้อยให้ได้มากที่สุด ประเด็นที่สาม คุณค่าของวัตรธรรมทางด้านศิลปกรรม จากความศรัทธาในพระพุทธศาสนาที่มีองค์ประกอบที่สำคัญส่งผลให้ศิลปกรรมไทยเป็นศิลปะในอุดมคติมีความรู้สึกสูงกว่าธรรมชาติ จะเห็นได้จากการสร้างพระพุทธรูปที่ผู้สร้างมักสอดแทรกหลักธรรมให้ปรากฏอยู่เสมอนับแต่อดีตมา ตัวอย่างเช่น พระพุทธรูปปางสมาธิสร้างขึ้นเพื่อเป็นพุทธานุสตรึงถึงความเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าและการตรัสรู้ของพระองค์ซึ่งหลักธรรมที่ทรงตรัสรู้ ได้แก่ หลักอริยสัจ 4 ประเด็นสุดท้าย คุณค่าของสัทธรรมบนพื้นฐานของสังคหวัตถุ 4 ช่วยส่งเสริมวัฒนธรรมทางสังคมและคุณธรรมที่ทำให้มนุษย์อยู่ร่วมกันอย่างผาสุก ถ้อยทีถ้อยอาศัยต่อกัน ช่วยสร้างความสมดุลให้กับชีวิตให้มีปฏิสัมพันธ์ต่อกันในทางที่ดี สมานความสามัคคี ส่งผลให้ผู้ปฏิบัติตามแนวทางนี้เกิดความสุขกาย สบายใจตามฐานะของตน

เอกสารอ้างอิง

- กรมศิลปากร. (2544). *ระบบการวัฒนธรรมและคุณภาพมาตรฐาน*. กรุงเทพฯ: บริษัท ประชาชน จำกัด.
- กฤษณา วงษาสันต์. (2542). *วิถีไทย*. กรุงเทพฯ: บริษัท เวิร์ดเวฟ เอ็ดดูเคชั่น จำกัด.
- งามพิศ สัตย์สงวน. (2542). *การวิจัยทางมานุษยวิทยา*. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ภาควิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง. (2529). *พื้นฐานวัฒนธรรมไทย*. กรุงเทพฯ: อรุณการพิมพ์.
- ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. (2544). *สังคมและวัฒนธรรม*. พิมพ์ครั้งที่ 7. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. (2545). *สังคมวิทยา*. พิมพ์ครั้งที่ 10. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- ภารดี มหาขันธ์. (2544). *พื้นฐานอารยธรรมไทย*. กรุงเทพฯ: โอ.เอส.พริ้นติ้ง เฮ้าส์.
- มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2532). *พจนานุกรมศัพท์สังคมวิทยา อังกฤษ-ไทย*. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน.
- วสิน อินทสระ. (2540). *หลักคำสอนสำคัญในพระพุทธศาสนา*. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ: มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- วรวิธ สุวรรณฤทธิ์ และคณะ. (2546). *วิถีไทย*. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- สนิท สมภาร, ศ.ดร. (2534). *วิวัฒนาการทางวัฒนธรรมของสังคมไทย*. กรุงเทพฯ: โอ.เอส.พริ้นติ้ง เฮ้าส์.
- สุชาติ หงษา, ดร. (2550). *ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สยาม.

- สุชีพ ปุญญานุภาพ. (2540). *วัฒนธรรมวิทยา*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัย.
เสถียร โพธิ์นันทะ. (2540). *ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา ฉบับมุขปาฐะ ภาค 2*. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัย.
สำนักคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ. (2538). *การบริหารงานวัฒนธรรม 2537*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภา.
สมพร เทพสิทธิ์า. (2542). *ศาสนากับการพัฒนาคนและสังคม*. กรุงเทพฯ: สมชายการพิมพ์.
เอกพงศ์ ประสงค์เงิน. (2548). *ภาษากับวัฒนธรรม*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยบูรพา.
เอกวิทย์ ณ ถลาง, ศ. ดร. (2544). *ภูมิปัญญาไทย*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์อมรินทร์.
_____. (2545). *ศักยภาพในวิถีไทย*. กรุงเทพฯ: บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์ พับลิชชิ่ง จำกัด.

ศึกษาการใช้หลักพุทธธรรมเพื่อการแก้ปัญหาความยากจน

STUDY TO SOLVE POVERTY PROBLEM ACCORDING TO BUDDHA'S DHAMMA

ชาตรี ชุมเสน⁵

Chatree Chumsen

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการใช้หลักพุทธธรรมแก้ปัญหาความยากจน จากการศึกษาพบว่า ปัญหาความยากจน จะหมายถึงความลำบาก อดขัดขัดสน ขาดแคลนปัจจัย 4 ที่เป็นพื้นฐานในการดำรงชีวิต ได้แก่ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค อันเป็นความต้องการขั้นพื้นฐานต่ำสุดของมนุษย์ รวมถึงความไม่มั่นคงทางเศรษฐกิจจนไม่สามารถจัดสรรหรือแสวงหาสิ่งที่จะนำมาบำบัดความต้องการได้ทั้งทางร่างกายและจิตใจได้จนมีสภาพความเป็นอยู่ต่ำกว่าระดับมาตรฐานที่สังคมวางไว้และถือว่าเป็นความทุกข์อย่างยิ่งของมนุษย์ ซึ่งมีสาเหตุมาจากปัญหาการพึ่งตนเองไม่ได้ ภัยธรรมชาติ การกระจายรายได้ การเมือง สงคราม อาชญากรรม การทุจริตโดยเจ้าหน้าที่ของรัฐ ปัญหาสุขภาพ ถูกฉ้อโกง การพนัน และปัญหาวัตถุนิยม สำหรับแนวทางแก้ไขปัญหาความยากจนเลือกนำมาศึกษา 2 ประเด็น ได้แก่ ปัญหาความยากจนที่เกิดจากอภายมุข แก่ด้วยหลักอริยสัจ 4 เพื่อให้รู้เท่าทันความเสื่อมที่จะเกิดขึ้นและหาวิธีหักห้ามใจไม่ให้ตกไปสู่ความเสื่อม หลักอิทธิบาท 4 นำมาสู่ความสำเร็จแห่งผลที่มุ่งหมาย และเสริมความแข็งแกร่งของจิตด้วยหลักกัลยาณมิตตตาช่วยในการคบหาสมาคมกับมิตรแท้ ส่วนการแก้ปัญหาความยากจนที่เกิดจากปัญหาทางการเมืองและปัญหาครอบครัว แก่ด้วยหลักอริยสัจ 4 ช่วยให้เห็นปัญหาที่จะก่อให้เกิดทุกข์ที่เกิดจากการเมืองและปัญหาการคอร์รัปชันที่เกิดจากความโลภ ความโกรธ และความหลง และพัฒนาจิตใจด้วยหลักทฤษฎีธรรมมิกัตถประโยชน์ 4 มุ่งเน้นสร้างสิ่งที่เป็นประโยชน์กับบ้านเมือง และเสริมสร้างภูมิคุ้มกันจิตด้วยหลักสังคหวัตถุ 4 ที่ช่วยให้เกิดความสามัคคีทำให้สังคมอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุข

คำสำคัญ: หลักพุทธธรรม, ปัญหาความยากจน

Abstract

This article study is to study Solve Poverty Problem According to Buddha's Dhamma. The study found that; poverty it means hardship, poverty, lack of 4 factors that are the basis for living, namely; food, clothing, shelter and medicine. Which is the lowest basic requirement of human beings. Including the instability of the economy to the point of not being able to allocate or seek things that can be used to treat both physical and mental needs until living conditions are lower than the standard set by society and regarded as a great human suffering.

⁵ คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี/Faculty of Education, Udon Thani Rajabhat University
Corresponding author, E-mail: chatree512566@gmail.com

which are caused by problems of self-reliance, natural disasters, income distribution, politics, war, crime, corruption by government officials, health problems, fraud, gambling and materialism problems. As for the approaches to solving poverty problems, two issues were selected to study, namely: The problem of poverty caused by vices. Solve with the Four Noble Truths to be aware of the deterioration that will occur and find a way to restrain your heart from falling into deterioration. Iddhibata 4 leads to the success of the intended results. And strengthening the mind with the Kalyana Mittata principle to help in associating with true friends. As for solving poverty problems caused by political problems and corruption problems. Solving with the Four Noble Truths helps to see problems that will cause suffering caused by politics and corruption that arises from greed, anger and delusion. And develop the mind with the Dittadhammikatta Prayoth 4, focusing on creating things that are beneficial to the country. And strengthening the mental immunity with the Sanghawattthu 4 that help create unity and make society coexist peacefully.

Keyword: Buddha's Dhamma, Poverty Problem.

บทนำ

ในสังคมปัจจุบันนี้ จะมีปัญหาทางสังคมเกิดขึ้นอย่างมากมายและมีความซับซ้อนมากขึ้นยิ่งอาจเป็นผลกระทบที่ส่งผลมาจากความเจริญก้าวหน้าทางด้านเทคโนโลยี แม้จะเป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นมาเพื่อประโยชน์ของมวลมนุษยชาติก็ตาม แต่ถึงกระนั้นก็ยังมีความเสี่ยงที่จะนำไปสู่ปัญหาต่างๆ ให้กับสังคม ซึ่งปัญหาที่สำคัญประการหนึ่งก็คือ ปัญหาความยากจนที่เกิดขึ้นได้ทุกสังคม แม้จะมีการพยายามในการแก้ปัญหา มาอย่างยาวนานเพียงใดก็ตาม ปัญหานี้ก็ยังไม่หมดไปอาจจะมีการลดระดับลงบ้างในช่วงเวลานั้น จากกระแสการพัฒนาที่เกิดขึ้นทั่วทุกมุมโลกในบางครั้งก็ทำให้เกิดวิกฤตการณ์มากมาย อย่างเช่น วิกฤตการณ์การแพร่ระบาดของไวรัสโคโรนา 2019 หรือ โควิด-19 (COVID-19) ที่ส่งผลกระทบต่อระบบเศรษฐกิจโลกอย่างรุนแรง และเป็นลบกว้าง ทำให้สถานการณ์ของโลกสู่ภาวะถดถอยอย่างรุนแรง ธุรกิจประเภทที่ปรับตัวได้จะยังคงอยู่รอดและสามารถเติบโตต่อไป ส่วนธุรกิจไหนที่ปรับตัวไม่ได้ก็ต้องปิดตัวลงไป ส่งกระทบเป็นวงกว้าง ทำให้แรงงานตกงานเป็นจำนวนมาก คนขาดรายได้ ไม่มีกำลังซื้อ เงินไม่หมุนเวียน ทำให้การพัฒนาประเทศหยุดชะงักไป (กิตติศักดิ์ แห่งทอง, 2563: 21) จากปัญหาทางด้านเศรษฐกิจที่ถดถอยนี้ทำให้บางประเทศอาจถึงขั้นล่มสลายกลายเป็นประเทศที่ล้มละลาย แม้ประเทศไทยก็ได้รับผลกระทบจากวิกฤตการณ์ดังกล่าวเช่นกัน ซึ่งส่งผลให้เศรษฐกิจถดถอยลง มีการเลิกจ้างงานมากขึ้นจนก่อให้เกิดภาวะการตกงานมากตามมา จนกลายมาเป็นปัญหาของความยากจนในที่สุด ในการแก้ปัญหานี้ แม้จะมีหลาย ๆ หน่วยงานที่มีหน้าที่รับผิดชอบโดยตรงได้เข้าช่วย แต่ถึงกระนั้นก็อาจจะไม่เพียงพอและทันต่อความต้องการของผู้ที่ประสบกับปัญหาที่เกิดขึ้นเป็นทวีคูณ ซึ่งการแก้ปัญหาดังกล่าวอาจเป็นการช่วยเหลือเฉพาะปัญหาที่เกิดขึ้นภายนอก แต่ที่สำคัญก็คือผลกระทบที่เกิดขึ้นกับจิตใจทำให้เกิดภาวะของความเครียดส่งผลกระทบต่อสุขภาพจิต ในฐานะที่ประเทศไทยมีพระพุทธศาสนาที่ถือว่ามีความมั่นคงมีการศึกษาพุทธธรรมกันอย่างแพร่หลาย และคนไทยโดยส่วนใหญ่ก็เป็นชาวพุทธ ส่วนใหญ่ต่างก็มี

ความเข้าใจในเรื่องของหลักพุทธธรรมเป็นอย่างดี จึงควรที่จะนำเอาหลักพุทธธรรมที่เหมาะสมมาช่วยในการแก้ปัญหาความยากจนที่เกิดขึ้นก็จะเป็นแนวทางที่มีประโยชน์ต่อตนเองและสังคมโดยรวม ซึ่งเป็นวัตถุประสงค์ของบทความนี้ที่ต้องการศึกษาการใช้หลักพุทธธรรมเพื่อแก้ปัญหาความยากจน ดังจะมีรายละเอียดต่อไปนี้

ความหมายของปัญหาความยากจน

ความยากจนหรือคนจน มิได้หมายความว่าเฉพาะคนจนที่ขาดแคลนเงินตราขาดทุนทางเศรษฐกิจหรือรายได้ที่ไม่เพียงพอที่จะใช้จ่ายในการยังชีพ และการดำรงชีวิตให้ทัดเทียมกับมาตรฐานทางสังคม การขาดแคลนโอกาส และปัจจัยเอื้ออำนวยต่าง ๆ อันเป็นผลต่อการปรับเปลี่ยนสถานภาพทางสังคม ขาดสิทธิเสรีภาพ อันจะได้รับตามที่กำหนดแห่งกฎหมายรัฐธรรมนูญ และกฎหมายบ้านเมืองเท่านั้น แต่จะหมายรวมถึงถึงการด้อยโอกาส เป็นปัจจัยเดียวของสถานะความยากจน และความยากจนยังจะมีสาเหตุหลายองค์ประกอบทั้งด้านสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ กฎหมาย การขาดการศึกษา ได้รับการศึกษาน้อย การขาดทรัพยากร ขาดที่ดินทำกินหรือที่ดินทำกินมีขนาดเล็ก การขาดการรวมกลุ่ม และไม่มีส่วนร่วมทางการเมือง การขาดข้อมูลข่าวสาร ความรู้ในการประกอบอาชีพ รวมทั้งการมีภาระการพึ่งพาสูง และไม่สามารถเข้าถึงบริการของรัฐ และการช่วยเหลือต่างๆ ของรัฐ ซึ่งเป็นสาเหตุปัจจัยภายนอก หรือมาจากสาเหตุปัจจัยภายใน จากเหตุของปัจเจกบุคคล เช่น เกียจคร้าน เล่นการพนัน ดื่มสุรา ใช้จ่ายฟุ่มเฟือย ไม่ประหยัด ไม่มีงานทำ หรือไม่ยอมทำงาน เป็นต้น

ในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 ได้ให้ความหมายของความยากจนไว้ว่า ยาก หมายถึง ความลำบาก (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 901)

ส่วนคำว่า จน นั้นจะหมายถึง อัดคัดขาดสน ผิดเคือง มีเงินไม่พอยังชีพ นิยมใช้คู่กันเป็นยากจน เป็นทาส ยาก แค้น อัดคัดขาดสน ยากจน เชื้อใจ ไร้ทรัพย์ ยากนาน ลำบากมาก ยากเย็น เช่น ได้มาด้วยความยากเย็น ยากไร้ ยากจน ขาดแคลนไปทุกสิ่งทุกอย่าง เช่น คนยากไร้ รวมแล้วความยากจนนั้นจะหมายถึง ทุกทวิภาวะ ที่ทำให้การดำรงชีวิตเต็มไปด้วยความทุกข์ยาก แค้นแค้น(ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 287)

ประสาธน์ หล้าศิลา ให้ความหมายตามทัศนะทางเศรษฐศาสตร์ไว้ว่า ความยากจน หมายถึง การขาดแคลนและไม่มั่นคงทางเศรษฐกิจ ซึ่งเป็นสภาพการณ์ที่มีอยู่แก่ผู้ใดแล้วย่อมก่อให้เกิดความบกพร่อง และไม่สามารถที่จะดำรงความเป็นอยู่ในทางเศรษฐกิจของตนให้อยู่ในระดับเดียวกับคนอื่นๆ ในหมู่หรือกลุ่มที่ตนอยู่ร่วมกัน” ด้วยเหตุนี้ จึงทำให้ผู้นั้นไม่สามารถที่จะใช้ประสิทธิภาพทั้งทางร่างกาย และสมองให้เป็นประโยชน์อย่างเต็มที่ ความยากจนตามทัศนะทางเศรษฐศาสตร์จึงมีความหมาย 5 ประการ ดังนี้ คือ 1) ความอัดคัดขาดสนทางเศรษฐกิจ (Economic insufficiency) 2) ความไม่เสมอภาคทางเศรษฐกิจ (Economic inequality) 3) ความขาดแคลน (Deprivation) คือ ขาดแคลนจากสภาพที่เคยเพียงพออยู่แล้ว 4) ความต้องพึ่งพา (Dependency) หมายความว่า ถ้าอยู่ด้วยตัวเองไม่ต้องพึ่งพาใคร โดยเฉพาะอย่างยิ่งก็คือ การพึ่งพารัฐแล้วไม่สามารถมีชีวิตอยู่ได้ และ 5) ความเป็นต้นเหตุของปัญหาสังคม (Diseconomies) คือ ความยากจนก่อให้เกิดปัญหาสังคม ถ้าไม่มีความยากจน ปัญหาสังคมก็จะหมดไป (ประสาธน์ หล้าศิลา, 2540: 211)

กรมพล ทองธรรมชาติ และอานนท์ อาภาภิรมย์ ให้ความหมายของความยากจนตามทัศนะทางรัฐศาสตร์ไว้ว่า “คือ ภาวะความขัดสนทางเศรษฐกิจ และบุคคลที่ไม่สามารถจัดสรร หรือแสวงหาสิ่งที่จะนำมา

บำบัดความต้องการของคนทั้งร่างกายและจิตใจได้ และเป็นสาเหตุให้บุคคลนั้น มีความเป็นอยู่ทางเศรษฐกิจต่ำกว่ามาตรฐานการครองชีพที่สังคมกำหนดไว้” (กระมล ทองธรรมชาติ และอานนท์ อาภาภิรมย์, 2520: 6-7) จะเห็นได้ว่าความยากจนตามทัศนะทางรัฐศาสตร์นั้นจะมีลักษณะเป็นภาวะความขัดสนทางเศรษฐกิจ และบุคคลที่ไม่สามารถจัดสรร หรือกระจายรายได้ โดยภาครัฐต่อประชาชนอย่างพอเพียงหรือแสวงหาสิ่งที่จะนำมาบำบัดความต้องการของคนทั้งร่างกาย และจิตใจได้ และเป็นสาเหตุให้บุคคลนั้นมีความเป็น อยู่ทางเศรษฐกิจต่ำกว่ามาตรฐานการครองชีพที่สังคมกำหนดไว้

ส่วนสุพิศรา สุภาพ (2542: 82) ได้กล่าวถึงความยากจนตามทัศนะทางสังคมศาสตร์ไว้ว่า “ความยากจน คือสภาพของการดำรงชีวิตของบุคคล ซึ่งมีรายได้ไม่เพียงพอกับรายจ่าย และไม่สามารถบำบัดความต้องการทั้งทางร่างกายและจิตใจจนเป็นเหตุให้บุคคลนั้น มีสภาพความเป็นอยู่ต่ำ กว่าระดับมาตรฐานที่สังคมวางไว้” จากการให้ความยากจนตามทัศนะทางสังคมศาสตร์นั้นจะเห็นว่า การที่มีสภาพการครองชีพที่ต่ำกว่ามาตรฐานขั้นต่ำที่กำหนดไว้ในภาวะโภชนาการ สุขภาพอนามัย และที่พักอาศัย ความยากจนจึงมี 2 ประเภท คือ ความยากจนอย่างสุดๆ (absolute poverty) หมายถึง การที่ผู้คนมีระดับการครองชีพต่ำ ดำรงชีพอยู่ได้อย่างแร้นแค้น ยากแก่การรักษาสุขภาพทางชีวิต และความยากจนแบบเปรียบเทียบ (relative poverty) คือ การที่ถูกจัดว่ายากจนเมื่อเปรียบเทียบกับคนอื่นในสังคมที่มีฐานะดีกว่า

สำหรับความยากจนตามทัศนะของพระพุทธศาสนานั้นจะมองว่า ความยากจนนั้นจะหมายถึงความยากจนตามพุทธพจน์ที่ปรากฏอยู่ในอินสูตรความว่า “ความยากจนและการกู้หนี้เราเรียกว่าเป็นทุกข์ในโลก” คนจนเมื่อกู้หนี้ใช้สอยอยู่ ย่อมเดือดร้อน เพราะการไม่ใช้คินั้น พวกเจ้าหนี้จึงติดตามเขา เขาย่อมเข้าถึงการถูกจองจำ การถูกจองจำนั้นแลเป็นทุกข์ของหมู่ชนผู้ปรารถนาเกษม” (อง.ฉก. (ไทย) 22/45/509)

เพราะฉะนั้น อาจสรุปได้ว่า ปัญหาความยากจนนั้นจะหมายถึง สภาวะการณ์ที่อดขัดขาดแคลน ความลำบาก ความไม่สะดวกสบาย มีสถานะด้อยโอกาสที่มักได้รับการดูถูกเหยียดหยามรวมถึงการที่มีปัจจัยขั้นพื้นฐานที่จำเป็นไม่เพียงพอในการดำรงชีพ โดยทางสังคมชุมชนและประเทศชาติจะต้องมีการพิจารณาแก้ไขให้บรรเทาความยากจนของคนจนที่ขาดแคลนปัจจัย 4 ได้แก่ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค ซึ่งเป็นความต้องการขั้นพื้นฐานต่ำสุดของมนุษย์ (basic minimum needs) อาจรวมถึงผู้ที่มีรายได้น้อยไม่เพียงพอจากรายจ่ายอีกด้วย ด้วยเหตุนี้ ความยากจนจึงเป็นสภาวะที่มีความขาดแคลนปัจจัยทางเศรษฐกิจที่จำเป็นขั้นพื้นฐาน หรือเงินตราที่ไม่เพียงพอจะนำมาใช้จ่ายในชีวิตประจำวัน ซึ่งตรงกับสิ่งที่ทางพระพุทธศาสนาเรียกว่า “ปัจจัย 4” นั่นเอง

ประเภทของปัญหาความยากจน

พระอุทิศ อภิวิโร (พระอุทิศ อภิวิโร, 2548: 33) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “การศึกษาหลักพุทธธรรมเพื่อแก้ปัญหาชีวิตและเศรษฐกิจ” ได้แบ่งความยากจนออกเป็น 2 ประเภท ได้แก่

- 1) ความยากจนที่แต่กำเนิด ความยากจนลักษณะนี้จะมีลักษณะ เป็นความยากจนที่เกิดจากบิดามารดา ป่วย ตายาย มีฐานะยากจนขัดสนในปัจจัย 4 เมื่อเกิดมาก็ต้องเป็นคนยากจนตามบรรพบุรุษ เช่น การเกิดมาในครอบครัวที่อยู่ในชุมชนแออัด หรือครอบครัวต้องอพยพที่ต้องโยกย้ายถิ่นฐาน ครอบครัวที่มีความรู้มีน้อยไม่มีโอกาสในเรื่องของความก้าวหน้าในการหาเลี้ยงชีพ

2) ความยากจนที่เกิดภายหลัง ความยากจนลักษณะนี้ เป็นความยากจนที่เกิดจากเหตุปัจจัยที่เกิดขึ้น ภายหลังจากเดิมฐานะครอบครัวมีความเป็นอยู่ที่ดีหรือค่อนข้างดี มีทรัพย์สินมากมาย แต่ภายหลังต้องประสบ กับเหตุปัจจัยบางประการที่ทำให้ต้องยากจนลง เช่น ประสบความล้มเหลวทางธุรกิจการค้าขาย การลงทุน ต่างๆ ความล้มเหลวจากภาวะเศรษฐกิจตกต่ำ(พองสบู่แตก) หรือประสบภัยธรรมชาติทั้งอุทกภัย วาตภัย อัคคีภัย ธรณีพิบัติภัย ทำให้ประสบปัญหาความยาก จนที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ หรือเป็นเพราะความประพฤติดส่วนตัว ของบุคคล หรือสมาชิกในครอบครัว ซึ่งเป็นความยากจนที่สามารถหลีกเลี่ยงได้ เช่น ความยากจนที่เกิดจาก ความเกียจคร้าน ไม่ขยันทำมาหากิน ชอบสุขสบายหรือการใช้จ่ายที่ฟุ่มเฟือยสุรุ่ยสุร่าย ใช้จ่ายเกินตัวไม่ สมเหตุสมผล การใช้จ่ายตามแฟชั่น การใช้จ่ายโดยผ่านบัตรเครดิต ซึ่งใช้กันแพร่หลายในปัจจุบัน ที่บางคน ถึงกับล้มละลาย เพราะความสะดวกสบายในการใช้บัตรเครดิต และใช้จนเพลินไม่ได้คิดถึงว่า เมื่อถึงคราว ชำระหนี้จะมีเงินพอใช้หนี้ได้หรือไม่ ทำให้เกิดความประมาทในการใช้เงิน และเดือดร้อนในที่สุด นอกจากนี้ บางคนต้องยากจนเพราะการหลงติดอยู่ในอบายมุข ซึ่งพบได้หลายรูปแบบในปัจจุบัน ทั้งในเรื่องของเกมส์โซเชียล การซื้อหวยบนดิน การเล่นเกมพนันฟุตบอล ซึ่งไม่ว่าจะเป็นอบายมุขในรูปแบบใด ๆ ก็ตาม เมื่อเทียบเคียงกับ พระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าแล้ว ก็จัดอยู่ในอบายมุข 4 และอบายมุข 6 นั้นเอง

สาเหตุของปัญหาความยากจน

ในปัจจุบันสภาพปัญหาความยากจนเกิดขึ้นได้ตามเหตุปัจจัยต่าง ๆ มากมาย ทั้งเหตุที่เกิดจากการ กระทำของตนเอง และเหตุที่เกิดจากภัยธรรมชาติ ซึ่งเมื่อสาวหาเหตุหลัก ๆ แล้วล้วนเกิดจากการกระทำของ มนุษย์ทั้งสิ้น เพราะสิ่งทั้งหลายที่เกิดขึ้นเป็นเรื่องของเหตุและผล อย่างไรก็ตาม ผู้เขียนได้ศึกษาค้นคว้า และ รวบรวมแง่มุมต่างๆ ของเหตุที่จะนำไปสู่ความยากจน จากมูลเหตุหลายประการ ดังต่อไปนี้

1) ปัญหาที่เกิดจากการพึ่งตนเองไม่ได้ ปัญหาการตั้งตัวไม่ได้ หรือพึ่งตนเองยังไม่ได้ อาจเกิดจาก ปัญหาสุขภาพร่างกายเจ็บป่วย เช่น “ทุพพลภาพ พิกัด ปัญญาอ่อน การศึกษาน้อยหรือบางคนอาจมีสุขภาพ แข็งแรงสมบูรณ์ มีการศึกษา แต่ไม่สามารถสร้างตัวในทางเศรษฐกิจให้สามารถพึ่งตนเองได้ บางคนอยู่ใน ตระกูลร่ำรวยก็ไม่สามารถสร้างตนเองได้ด้วยตนเอง ข้าราชการต่างๆ ทุกวันนี้ บางคนก็ไม่สามารถอยู่ได้ด้วยตัว ของตัวเองยังต้องขอเงินพ่อแม่ใช้ ซึ่งสิ่งเหล่านี้มักเกิดจากความประพฤติดส่วนตัวของบุคคล บางคนชอบเล่นเกม พนัน มั่วเมาอยู่กับอบายมุข ชอบเที่ยวกลางคืน และเสพสุรา” (สุพัตรา สุภาพ, 2542: 82) เป็นต้น

2) ปัญหาที่เกิดจากภัยธรรมชาติ ปัญหาที่เกิดจากภัยธรรมชาติ นับว่าเป็นปัญหาที่สำคัญปัญหาหนึ่งใน ปัจจุบัน เป็นปัญหาที่นำไปสู่ความสูญเสียทรัพยากรของโลกอย่างมากมาย เช่น การสูญเสียชีวิต(มนุษย์ และ สัตว์) และทรัพย์สิน ถ้าจะมองในเชิงวิทยาศาสตร์ก็อาจจะเกิดจากโลกของเราได้เสียความสมดุลในทางธรรม ชาติเป็นอย่างมาก การที่มนุษย์ได้ทำลายทรัพยากรธรรมชาติต่าง ๆ อย่างมากมาย เช่น การตัดไม้ ทำลายป่า การระเบิดภูเขาสร้างถนน การขุดน้ำมันใต้ดินขึ้นมาใช้เป็นจำนวนมาก การขุดแก๊สธรรมชาติจากท้องทะเล และที่สำคัญคือการที่ประเทศต่าง ๆ ได้มีการทดลองระเบิดนิวเคลียร์ใต้ พื้นดิน ใต้พื้นมหาสมุทร เป็นต้น และ ผลอันเกิดจากภัยธรรมชาติดังกล่าว ได้นำความทุกข์ ความ ลำบาก เป็นอุปสรรคต่อการทำมาหากินในทุกๆ ด้าน เช่น ด้านการเกษตร การท่องเที่ยว เป็นต้น ปัญหาที่เกิดจากภัยธรรมชาติ ได้แก่ ฝนแล้ง สภาพปัจจุบัน เกิดปัญหาฝนตกไม่ถูกต้องตามฤดู กาล เช่น ฝนทิ้งช่วง เกษตรกรไม่มีน้ำมาช่วยทำการเกษตร ผลผลิตทาง

การเกษตรตกต่ำ ทำให้เกษตรกรขาดรายได้มาจุนเจือครอบครัว อันมีผลกระทบต่อความเป็นอยู่ของเกษตรกร ต้องได้รับความลำบากในการดำรงชีพ ซึ่งมีผลกระทบต่อเศรษฐกิจโดยรวมของประเทศ น้ำท่วมจากภัยธรรมชาติ เช่น พายุฝนพัดผ่าน น้ำป่าไหลบ่า ท่วมบ้านเรือนราษฎร หมู่บ้าน และโดยเฉพาะอย่างยิ่งภัยที่เกิดจากเหตุการณ์ธรณีพิบัติภัย อย่างเช่นกรณีที่เกิดรุนแรง จุดศูนย์กลางอยู่ที่บริเวณตะวันตกเฉียงเหนือของเกาะสุมาตรา ประเทศอินโดนีเซีย ห่างจากจังหวัดภูเก็ต ประมาณ 580 กิโลเมตร ขนาดความรุนแรง 8.9 ริกเตอร์ แผ่นดินไหวครั้งนั้น ทำให้เกิดคลื่นยักษ์ ถล่ม 6 จังหวัดภาคใต้ของไทย ได้แก่ ภูเก็ต พังงา ระนอง กระบี่ ตรัง และสตูล ทำให้มีผู้เสียชีวิตประมาณ 5,400 คน บาดเจ็บกว่า 8,000 คน และสูญหายอีกจำนวนมาก ไม่รับแรงสั่นสะเทือนที่แม้แต่คนกรุงเทพฯ ยังรู้สึกได้ เหตุการณ์ภัยพิบัติทางธรรมชาติยิ่งใหญ่ครั้งนั้น ได้รับการบันทึกในประวัติศาสตร์โลก (ไทยโพสต์, [ออนไลน์]) ซึ่งผลจากการที่น้ำท่วมอย่างฉับพลันในครั้งนี้เกิดความเสียหายในการสูญเสียทั้งชีวิตและทรัพย์สินอย่างมากมาย พื้นที่การ เกษตรน้ำท่วม ราษฎรไม่มีที่ดินทำกิน กิจกรรมการท่องเที่ยวได้รับความเดือดร้อน ราษฎรไม่มีที่อยู่อาศัย ได้รับความเดือดร้อน ได้รับความลำบากในการดำรงชีพ จะเห็นได้ว่า ไม่ว่าจะเกิดปัญหาฝน แล้งหรือน้ำท่วมก็ตาม ซึ่งไม่ผลกระทบต่อความยากจนของราษฎร ปัญหาเกษตรกรขาดรายได้ ที่ดินทำกินเสียหาย ในที่สุดก็นำมาสู่ปัญหาแรงงาน เนื่องจากเกษตรกรต้องทิ้งบ้านเข้าสู่เมืองมาเป็นกรรมกร เพื่อความอยู่รอด อันเป็นปัญหาสังคมในปัจจุบัน

3) ปัญหาที่เกิดจากการกระจายรายได้ ทุกวันนี้ช่องว่างระหว่างคนรวยกับคนจนมีมาก คนรวยก็รวยจนเหลือหลาย ส่วนคนจนก็ จน จนตาย คนจนไม่สามารถเข้าหาแหล่งทุนได้ จะกู้หนี้ยืมสินก็กู้มาเพื่อซื้อหาปัจจัย 4 ในการดำรงชีวิต ซึ่งต้องกู้ยืมดอกเบี้ยสูงจากเงินนอกระบบ แต่คนรายนั้นสามารถกู้ยืมเงินต่างๆ มาลงทุน เพื่อสร้างรายได้ สร้างความร่ำรวยได้

4) ปัญหาที่เกิดจากการเมือง รัฐบาลของประเทศขาดความมั่นคงในสายตาของชาวต่างชาติเช่น “รัฐบาลผสมมาจากหลายพรรคการเมือง ปัญหาความคิดเห็นไม่ตรงกันของสมาชิกพรรคหรือรัฐบาลจากพรรคการเมืองเดียว ปัญหาที่จะเกิดการเผด็จการทางรัฐสภาถ้าหากรัฐบาลบริหารบ้านเมืองโดยเห็นแก่พวกพ้องของตน ก็จะนำมาสู่ความเสียหายของประเทศโดยรวม ซึ่งปัญหาทางการเมืองดังกล่าว อันจะนำมาสู่ความไม่มั่นคงในการเข้ามาลงทุนจากต่างชาติ” (สุพัตรา สุภาพ, 2542: 109) หรืออาจจะเกิดจากนโยบายเศรษฐกิจผิดพลาดของรัฐบาล ทำการลงทุนหยุดชะงัก การเลิกจ้างเกิดขึ้น การว่างงานก็ตามมาหรือ การลงทุนไม่เกิดขึ้น การสร้างงานก็ไม่มี การขาดรายได้ก็ตามมา เป็นต้น

5) ปัญหาที่เกิดจากสงคราม การเกิดสงครามกับประเทศคู่กรณี เช่น สงครามสหรัฐกับอิรัก ก่อให้เกิดการสูญเสียทางเศรษฐกิจภายหลังสงครามสงบแก่ประเทศคู่กรณี และประเทศต่างๆ ที่ มีการติดต่อดำขายกับประเทศคู่สงคราม อันมีผลกระทบต่อประเทศต่างๆ เช่น ภาวะขาดแคลนน้ำมันและอาหาร (สุพัตรา สุภาพ, 2542: 110) เป็นต้น ทำให้สินค้าราคาแพงแต่รายได้ปกติ ความยากจนก็ตามมา ซึ่งในประเทศไทยปัจจุบันจะไม่มีปัญหาเรื่องสงครามแต่ก็ได้รับผลกระทบจากปัญหาสงครามในประเทศต่างๆ ที่เกิดขึ้นไม่ว่าจะมีสงครามเกิดขึ้นประเทศใดในโลกก็จะมีผลกระทบต่อประเทศสมาชิกโดยตรงไม่มากนักน้อย

6) ปัญหาที่เกิดจากอาชญากรรมหรือโจรผู้ร้ายชุกชุม เป็นปัญหาที่สำคัญในสังคมไทยปัจจุบันนี้ การเกิดปัญหาอาชญากรรมนี้ จะเป็นผลสืบเนื่อง มาจากปัญหาความยากจน ได้แก่ “ค่านิยมทางวัตถุ เมื่อไม่สนองความต้องการทางวัตถุนิยมได้ ทำให้อาชญากรรมต่างๆ เกิดขึ้น” (สุพัตรา สุภาพ, 2542: 111)

7) ปัญหาที่เกิดจากการทุจริตโดยเจ้าหน้าที่ของรัฐ ปัญหาคอร์รัปชัน ซึ่งกรณีเจ้าหน้าที่ของรัฐ หรือข้าราชการทุจริตต่อหน้าที่ เนื่องจากเป็น ข้าราชการมีรายได้ไม่เพียงพอที่จะสนองความอยาก ความต้องการมี วัตถุทางค่านิยมของสังคมยุคปัจจุบัน เช่น ค่านิยมการนับถือคนมีเงิน มีของใช้ราคาแพง มีรถยนต์ราคาแพง มีโทรศัพท์มือถือรุ่นไฮเทคยอดนิยม เป็นต้น ทำให้เจ้าหน้าที่ไปในทางที่ผิด เกิดความคิดไปในทางทุจริตตามที่ ปรากฏในข่าว หรือในสังคมปัจจุบันที่ทุกคนก็พอจะทราบอยู่แล้ว

8) ปัญหาที่เกิดจากสุขภาพ ไม่ว่าจะเป็นทางกายหรือทางจิตใจ คนจนส่วนใหญ่ก็มีปัญหาด้านสุขภาพ เช่น ทางกาย เมื่อคนจนขาดรายได้ที่เพียงพอในการซื้ออาหาร ซื้อเครื่องนุ่งห่ม ยารักษาโรค ก็จะทำให้เกิด เจ็บป่วยเป็นโรคขาดสารอาหาร เจ็บป่วย ไม่มีเงินรักษาก็รักษากันไปตามมีตามเกิด ซึ่งเป็นที่สังเกตได้ว่า ประเทศไหนหรือสังคมไหนยากจนก็จะมีปัญหาสุขภาพ คนจนอายุเฉลี่ยจะสั้น มีเด็กขาดสารอาหาร เด็กตาย แรกเกิด ปัญหาสุขภาพจิตที่ถูกบีบคั้นทำให้เกิดโรคเครียดโรคประสาท

9) ปัญหาที่เกิดจากประชากรถูกฉ้อโกง ปัญหาถูกหลอกลวงจากนายหน้า ซึ่งจัดหางานให้คนงานไป ทำงานในต่างประเทศสืบเนื่อง มาจากเหตุก่อนที่คนงานจะถูกหลอก คนงานเหล่านี้อาชีพส่วนใหญ่เป็น เกษตรกรอยู่ต่างจังหวัด โดยหวังว่าจะมีคุณภาพชีวิตดีกว่านี้ ถ้าได้ไปทำงานในต่างประเทศ โดยได้ไปกู้หนี้ยืมสิน ด้วยการนำที่ดินทำกินไปจำนอง จำนำหรือขายฝาก เพื่อให้ได้เงินก้อนหนึ่งมาเป็นค่าธรรมเนียมในการ เดินทาง แต่แล้วทุกอย่างก็เป็นเพียงความฝัน ถูกนายหน้าหลอกลวงจนสิ้น เงินก็เสียไป ที่ทำกินก็ถูกยึด ความ ยากจนเข้ามาแทนที่

11) ปัญหาการพนัน ในปัจจุบันนับว่าเป็นปัญหาที่สำคัญ และเป็นปัญหาใหญ่เกี่ยวกับเรื่องอบายมุขที่ คนมั่วเมา เกิดความโลภ และหลงเล่นกันอย่างไม่รู้ตัว นั่นคือ เรื่องของหวยบนดิน และสลากกินแบ่งรัฐบาล ซึ่ง มีรัฐบาลเป็นผู้ดำเนินการ โดยมีสำนักงานกินแบ่งรัฐบาลเป็นผู้จำหน่าย ในปัจจุบันจึงจัดเป็นแหล่ง อบายมุขที่ ใหญ่ที่สุดของประเทศก็ว่าได้ เพราะประชาชนที่มีความโลภ หวังเสี่ยงโชค หวังรวยทางลัดกันอยู่ทั่วประเทศ และปัญหาการพนันที่เกิดจากการแข่งขันฟุตบอลในต่างประเทศ ซึ่งมีผลประโยชน์จากการเดิมพันเป็นจำนวน มาก ทั้ง 3 รายการนี้ เป็นผลที่ก่อให้เกิดความยากจนกับคนทั้งประเทศ แทนที่จะเก็บเงินไว้กินไว้ใช้ประโยชน์ อย่างอื่นกลับนำมาเล่นการพนัน ซึ่งในทางพระพุทธศาสนาถือว่าเป็นการประกอบกรรมชั่ว อุกุศลมูลจาก โลภะ โทสะ โมหะ ซึ่งนับวันยิ่งจะทำให้ความยากจนทวีความรุนแรงขึ้นจนเกิดปัญหาสังคมอื่นๆ ตามมา เช่น ปัญหา อาชญากรรม ปัญหาคอร์รัปชัน และปัญหายาเสพติด เป็นต้น ถ้าทุกฝ่ายไม่ร่วมกันแก้ไขแล้วย่อมเป็นเรื่องที่น่า เป็นห่วงในฐานะพวกเราที่เป็นชาวพุทธ

12) ปัญหาวัตถุนิยม ที่เกิดจากการมีเทคโนโลยีอันทันสมัยมุ่งเน้นในวัตถุนิยม ตัวอย่างเช่นการให้ โทรศัพท์มือถือ การใช้อินเตอร์เน็ตเพื่อกระทำการสิ่งที่ไม่ดีกฎหมายและศีลธรรม โดยความเป็นจริงแล้วสิ่งเหล่านี้นถูกสร้างมาเพื่อให้เกิดประโยชน์มหาศาลเมื่อใช้ในทางที่ถูกต้องแต่ถ้าใช้ในทางที่ผิดก็เกิดโทษอนันต์ ผู้ใช้บริการจะต้องเสียค่าใช้จ่ายสูง ในที่สุดความยากจนก็มาเยือนเพราะเกิดภวตัณหา กับวิภวตัณหา คือ ความอยากมีอยากเป็น และความไม่ยอมมีไม่ยอมเป็นจากกิเลสอันเนื่อง

กล่าวโดยสรุป สาเหตุของความยากจน มีทั้งสาเหตุภายในคือ ตัวบุคคลเอง และสาเหตุภายนอก คือ บุคคลและสภาพภายนอกรอบๆ ตัว แต่ส่วนใหญ่แล้วปัญหามักจะเกิดจากสาเหตุภายนอกมากกว่าสาเหตุ ภายใน ด้วยเหตุที่กล่าวมานี้จึงเกิดปัญหาความยากจนที่ทวีความรุนแรงขึ้นเรื่อย ๆ

นอกจากนี้ พัทธินทร์ ปลอดฤทธิ, เมตตา เมืองไพศาล และคณะ (พัทธินทร์ ปลอดฤทธิ, เมตตา เมืองไพศาล และคณะ, 2541: 4) ได้กล่าวถึงเกณฑ์ชี้วัดปัญหาความยากจนที่อาจเกิดจากการกระจายรายได้ที่ไม่เป็นธรรม หรือความเหลื่อมล้ำในสังคมอาจวัดได้จากปัจจัยหลายประการ เช่น

1. การเป็นเจ้าของและการควบคุมการใช้ปัจจัยการผลิตและประเมินผลการผลิต เช่น มีที่ดินน้อย หรือไม่มีที่ดินประกอบอาชีพทางการเกษตร หรือรับจ้างงานเล็กน้อย ขาดแคลนทุนทรัพย์ เป็นต้น
2. ค่าตอบแทนหรือรายได้ต่ำ เช่น ราคาผลผลิตทางการเกษตรตกต่ำ ถูกกดราคาสินค้า ผลิตและค่าจ้างต่ำไม่เพียงพอในการดำรงชีพ
3. สภาวะภายนอกบังคับ เช่น ภัยธรรมชาติ ฝนแล้ง น้ำท่วม พายุ ซึ่งถือเป็นปัจจัยที่มีผล กระทบต่อปัญหาความยากจน ซึ่งเป็นภาวะที่ควบคุมได้ยาก มีผลกระทบโดยตรงกับเกษตรกร กรซึ่งเป็นคนส่วนใหญ่ของประเทศ
4. เส้นความยากจน (Poverty Line) วัดจากระดับรายได้ที่สะท้อนถึงระดับค่าครองชีพขั้นต่ำสุดที่รักษาความเป็นมนุษย์ได้ กล่าวคือ เส้นความยากจนเป็นตัวกำหนดรายได้เฉลี่ยที่คิดจากรายได้ผู้มีรายได้ทั้งประเทศ บุคคลใดมีรายได้น้อยกว่าที่กำหนดตามสำนักงานสถิติแห่งชาติถือว่าผู้นั้นเป็นผู้ที่มีความยากจน

ผลกระทบที่เกิดจากปัญหาความยากจน

สำหรับประเด็นนี้ สุพัตรา สุภาพ (สุพัตรา สุภาพ, 2542: 113) ได้แสดงทัศนะเกี่ยวกับความยากจนที่ส่งผลกระทบต่อบุคคลและสังคมในลักษณะต่าง ๆ ดังนี้

- 1) ความยากจนก่อให้เกิดความไม่มั่นคงทางเศรษฐกิจ การที่สังคมใดมีคนจนอยู่เป็นจำนวนมากจะเป็นปัญหาในการพัฒนาทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง ตลอดจนขาดการลงทุนภายใน ประเทศ และการลงทุนที่มาจากต่างประเทศ ซึ่งผลจากการลงทุนก็มาจากประชาชนไม่มีรายได้ การฝากออมทรัพย์ในธนาคารก็ไม่มีทำให้ประเทศชาติและชุมชนไม่มีการพัฒนา ไม่มีความสะดวกสบาย เป็นต้น
- 2) ความยากจนก่อให้เกิดปัญหาสังคม ความยากจนเป็นเหตุทำให้ประชาชนประกอบอาชีพที่ไม่สุจริตเพิ่มขึ้น จิตเกิดความโลภ โกรธ คิดไปในทางที่จะกระทำ กรรมชั่ว กระทำผิดกฎหมาย และผิดศีลธรรม ก่อให้เกิดปัญหาอาชญากรรม ปัญหาคอร์รัปชัน ปัญหา ยาเสพติด การค้าของเถื่อน ปัญหาทางการศึกษา ปัญหาโสเภณี ปัญหาอบายมุขต่าง ๆ นอกจากนั้นยังอาจมีส่วนสัมพันธ์กับปัญหาพฤติกรรมเบี่ยงเบนทำให้เกิดคดีความ ผิดกฎหมายเพิ่มขึ้น
- 3) ความยากจนเป็นผลต่อสุขภาพจิตของบุคคล ในปัจจุบันมีประชาชนจำนวนไม่น้อยในเมืองใหญ่ ๆ ที่ประสบกับความยากจน ไม่สามารถทำงานได้ จนทำให้เกิดผลกระทบทางจิตใจอย่างรุนแรง ก่อให้เกิดความท้อถอยหวาดระแวง อิจฉาริษยา มองโลกในแง่ร้าย ซึ่งจะมีผลต่อบุคลิกภาพของบุคคล
- 4) ความยากจนมีผลต่อคุณภาพชีวิต ความยากจนมีผลกระทบโดยตรงต่อคุณภาพชีวิตของประชาชนทั้งในด้านภาวะโภชนาการ สภาพความเป็นอยู่ โดยเฉพาะปัจจัยที่จำเป็นขั้นพื้นฐานสำหรับมนุษย์อันได้แก่ปัจจัย 4

จากเนื้อหาที่ได้นำเสนอไว้ อาจสรุปได้ว่า ปัญหาความยากจนนั้นนับเป็นความทุกข์ยาก ความเดือดร้อนของคนจน สาเหตุของปัญหาเกิดจากการกระทำของมนุษย์ และจากภัยธรรมชาติซึ่งกำลังได้รับความ

สนใจให้ความช่วยเหลือจากทุกองค์กร เช่น องค์กรสหประชาชาติ หรือภาครัฐ ภาคเอกชนของแต่ละประเทศ ล้วนระดมการช่วยเหลือ ด้านปัจจัย 4 ซึ่งเป็นการช่วยเหลือระยะสั้น เพื่อบรรเทาความทุกข์ความเดือดร้อน เท่านั้น แต่การแก้ไขที่ได้ผลดี คือ การแก้ไขโดยช่วยให้คนยากจนได้ประจักษ์แจ้งแก่ตนเองว่า “ตนนั้นแหละ เป็นที่พึ่งแห่งตน” เมื่อเกิดมายากจนก็ต้องขยัน ขวนขวายทำมาหากินด้วยความซื่อสัตย์สุจริต ไม่ท้อถอย ตาม หลักธรรมที่จะกล่าวต่อไป

การใช้หลักพุทธธรรมเพื่อการแก้ปัญหาความยากจน

เมื่อกล่าวถึงความยากจนแล้ว แม้ในปัจจุบันก็ยังถูกหยิบยกขึ้นมากล่าวในฐานะที่เป็นปัญหาที่สำคัญยิ่ง ในแต่ละประเทศ แม้ในประเทศไทยเองก็ยังมองเช่นนั้น อาจเป็นเพราะความยากจนถูกนับเป็นปัญหาที่สามารถ บ่งบอกถึงคุณภาพชีวิตของคนในสังคมของประเทศนั้นๆ ได้เป็นอย่างดี ถ้าประเทศใดก็ตามยังมีจำนวน ประชากรที่ยังมีความยากจนอยู่เป็นจำนวนมาก ย่อมส่งผลกระทบต่อเสถียรภาพทางเศรษฐกิจของประเทศ นั้นๆ สามารถบ่งบอกถึงความมั่นคงว่ามีมากน้อยเพียงใด โดยเฉพาะอย่างยิ่งสังคมไทยในปัจจุบันกำลังเผชิญ กับปัญหาความยากจนมาอย่างยาวนานนับตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

แม้สังคมไทยจะมีการเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา อาจกล่าวได้ว่า ปัจจุบันนี้เป็นยุคของข้อมูลข่าวสาร ที่มีเกิดขึ้นอย่างรวดเร็วเพราะอาศัยเทคโนโลยีและวิทยาการใหม่ๆ ที่เกิดขึ้นมากมาย ส่งผลให้การใช้ชีวิตของ คนรุ่นใหม่ในสังคมต่างมุ่งเน้นเรื่องของวัตถุ จนกลายเป็นค่านิยมในวัตถุมากที่ส่งผลกระทบต่อสังคมโดยภาพ โดยเฉพาะกับเยาวชนที่ยังขาดวุฒิภาวะที่จะกลั่นกรองสิ่งต่างๆ ได้ อย่างเช่นด้านอบายมุข ส่งผลให้เกิดมีการ การเที่ยวเตร่สถานเริงรมย์เวลากลางคืน ปัญหาการพนันที่เป็นอันตรายต่อสังคมไทยที่กระจายไปทั่วประเทศ เช่น การพนันออนไลน์ประเภทต่างๆ ที่สามารถเข้าถึงได้ง่าย ก่อนให้เกิดการใช้จ่ายอย่างฟุ่มเฟือย ขาดการออม เกิดหนี้สิน นำไปสู่สภาพปัญหาที่มีผลกระทบต่อการดำเนินชีวิตตามมา และที่สำคัญก็คือปัญหาทางด้านจิตใจ เพราะจิตใจเป็นองค์ประกอบที่สำคัญที่สุด ดังพุทธพจน์ที่ว่า “จิตเตน นียติ โลโก – โลกถูกจิตนำไป” (ส.ส. (ไทย) 15/62/73) หรือ “มโนปุพพคมมา ธมมา - ธรรมทั้งหลายมีใจเป็นหัวหน้า” (ขุ.ธ. (ไทย) 25/1/23) เพราะ เมื่อจิตเป็นใหญ่ เป็นประธาน ย่อมสามารถนำไปในทางกุศลหรืออกุศลได้ และทำให้คนเรากระทำความผิดต่างๆ ได้ทั้งดีและชั่ว ทั้งตามหลักพระพุทธศาสนายังได้กล่าวถึง ผลที่เกิดขึ้นเป็นเพราะกรรมหรือการกระทำของ ตนเอง ดังข้อความที่ปรากฏในจุฬามณีวงศ์สูตรว่า “กรรมย่อมจำแนกสัตว์ทั้งหลายให้เลวและดีต่างกัน” (ม.อ. (ไทย) 14/297/356) และ “บุคคลหว่านพืชเช่นใด ย่อมได้ผลเช่นนั้น คนทำดีย่อมได้ดี ทำชั่วย่อมได้ชั่ว” (ส.ส. (ไทย) 15/256/374)

ด้วยเหตุนี้ การกระทำของคนเรานั้นไม่ว่าจะเป็นทางกาย วาจา และใจ ก็ล้วนส่งผลได้รับผลมากหรือน้อยเพียงใดนั้นก็ขึ้นอยู่กับกระทำของตนเอง การที่จะควบคุมจิตได้นั้นจะต้องมีการพัฒนาจิตใจนี้ให้อยู่ใน แนวที่ดี ซึ่งถือว่าความสำคัญเป็นอย่างยิ่งที่ควรได้รับการสนับสนุนจากทุกฝ่าย ตั้งแต่ภาครัฐรวมถึงสถาบัน ครอบครัวที่มีหน้าที่ในการป้องกันปัญหาต่างๆ ที่จะเกิดขึ้น จะต้องช่วยกันอย่างจริงจังและจริงจังโดยการศึกษา และนำหลักพุทธธรรมที่เหมาะสมมาใช้ในการแก้ปัญหาความยากจนที่เกิดขึ้นแล้วให้ลดลงหรือให้หายไปให้มากที่สุด สำหรับแนวทางที่จะนำหลักพุทธธรรมมาใช้ในการแก้ปัญหาความยากจนนั้น ผู้เขียนจะนำเสนอแนวทางที่จะ

แก้ปัญหาความยากจนที่เกิดจากอบายมุข และปัญหาทางการเมืองและปัญหาคอร์รัปชันเพียงสองประเด็นเท่านั้น ซึ่งจะได้อภิปรายดังต่อไปนี้

การนำเอาหลักพุทธธรรมมาใช้แก้ปัญหาความยากจนที่เกิดจากอบายมุข มีดังนี้

1) หลักอริยสัจ 4 เป็นหลักธรรมที่นำไปสู่ความเป็นจริง สามารถรู้สภาวะแห่งทุกข์และเหตุที่ทำให้เกิดทุกข์ได้ ความทุกข์ที่เกิดจากอบายมุข ไม่ว่าจะเป็นปัญหาการพนัน ปัญหายาเสพติด สุราของมีนเมา ปัญหาการถูกหลอกลวง ปัญหาจากความเกียจคร้านไม่ทำงาน และปัญหาการคบคนชั่วเป็นมิตร เหล่านี้ถ้าเรามาพิจารณาให้รู้เห็นตามความเป็นจริงโดยใช้สติปัญญาที่ถูกต้อง จะรู้ว่าเป็นต้นเหตุของความทุกข์ ความเดือดร้อน อันนำไปสู่ปัญหาความยากจนทั้งสิ้น เมื่อรู้สภาวะแห่งทุกข์ หาสาเหตุแห่งทุกข์ ก็จะพบว่าสิ่งเหล่านี้เป็นกิเลสตัณหา ที่เกิดจากการกระทำของตนเอง ดังนั้น ควรระงับด้วยตนเอง ปัญหาจึงจะเบาบางและหมดไปได้ ซึ่งเป็นการดับทุกข์ และต่อมาเราก็หาวิธีการดับทุกข์ด้วยมรรค 8 หรือไตรสิกขา เป็นการประยุกต์ใช้หลักของศีล สมาธิ และปัญญานั้นเอง กล่าวคือละการกระทำชั่วด้วยศีล กระทำความดีด้วยสมาธิ และทำจิตใจให้ผ่องแผ้วด้วยปัญญา จิตใจสงบ ร่มเย็น

2) หลักอิทธิบาท 4 เป็นหลักพุทธธรรมที่นำมาสู่ความสำเร็จแห่งผลที่มุ่งหมาย คือ มีฉันทะ ความพอใจ ความต้องการที่จะทำ ไฟใจรักที่จะทำสิ่งนั้นอยู่เสมอ และปรารถนาจะทำให้ได้ผลดียิ่ง ๆ ขึ้นไป ด้วยการใส่ใจในการประกอบอาชีพโดยสุจริต มีวิริยะ คือ ความขยันหมั่นเพียร หมั่นประกอบสิ่งนั้นด้วยความพยายาม เข้มแข็ง อดทน เอาธุระ ไม่ทอดทิ้ง มีจิตตะ คือ ความคิด ตั้งจิตรับรู้ในสิ่งที่ทำและทำสิ่งนั้นด้วยความคิด เอาจิตผูกใจไม่ปล่อยใจให้ฟุ้งซ่านเลื่อนลอย มีสติกำกับอยู่ตลอด และมีวิมังสา คือ ความไตร่ตรอง หมั่นใช้ปัญญาพิจารณาสิ่งต่างๆ ที่กระทำด้วยความมีเหตุมีผลว่าอบายมุขเป็นหนทางแห่งความเสื่อม ถ้าไม่เกี่ยวข้องหรือเลิกได้ ยึดหลักอิทธิบาท 4 ในการประกอบสัมมาอาชีพะ พัฒนาอาชีพในทางสุจริต ชีวิตก็จะประสบความสำเร็จ

3) หลักกัลยาณมิตตตา เป็นหลักพุทธธรรมที่เกี่ยวกับการคบหาสมาคมกับมิตรแท้ 4 จำพวก ที่จะช่วยคอยส่งเสริมสนับสนุนให้กิจการงานของเขาก้าวไปสู่ความสำเร็จได้ บางครั้งเพื่อนเป็นสิ่งสำคัญ ในยามที่เราต้องการความช่วยเหลือนอกจากบิดามารดา และครูอาจารย์แล้ว เพื่อนที่ดีจะเป็นมิตรอุปการะ มิตรร่วมสุขร่วมทุกข์ มิตรแนะนำประโยชน์ และมิตรมีความรักใคร่ ปรารถนาดีต่อเพื่อน ดังพุทธดำรัสเรื่องของมงคล 38 ว่าด้วยเรื่องของการคบบัณฑิต จะนำความเจริญมาสู่ชีวิต การสมาคมกับบัณฑิตจึงเป็นความดี

อาจกล่าวได้ว่าอบายมุขทุกประเภทมีส่วนเป็นบ่อเกิดของปัญหาความยากจนก่อให้เกิดปัญหาทางสังคมตามมานับเป็นหนทางแห่งความพินาศและเป็นเหตุให้ทรัพย์สินเงินทองต้องย่อยยับมลายหายไป ด้วยเหตุนี้ ถ้าผู้ใดได้นำเอาหลักพุทธธรรมที่เสนอไว้ข้างต้นนี้ไปปฏิบัติตามจริงจัง ผู้เขียนเชื่อมั่นว่า จะช่วยในการแก้ปัญหาความยากจนให้ทุเลาเบาบางลงและหายไปในที่สุดได้อย่างแน่นอน

การนำเอาหลักพุทธธรรมมาใช้แก้ปัญหาความยากจนที่เกิดจากปัญหาทางการเมืองและปัญหาคอร์รัปชัน มีดังนี้

1) หลักอริยสัจ 4 เป็นหลักพุทธธรรมที่ทำให้มองเห็นปัญหา เห็นความทุกข์ ที่เกิดจากการเมือง และภายหลังจากการคอร์รัปชัน เพราะสาเหตุอันเกิดจากกิเลส ตัณหาเข้ามาครอบงำตนเอง ทำให้เกิดความโลภ ความโกรธ และความหลง ความอยากมี ความอยากเป็น ความไม่ยอมมี ไม่อยากเป็น เป็นต้น สิ่งเหล่านี้นำมาซึ่งความทุกข์ ต้องหาทางขจัดมันออกไปด้วยการหลัก ธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ ตัวกิเลส

ต้นทางจะได้บาบางลง และด้วยวิธีการประพฤติปฏิบัติ ตามมรรค 8 หรือหลักไตรสิกขา ได้แก่ ศีล ละเว้นการ
กระทำความชั่วทั้ง กาย วาจา ใจ สร้างคุณงามความดีด้วยความเพียร มีสติระลึกรู้การกระทำของตนก่อนและ
ขณะที่คิด พูด และกระทำ และศึกษาหาความรู้ให้รู้เห็นเท่าทันตามความเป็นจริง จากข้อเท็จจริง เราจะเห็นได้
ว่า การเมืองเป็นเรื่องของอำนาจ การได้มาซึ่งอำนาจ และการใช้อำนาจ และมีผลประโยชน์ตามมาอีกมากมาย
มหาดล ถ้านักการเมืองมีคุณธรรม มีศีลมีธรรมก็จะเกิดประโยชน์แก่ตนเองและสังคม ถ้านักการเมืองขาดซึ่ง
คุณธรรม บ้านเมืองก็พินาศ ประชาชนก็เกิดความทุกข์ และที่สำคัญก็คือปัญหาความยากจนในปัจจุบันที่กำลัง
ตามแก้ไขกันอยู่ สิ่งเหล่านี้จะนำมาวิเคราะห์ทบทวน และพิจารณาจากหลักของพระพุทธศาสนาแล้วปัญหา
ต่างๆ เกิดจากการกระทำของตน ฉะนั้น ปัญหาต้องแก้ที่ตัวของเราเอง วิธีที่แก้ไขได้ดีที่สุดก็คือ การนำหลัก
พุทธธรรมมาพัฒนาจิตใจคน คือ พัฒนานักการเมืองให้มีคุณธรรมมีศีลธรรม ให้นึกถึงประโยชน์ของ
ประเทศชาติบ้านเมือง นึกถึงส่วนรวมมากกว่าส่วนตน ไม่เห็นแก่พวกพ้อง บ้านเมืองก็อยู่ได้ ส่วนการคอร์รัปชัน
คือการลักทรัพย์ เอาของคนอื่นหรือของส่วนรวมมาเป็นของตน นอกจากบาปแล้ว ยังผิดกฎหมาย ได้รับโทษถึง
ติดคุก ควรพิจารณาลด ละ เลิก วิธีแก้ไขก็ต้องนำหลักพุทธธรรมมาประยุกต์ใช้ดังที่กล่าวมาแล้ว

2) หลักทฤษฎีธรรมมีกัตถประโยชน์ 4 หลักพุทธธรรมที่สามารถพัฒนานักการเมือง ให้เกิดประโยชน์กับ
บ้านเมือง และเป็นการป้องกันปัญหาการคอร์รัปชันได้ กล่าวคือ การขยันหมั่นเพียรต่อหน้าที่การงานที่ตนเอง
รับผิดชอบ คืองานบ้านเมืองและผลประโยชน์ของประชาชน รู้จักเก็บรักษา ทรัพย์สินของประเทศไทย และผล
ประโยชน์ของส่วนรวมที่หามาได้ การมีกัลยาณมิตรที่ดี เช่น คบหาสมาคมกับเพื่อนร่วมงานที่ดีมีคุณธรรม เพื่อ
นำพาประเทศให้เจริญก้าวหน้า อันมีส่วนสำคัญในการพัฒนาประเทศ และสุดท้ายรู้จักใช้จ่ายเป็น และมีการ
วางแผนการใช้จ่ายหรือการจัดงบประมาณที่ดี ส่วนในเรื่องการคอร์รัปชันนั้น ถ้าหากนักการเมือง หรือผู้ที่มีส่วน
เกี่ยวข้องได้นำหลักพุทธธรรมมาประยุกต์ใช้ ก็จะทำให้มีการพัฒนาจิตใจยกระดับให้สูงขึ้น และทรงไว้ซึ่งความ
มีคุณธรรม เกิดความละอายต่อบาป ไม่คิดสร้างกรรมชั่วให้เกิดผลเสียกับตนเองและบ้านเมือง เมื่อคนเรามี
คุณภาพ มาตรฐานการครองชีพกินดีอยู่ดี ไม่เกิดความทุกข์ยากลำบาก ก็จะไม่ทำกรรมชั่ว หรือคิดการคอร์รัปชัน

3) หลักสังคหวัตถุ 4 เป็นหลักธรรมที่สืบทอดมาให้อยู่ในความสามัคคี เช่น เรื่องของการให้ ผู้นำหรือนักการเมืองต้องทำตัวให้รู้จักการเสียสละความสุขส่วนตน เพื่อประโยชน์ส่วนรวม รู้จักการให้มากกว่าการรับ
โดยไม่คิดเอาเปรียบสังคม การพูดต้องเป็นคำพูดสร้างสรรค์ ให้กำลังใจ ไม่พูดโอ้อวด มีปิยวาจา ไม่พูดเพื่อ
ทำลาย และชวนชวนบำเพ็ญสาธารณประโยชน์อย่างจริงจัง ช่วยเหลือสังคมมีความสม่ำเสมอ คือ เสมอต้น
เสมอปลายในการแก้ปัญหาความยากจนให้กับประชาชน ถ้ามีการปฏิบัติตามหลักพุทธธรรมดังกล่าวแล้ว จะทำ
ให้ประชาชนมีฐานะความเป็นอยู่ที่ดี

จากที่ได้นำหลักพุทธธรรมมาเสนอเพื่อแก้ปัญหาปัญหาทางการเมืองและปัญหาการคอร์รัปชันที่มีมาอย่าง
ยาวนาน อาจกล่าวได้ว่าเป็นปัญหาที่ทุกสังคมทั่วโลกต่างจะต้องประสบกับปัญหาทั้งสองประการนี้ เพราะเป็น
ปัญหาที่มีความเกี่ยวโยงกันอาจเป็นเพราะการเมืองเป็นเรื่องของอำนาจและผลประโยชน์ จึงทำให้ผู้ที่มิมีจิตใจ
หนักแน่นมากพอมักจะง่ายต่อการแสวงหาประโยชน์จากการทุจริตรูปแบบต่างๆ ดังนั้น ถ้ามีหลักพุทธธรรม
คอยช่วยในการระคับระคองจิตใจ หรือเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตก็จะทำให้เป็นผู้มีจิตใจที่หนักแน่น
มากยิ่งขึ้น

สรุป

อาจกล่าวได้ว่า ปัญหาความยากจนมักจะเกิดขึ้นอยู่คู่กับสังคมมนุษย์ที่รวมตัวกันอยู่เป็นชุมชนที่ใหญ่จนกลายเป็นเมืองหรือประเทศ ความยากจนมักจะมาคู่กับการพัฒนาที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วที่ส่งผลต่อระบบเศรษฐกิจจนก่อให้เกิดความเหลื่อมล้ำทางฐานะที่ถูกวัดด้วยทรัพย์สินเงินทองหรือปัญหาทางเศรษฐกิจที่ถดถอยส่งผลให้ธุรกิจประเภทต่าง ๆ เข้าสู่ภาวะที่ขาดทุนจนบางรายจะต้องล้มละลาย หรือจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องหยุดกิจการมีผลกระทบทำให้แรงงานตกงานเป็นจำนวนมาก เมื่อคนขาดรายได้นำไปสู่ภาวะของการไม่มีกำลังซื้อส่งผลให้เงินไม่หมุนเวียน อาจจะทำให้กระทบถึงการพัฒนาประเทศจะต้องหยุดชะงักไป เมื่อพิจารณาถึงความยากจนนั้นไม่ได้จะไม่ได้หมายความว่าเฉพาะคนจนที่ขาดแคลนเงินตราขาดทุนทางเศรษฐกิจหรือรายได้ที่ไม่เพียงพอที่จะใช้จ่ายในการยังชีพ และการดำรงชีวิตให้ทัดเทียมกับมาตรฐานทางสังคมเท่านั้น แต่จะหมายรวมถึงถึงการด้อยโอกาส เป็นปัจจัยเดียวของสถานะความยากจน และความยากจนยังจะมีสาเหตุหลายองค์ประกอบทั้งด้านสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ กฎหมาย การขาดการศึกษา ได้รับการศึกษาน้อย รวมถึงการขาดทรัพยากรที่เป็นปัจจัย 4 ได้แก่ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค อันเป็นความต้องการขั้นพื้นฐานต่ำสุดของมนุษย์ ซึ่งสามารถแบ่งออกได้ 2 ประเภท คือ ความยากจนที่แต่กำเนิด และความยากจนที่เกิดภายหลังสำหรับสาเหตุของปัญหาความยากจนจะเกิดจากปัญหาที่เกิดจากการพึ่งตนเองไม่ได้, ปัญหาที่เกิดจากภัยธรรมชาติ, ปัญหาที่เกิดจากการกระจายรายได้, ปัญหาที่เกิดจากการเมือง, ปัญหาที่เกิดจากสงคราม, ปัญหาที่เกิดจากอาชญากรรมหรือโจรผู้ร้ายชุกชุม, ปัญหาที่เกิดจากการทุจริตโดยเจ้าหน้าที่ของรัฐ, ปัญหาที่เกิดจากสุขภาพ, ปัญหาที่เกิดจากประชากรถูกฉ้อโกง, ปัญหาการพนัน และปัญหาวัตถุนิยม เมื่อปัญหาความยากจนเกิดขึ้นแล้วจะส่งผลกระทบต่อทางด้านความไม่มั่นคงทางเศรษฐกิจ ทำให้ประชาชนประกอบอาชีพที่ไม่สุจริตเพิ่มขึ้นคิดไปในทางที่จะกระทำ กรรมชั่ว กระทำผิดกฎหมาย และผิดศีลธรรม ก่อให้เกิดปัญหาอาชญากรรม ปัญหาคอร์รัปชัน ปัญหายาเสพติด การค้าของเถื่อน ปัญหาทางการศึกษา ปัญหาโสเภณี ปัญหาอบายมุขต่างๆ ตามมา ที่สำคัญจะมีผลต่อสุขภาพจิตใจ และคุณภาพชีวิตของผู้คนในสังคม

จากปัญหาความยากจนดังกล่าว ผู้เขียนได้นำมาอภิปรายและได้เสนอแนวทางสำหรับแก้ปัญหาความยากจนที่เกิดจาก 2 สาเหตุใหญ่ๆ ที่ได้สรุปมาแล้ว คือ ปัญหาความยากจนที่เกิดจากอบายมุข แก่ด้วยหลักอริยสัจ 4 เพื่อให้รู้เท่าทันความเสื่อมที่จะเกิดจากอบายมุขจะได้วิธีหักห้ามใจได้ทันการณ์ไม่ต้องไปสู่ปากทางแห่งความเสื่อม นอกจากนี้ก็ต้องปฏิบัติตามหลักอิทธิบาท 4 เป็นหลักพุทธธรรมที่นำมาสู่ความสำเร็จแห่งผลที่มุ่งหมาย และเสริมความแข็งแกร่งของจิตด้วยหลักกัลยาณมิตตตา เป็นหลักพุทธธรรมที่เกี่ยวกับการคบหาสมาคมกับมิตรแท้ 4 จำพวก ในส่วนของแก้ปัญหาความยากจนที่เกิดจากปัญหาทางการเมืองและปัญหาคอร์รัปชัน ก็จะต้องแก้ด้วยหลักอริยสัจ 4 เช่นกัน เพื่อให้มองเห็นปัญหาที่จะก่อให้เกิดทุกข์ที่เกิดจากการเมืองและภายหลังนำมาสู่การคอร์รัปชันจากสาเหตุอันเกิดจากกิเลสตัณหาเข้ามาครอบงำตนเอง ทำให้เกิดความโลภ ความโกรธ และความหลง ความอยากมี ความอยากเป็น นอกจากนี้จะต้องพัฒนาจิตใจด้วยหลักทิวฐัมมิกัตถประโยชน์ 4 มุ่งเน้นสร้างสิ่งที่เป็นประโยชน์กับบ้านเมืองเป็นการป้องกันปัญหาคอร์รัปชันได้เป็นอย่างดี และเสริมสร้างจิตให้มีภูมิคุ้มกันด้วยหลักสังคหวัตถุ 4 เป็นหลักธรรมที่ช่วยให้เกิดความสามัคคีทำให้สังคมอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุข เมื่อนำหลักพุทธธรรมดังที่กล่าวมานี้ไปปฏิบัติอย่างจริงจัง จะช่วยให้ปัญหาความยากจนที่มีมากก็อาจจะลดน้อยลง ช่วยเสริมสร้างให้สังคมมีความสงบสุขมากยิ่งขึ้น

เอกสารอ้างอิง

- กรมพล ท่องธรรมชาติ และอานนท์ อาภาภิรมย์. (2520). *สังคมไทย*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : บริษัทอักษรเจริญทัศน์ จำกัด.
- กิตติศักดิ์แห่งทอง. (2563). “แนวโน้มการศึกษาไทยยุค New Normal”. วารสารสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม. ปีที่ 1 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม-ธันวาคม 2563).
- ไทยโพสต์. “17 ปีที่รอคอย ‘พืชรากคอกอ’ เสริมสมบูรณ์แล้ว”. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://www.thaipost.net/main/detail/106567> [15 กรกฎาคม 2566]
- ประสาธน์ หลักศิลา. (2540). *สังคมวิทยา*. กรุงเทพฯ: แพร่พิทยา.
- พระอุทิศ อภิวิโร. “การศึกษาหลักพุทธธรรมเพื่อแก้ปัญหาชีวิตและเศรษฐกิจ”. วารสารบัณฑิต ศาสตร์ มจร. ปีที่ 3 ฉบับที่ 6 พ.ย.-เม.ย. 2548.
- พัชรินทร์ ปลอดฤทธิ, เมตตา เมืองไพศาล และคณะ. (2541). *ประเมินผลโครงการแก้ไขปัญหาคความยากจนของกรมการพัฒนาชุมชน ศึกษาเฉพาะกรณีอำเภอกาญจนดิษฐ์ จังหวัดสุราษฎร์ธานี*. คณะรัฐประศาสนศาสตร์. สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2546). *พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542*. กรุงเทพฯ: บ.นานมี บุ๊คส์พับลิเคชันส์ จำกัด.
- สุพัตรา สุภาพ. (2542). *ปัญหาสังคม*. พิมพ์ครั้งที่ 16. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.

บทวิจารณ์หนังสือ

“พระพุทธศาสนากับโลกธุรกิจ: การใช้หลักพุทธธรรมในการทำธุรกิจ บทสนทนาระหว่าง
พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) กับ นายลอเรนส์ แวน เดน มิวเซนเบิร์ก
แปล/เรียบเรียงโดย พินิตา อังจันทร์เพ็ญ

วรพินธ์ กุศลสมบุญ⁶

Vorapin Kusolsomboon

บทนำ

หนังสือชื่อ “พระพุทธศาสนากับโลกธุรกิจ : การใช้หลักพุทธธรรมในการทำธุรกิจ บทสนทนาระหว่างพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) กับนายลอเรนส์ แวน เดน มิวเซนเบิร์ก” แปล/เรียบเรียงโดยคุณพินิตา อังจันทร์เพ็ญ บรรณาธิการบริหารวารสารเผยแผ่ธรรม “โพธิยาลัย” จัดพิมพ์เป็นธรรมทานโดยธรรมสภาในช่วงเทศกาลปีใหม่ เป็นการพิมพ์ครั้งที่ 4 เมื่อเดือนธันวาคม พ.ศ. 2548 มีความยาว 73 หน้า ในฐานะที่ผู้วิจารณ์เป็นนักธุรกิจ เป็นการไม่ยากที่จะหาหนังสือหลักธรรมเพื่อมาประยุกต์ใช้ในวงการ เป็นความอนุเคราะห์ของคุณพินิตา อังจันทร์เพ็ญผู้ซึ่งได้อยู่ร่วมฟังการสนทนาครั้งนั้นและได้ถอดเทปมาเป็นหนังสือโดยการแปล/เรียบเรียง ใช้วิธีสรุปหลักธรรมที่พระพรหมคุณาภรณ์สนทนากับนายลอเรนส์ แวน เดน มิวเซนเบิร์ก นักหนังสือพิมพ์/นักเขียนชาวเดนมาร์ก ซึ่งอาศัยอยู่ในประเทศฝรั่งเศส ในวันที่ 9 มิถุนายน พ.ศ. 2547

นายลอเรนส์ แวน เดน มิวเซนเบิร์กได้อ่านหนังสือชื่อ Buddhist Economics และ A Constitution for Living เขียนโดยพระพรหมคุณาภรณ์ อ่านตำราของธิเบต ตำราของท่านพุทธทาส เขียนหนังสือเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา เคยสัมภาษณ์ท่านดาไล ลามะ แต่ท่านลังเลที่จะตอบคำถามเชิงธุรกิจ จึงได้มาขอความกระจ่างจากพระพรหมคุณาภรณ์ ถึงแม้ท่านได้ออกตัวว่าไม่ถนัดเรื่องธุรกิจแต่ท่านก็หาคำตอบมาให้

เนื้อหาโดยย่อ

หนังสือเล่มนี้เริ่มต้นด้วยคำอวยพรจากพระพรหมคุณาภรณ์เมื่อหลายปีก่อน (ไม่ได้ระบุปี พ.ศ.) และต่อด้วยคำนำของทางสำนักพิมพ์ที่ขอขอบคุณคุณพินิตา อังจันทร์เพ็ญที่ได้มอบต้นฉบับแปลให้ธรรมสภา เพื่อจัดพิมพ์เผยแผ่ ทางสำนักพิมพ์เล็งเห็นว่าในขณะที่โลกกำลังเจริญทางวัตถุอย่างมากนักธุรกิจ ขนาดใหญ่บางรายก็ประกอบการแบบถูกต้องดีงาม ในขณะเดียวกันบางธุรกิจใหญ่ก็ทำตัวเป็นปฏิปักษ์ต่อความสงบของมวลมนุษยชาติ คุณธรรมจึงจำเป็นอย่างมากสำหรับโลกธุรกิจ หนังสือเล่มนี้เป็นการถอดเทปบทสนทนาธรรมภาษาอังกฤษโดยการสรุปแก่นธรรม ออกมาเป็นลายลักษณ์อักษรภาษาไทย มีการจัดสารบัญเนื้อเรื่องตามเนื้อหาสนทนาเพื่ออำนวยความสะดวกว่า นายลอเรนส์ แวน เดน มิวเซนเบิร์ก อยู่ในระหว่างการเขียนหนังสือเล่มหนึ่งเกี่ยวกับคุณค่า ข้อดีข้อเสีย จริยธรรมในการทำธุรกิจ ซึ่งพระพรหมคุณาภรณ์ได้อธิบายว่าเศรษฐกิจเป็นส่วน

⁶ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย/Ph.D. Student Department of Buddhist Studies, Gradual School Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Corresponding author, E-mail: vorapin007@hotmail.com

หนึ่งของสังคมไม่ใช่อยู่อย่างเอกเทศ และหลักเศรษฐศาสตร์ที่ดีควรนำไปสู่ความเป็นอยู่ที่ดีของมวลมนุษยชาติ และสังคม นักธุรกิจควรจะเรียนรู้ที่จะมีความสุขแบบที่พวกเขาไม่เคยรู้มาก่อน

ในพระพุทธศาสนามีความสุข 2 แบบ คือ “อามิสสุข” และ “นิรามิสสุข” ความสุขที่ต้องพึ่งพาปัจจัยภายนอกจากภายนอก 5 คือรูป รส กลิ่น เสียงและโผฏฐัพพะและความสุขที่ไม่ต้องพึ่งพาโดยมีศีล 8 เป็นดวงประทีปนำทางในขณะที่ศีล 5 เป็นเพียงการปฏิบัติเพื่อให้เกิดความสงบในสังคม ความสุขแบบอามิสสุขทำให้คนไทยมีแนวโน้มที่เป็นบริโภคนิยม คนไม่รู้ว่าอะไรเป็นการเป็นอยู่ที่ดีอย่างแท้จริง เช่น ใครมีอะไรก็ต้องมีตาม นี่เป็นสาเหตุที่ทำให้เกิดลัทธิบริโภคนิยมซึ่งมาจากต้นหาของมนุษย์ที่ไม่มีวันสิ้นสุด มนุษย์ไม่สามารถแยกแยะ “การหาความสุข” กับ “การมีความสุข”

การมีความสุขเชื่อมต่อกับความมีอิสรภาพ มนุษย์ต้องมีอิสรภาพถึงจะสามารถเข้าถึงความสุขที่แท้จริงได้ ดุลยภาพของอิสรภาพทั้ง 4 คือ Physical Freedom, Social Freedom, Mental Freedom and Intellectual Freedom. อิสรภาพประการหลังนี้พระพรหมคุณาภรณ์แนะนำว่าต้องทำให้เกิดมีขึ้นในผู้บริโภคนิยมและอิสรภาพทั้ง 4 ชนิดนี้ควรจะต้องสมดุลกัน สมาธิภาวนา Meditation in Form คือการไปปฏิบัติธรรมอย่างเป็นทางการแบบมีระเบียบข้อบังคับเช่นการเข้าคอร์สปฏิบัติธรรม ส่วน Meditation in Substance คือ การที่เราสามารถจะปฏิบัติธรรมได้ตลอดเวลา แม้ในขณะที่เราทำงานหรือพักผ่อนก็มีสติอยู่เสมอ ถ้าปฏิบัติมากจนถึงขั้นเห็นทุกสิ่งตามความเป็นจริงก็จะรู้จักปล่อยวางไม่เห็นแก่ตัว รู้จักทำเพื่อส่วนรวม สติและปัญญาจะช่วยทำให้คนเข้าใจว่าอะไรผิดอะไรถูก อะไรควรทำอะไรไม่ควรทำ จะได้มีความสุขแบบไม่แบ่งความสุขไว้

กิจกรรม 3 ประการที่นักเศรษฐศาสตร์ควรทำคือไม่เป็นอันตราย ทำให้สังคมดีขึ้นและสุดท้ายเกื้อหนุนการพัฒนามนุษย์ ในพระพุทธศาสนามีเหตุและปัจจัย ตามหลักอภิปรัชชาปัจจัย มี 24 อย่าง และเหตุเป็นหนึ่งในปัจจัย “เอกการณวาท” เป็นมิจฉาทิฎฐิเพราะปัจจัยหนึ่งอาจนำไปสู่ผลหลายอย่าง ผลหลายหลากจากปัจจัยอันเดียว พระพุทธเจ้าเน้นเรื่องการมีกัลยาณมิตรที่ดี ต้องมีที่ปรึกษาที่เพื่อนที่ดี กัลยาณมิตรเป็นทั้งหมดของพรหมจรรย์ ช่วงท้ายเล่มพระพรหมคุณาภรณ์ได้ตอบคำถาม “ปฏิจาสัมปทา” ว่าถึงแม้มีผู้รู้ให้ความเห็นแบบสองชาติสามชาติ ในความเห็นของท่านเกิดขึ้นตลอดเวลาเป็นการเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องในระยะเวลายาวนาน

บทวิจารณ์

ประเด็นที่ผู้วิจารณ์เห็นด้วย

1. เรื่องความสุข 2 แบบในพระพุทธศาสนา (หน้า 11) ผู้วิจารณ์เห็นว่า ความสุขแบบแรกคือความสุขที่ต้องพึ่งพาอาศัยกันทั้ง 5 ให้ได้มาซึ่งการครอบครอง “อามิสสุข” ถ้ามนุษย์เราขาดสิ่งเหล่านี้ จะรู้สึกเป็นทุกข์ขึ้นมาทันที ส่วน “นิรามิสสุข” เป็นความสุขที่ไม่ต้องพึ่งปัจจัยภายนอก เพราะ “นิรามิสสูตร” (ศึกษารายละเอียดใน, ส.สพ. (ไทย) 18/279/309-312) ว่าด้วยปิติและสุขที่อามิสและไม่มีอามิส เป็นพระสูตรที่แสดงให้เห็นว่าความสุขนั้น มีลักษณะเป็นความปิติ ความแช่มชื่นในใจ ละจากจากภายนอก 5 มีนิเวศ 5 เป็นต้น ในการทำธุรกิจให้เกิดความสุขนั้นสามารถนำหลัก “สังคหวัตถุ (ธรรมเครื่องยึดเหนี่ยว)” (อง.จตุกก. (ไทย) 21/32/50) เพราะการให้ทาน การพูดจาอ่อนหวาน การประพฤติตนเป็นประโยชน์และการวางตนสม่ำเสมอ นั้น เป็นคุณธรรมสามารถสร้างความสุขให้กับธุรกิจได้เป็นอย่างดีทั้งเจ้าของธุรกิจรวมทั้งผู้ให้บริการด้วย

2. เรื่องศีล 5 เป็นหลักพื้นฐานเพื่อการพัฒนาสู่อิสรภาพ (หน้า 17) ผู้วิจารณ์เห็นว่า สอดคล้องกับ “อุโบสถวรรค” (ศึกษารายละเอียดใน, งบ.นวก. (ไทย) 23/18/467) การปฏิบัติตนเองให้อยู่ในศีล 5 ย่อมนำไปให้ผู้ปฏิบัติมีความเป็นตัวของตัวเอง ดำรงตนไว้ในความไม่ประมาท จะคิดจะทำการสิ่งใดๆ ย่อมสำเร็จ รวมทั้ง

การประกอบธุรกิจหากทุกฝ่ายยึดมั่นและดำรงตนเองอยู่ภายใต้หลักศีลธรรมแล้ว ย่อมเกิดประโยชน์สุขกับทุกฝ่ายได้เป็นอย่างดี

3. พระพรหมคุณาภรณ์ให้เหตุผลว่าควรแก้ปัญหาความขัดแย้งภายในใจและความขัดแย้งที่เป็นอุปสรรคสู่เป้าหมาย ความสำเร็จในทางธุรกิจ ไม่ใช่เพียงการให้ในสิ่งที่สนองตัณหาของประชาชน แต่คือการสร้างความสุขสงบพร้อมเย็นให้เกิดขึ้นในหมู่มนุษย์ด้วย (หน้า 34) ผู้วิจารณ์เห็นว่าธุรกิจไม่ควรจะมุ่งเพียงผลกำไร แต่ควรคำนึงผลที่จะมีต่อสิ่งแวดล้อมด้วยดังที่ปรากฏในพระวินัยปิฎก พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติพระวินัยขึ้นมาเพื่ออนุรักษ์สิ่งแวดล้อมเกี่ยวกับดิน น้ำ มลพิษทางอากาศโดยอาศัยหลัก “มหาปเทศ 4” (ศึกษารายละเอียดใน, วิ.ม. (ไทย) 5/305/139) เพื่อเป็นการตัดสินใจว่าอะไรควร อะไรไม่ควร สิ่งไหนควรทำ สิ่งไหน ไม่ควรทำ

4. การนั่งสมาธิควรจะทำในทุกเวลา ไม่ใช่เฉพาะเวลาเข้าคอร์สเท่านั้น (หน้า 40) ผู้วิจารณ์เห็นว่าเพราะควรกระทำเพื่อฝึกฝนให้ผู้ปฏิบัติมีสติอยู่กับสิ่งที่ทำตลอดเวลาและสามารถปฏิบัติหน้าที่ของตนเองโดยปราศจากการปรุงแต่งหรืออคติ ดังที่ปรากฏในสมาธิสูตร โรหิตัสสวรรค (ศึกษารายละเอียดใน, อง.จตุกก. (ไทย) 21/41/68)

5. เรื่อง Doctrine of Single Cause “เอกการณวาท” (หน้า 59) พระพรหมคุณาภรณ์ ให้ความเห็นว่า ผิด เหตุอย่างหนึ่งสามารถก่อให้เกิดหลายผลลัพธ์ได้ ผู้วิจารณ์เห็นว่า สามารถเข้าได้กับสถานการณ์ปัจจุบันในการผลิตวัคซีนต่อต้านโควิด โดยการผลิตวัคซีนเน้นเพียงเป้าหมายคือหยุดการเจริญเติบโต หรือฆ่าเชื้อไวรัส แต่ไม่ได้คำนึงถึงผลข้างเคียง ทำให้เกิด ภาวะล้มเลือดอุดตันเป็นการคิดที่หวังเพียงประโยชน์อย่างเดียวโดยลืมนำคำนึงถึงผลเสียอื่นๆ ที่ตามมา ดังเนื้อหาที่ปรากฏในหนังสือเรื่อง “เหตุปัจจัยในปฏิจลสมุปบาทและกรรม” (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), 2548: 4)

ประเด็นที่ผู้วิจารณ์ตั้งข้อสังเกต

1. ชื่อหนังสือบนปก (พระพุทธศาสนากับโลกธุรกิจ: การใช้หลักพุทธธรรมในการทำธุรกิจ) และชื่อหนังสือในเล่ม (พระพุทธศาสนาในโลกธุรกิจ: การใช้พุทธธรรมในการทำธุรกิจ) ผู้วิจารณ์ตั้งข้อสังเกตว่า ต่างกันเล็กน้อย ตัวเลขหน้าซ้ำในหนังสือซึ่งอาจจะมีผลคลาดเคลื่อนต่อการอ้างอิง ตัวเลขเริ่มจากเลข 5 คำอวยพรสิ้นสุดที่ 19 เริ่มต้นใหม่อีกครั้งในเนื้อหาจากเลข 17 จนถึงหน้า 72

2. พระพรหมคุณาภรณ์ตอบคำถามในมุมกว้าง ไม่ได้ลงลึกในรายละเอียด ในแง่ธุรกิจซึ่งผู้ฟังยังต้องไปตีความเองอีกมาก ผู้วิจารณ์ตั้งข้อสังเกตว่า หนังสือเล่มนี้แต่ละเพียงเปลือก ไม่ได้ตอบคำถามโดยตรงในการนำไปใช้ในธุรกิจอย่างที่ในพระไตรปิฎกได้กล่าวไว้เช่นปาปณิกกรรม 3 (อง.ติก. (ไทย) 20/20/163) โภควิภาค 4 (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), 2557: 293) สันโดษ 3 (ขุ.ธ. (ไทย) 25/204/96) ทิฏฐธัมมิกัตถะ 4 (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), 2557: 130) บทความข้างในไม่ตอบโจทย์ชื่อเรื่องหนังสืออย่างลุ่มลึกชัดเจน

3. ผู้วิจารณ์เห็นว่า ควรมีการจัดทำและจัดสร้างหนังสือต่อยอดเกี่ยวกับการประกอบธุรกิจ โดยการนำหลักธรรมในพระพุทธศาสนาแยกเป็นประเด็นๆ เช่น หลักธรรมปาปณิกกรรม เมื่อใช้กับธุรกิจแล้วเราสามารถแยกประโยชน์การใช้หลักธรรมสำหรับผู้ประกอบการธุรกิจ บุคลากรในการทำงาน รวมทั้งผู้บริโภค บริโภค ในธุรกิจนั้น

ประโยชน์จากการอ่านหนังสือเล่มนี้

1. ได้เรียนรู้ศัพท์ภาษาอังกฤษเพิ่มเติมที่ใช้ในทางพระพุทธศาสนา
2. ทำให้ตระหนักรู้และเกิดจิตสำนึกในการใช้สื่อให้เกิดประโยชน์อย่างสร้างสรรค์

3. หนังสือเล่มนี้ช่วยสร้างสิ่งใหม่ๆ ให้กับผู้อ่าน มีหลักการที่สำคัญๆ ที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้และได้ผลดีจริง เช่น ได้เรียนรู้ว่าการทำธุรกิจที่ดีไม่ควรทำเพียงเพื่อหวังผลกำไรอย่างเดียว ควรคำนึงถึงความปลอดภัยของผู้บริโภค พัฒนาสังคมให้อยู่ร่มเย็นเป็นสุข และที่สำคัญเป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม

สรุป

ผู้แปล/เรียบเรียงมีเจตนาที่ดี มีจิตกุศลในการดำรงไว้ซึ่งแก่นธรรมของพระพรหมคุณาภรณ์ที่สนทนากับชาวตะวันตก ในรูปแบบไม่ซับซ้อน เพื่อเป็นการสืบสานพระพุทธศาสนาต่อไปถึงแม้ว่าพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) จะไม่ได้ตอบคำถามทั้งหมด เพราะคำถามค่อนข้างเยาะแหยะและกว้าง โดยเฉพาะช่วงสุดท้ายที่มีการสนทนาเรื่องปัจจุสมุปบาทเป็นส่วนมาก แต่ก็แสดงให้เห็นว่าหลักการของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นอากาสิโก ใช้ได้กับทุกเชื้อชาติบนโลกใบนี้เพราะไม่ว่าจะเป็นชาติไหนก็เลสของมนุษย์ โลก โกรธ หลงก็ไม่ต่างกัน ประเทศที่พัฒนาแล้วทางตะวันตกทางด้านวัตถุแต่ทางจิตใจยังแฝงไว้ด้วยความทุกข์ ความทุกข์ของมนุษย์บนโลกใบนี้จะสามารถเบาบางลงได้ด้วยการปฏิบัติจนถึงขั้นสามารถปล่อยวางและเห็นโลกตามความเป็นจริง พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) เทศนาธรรมตามสติปัญญาของผู้ฟัง ทักษะการใช้ภาษาต่างประเทศสมกับเป็นคนไทยคนแรกที่ได้รับรางวัลการศึกษาเพื่อสันติภาพจากยูเนสโก

เอกสารอ้างอิง

- พนิตา อังจันทร์เพ็ญ. แปล/เรียบเรียง. (2548). *พระพุทธศาสนา กับโลกธุรกิจ : การใช้พุทธธรรมในการทำธุรกิจ* บทสนทนาระหว่าง พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) กับ นายลอเรนส์ แวน เดนมิวเซนเบิร์ก, 2548.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2548). *เหตุปัจจัยในปัจจุสมุปบาทและกรรม*. กรุงเทพฯ: ธรรมสภา.
- _____. (2557). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์*. พิมพ์ครั้งที่ 22. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

หน้าปกหนังสือ “พระพุทธศาสนา กับโลกธุรกิจ: การใช้หลักพุทธธรรมในการทำธุรกิจ บทสนทนาระหว่าง
 พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) กับ นายลอเรนส์ แวน เดน มีวเซนเบิร์ก
 แปล/เรียบเรียงโดย พนิดา อัจฉรินทร์เพ็ญ